

LEGEA ȘI VIAȚA

Publicație științifico-practică
ISSN 1810-309X

Întreprindere de stat
Fondator – Ministerul Justiției
al Republicii Moldova
Certificat de înregistrare
nr. 10202264 din 11.02.1993

Publicație acreditată de Consiliul
Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică
al Academiei de Științe a Moldovei prin
Hotărârea nr. 61 din 30.04.2009

Categoria C

Asociați: Curtea Constituțională, Curtea Supremă de Justiție, Ministerul Afacerilor Interne, Ministerul Sănătății, Institutul de Științe Penale și Criminologie Aplicată, Institutul de Istorie, Stat și Drept al Academiei de Științe a Moldovei, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI, Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” (Cahul), Universitatea Slavonă, Universitatea „Spiru Haret” (Constanța), Universitatea „Petre Andrei” (Iași).

Se editează din ianuarie 1991
Nr. 5 (245) 2012

Redactor-șef L. Arsene

Colegiul de redacție:

Gh. Alecu, doctor în drept, prof. univ. (Constanța, România); V. Balmuș, doctor în drept; C. Bocancea, doctor în drept, prof. univ. (Iași, România); V. Bujor, doctor în drept; A. Burian, doctor habilitat în drept; T. Capșa, doctor în drept; Gh. Costachi, doctor habilitat în drept, prof. univ.; I. Floander, doctor în drept (Constanța, România); M. Gheorghiuță, doctor habilitat în drept, prof. univ.; Gh. Gladchi, doctor habilitat în drept; V. Guțuleac, doctor în drept, prof. univ.; V. Florea, doctor în drept, prof. univ.; V. Moraru, doctor în drept, prof. univ.; V. Naumov, redactor-șef adjuncț; V. Popa, doctor habilitat în drept, prof. univ.

Adresa redacției:

Casa presei, et. 5 – 531; 515
str. Pușkin 22, mun. Chișinău, MD - 2012,
Republica Moldova
Tel.: 233 790; mob. 067431762;
234 132 (contabilitatea)

E-mail: legea_zakon@mail.ru
Index: RM 77030

© Legea și viața

SUMAR

Gheorghe GLADCHI, Daniela RAILEAN. Reglementări juridice internaționale privind protecția minorilor victimizați prin infracțiune.....	4
Gheorghe GOLUBENCO, Constantin PISARENCO. Noțiunea și clasificarea microobiectelor în criminalistică.....	13
Nicolae GRĂDINARU. Proprietatea periodică reglementată de Codul civil român.....	20
Ion MURUIANU. Natura juridică a răspunderii patrimoniale a statului reglementată de Constituție: viziuni și argumente.....	24
Larisa BUGA. Unele aspecte privind tehnica juridică și crearea dreptului.....	29
Sergiu BOCA. Repararea prejudiciului ca efect al declarării nulității actului juridic civil.....	33
Adelina FLOREA. Egalitatea armelor și contradictorialitatea – exigență a principiului egalității de drept în calitate de principiu al răspunderii juridice.....	37
Mihail DIACONU. Conținutul și particularitățile legalității ca principiu fundamental al administrației publice.....	43
Augustin PROCOPOVICI. Raporturile juridice ale răspunderii financiare.....	49
Valentin ROTARU. Republica Moldova văzută în perspectiva de aderare la Uniunea Europeană..	55

REGLEMENTĂRI JURIDICE INTERNAȚIONALE PRIVIND PROTECȚIA MINORILOR VICTIMIZAȚI PRIN INFRAȚIUNE

Gheorghe GLADCHI,

doctor habilitat în drept, profesor universitar

Daniela RAILEAN,

licențiat în drept

SUMMARY

Because of his specific vulnerability every child required a special protection. The minors victimised by crime need even a more specific protection. In this article we make an analysis of the international documents in the field of protection of the children rights that have been victimised by crimes. Also an analysis of the documents at the European Union and Council of Europe level, as well different laws on protection of the child victims from other countries.

SUMAR

Ca urmare a vulnerabilității specifice, fiecare copil are nevoie de o protecție specială. Minorii victimizați prin infracțiune necesită o protecție și mai specifică. În acest articol facem o analiză a documentelor internaționale în domeniul protecției drepturilor copilului victimizat prin infracțiune. De asemenea, sînt supuse analizei documentele existente la nivelul Uniunii Europene și Consiliului Europei, precum și diferite legi de protecție a victimelor minore din alte țări.

Pentru deplina și armonioasa dezvoltare a personalității sale, copilul trebuie să crească într-un mediu familial, într-o atmosferă de fericire, dragoste, în spiritul păcii, demnității, libertății, egalității și solidarității. Fiind o ființă vulnerabilă, copilul evident că are nevoie de o protecție deosebită.

Pe plan internațional, necesitatea de a acorda o protecție specială copilului a fost enunțată în: Declarația de la Geneva din 1924 cu privire la drepturile copilului [1]; Declarația drepturilor copilului adoptată de Adunarea Generală a ONU la 20.11.1959 (principiile 8 și 9) [2]; Declarația universală a drepturilor omului din 1948 (art. 23 și 24) [3]; Pactul internațional privind drepturile economice, sociale și culturale din 1966 (art. 10) [4]; Convenția de la Haga din

19.10.1996 privind competența, legea aplicabilă, recunoașterea, executarea și cooperarea cu privire la răspunderea părintească și măsurile privind protecția copiilor [5]. Conform noului art. 3 din Tratatul privind Uniunea Europeană, astfel cum a fost introdus prin art. 1 alin. (4) din Tratatul de la Lisabona, se precizează că „Uniunea combate [...] discriminările și promovează [...] protecția drepturilor copilului” și se specifică faptul că „în relațiile cu restul comunității internaționale, Uniunea [...] contribuie [...] la protecția drepturilor omului și, în special, a drepturilor copilului” [6]. De asemenea, art. 24 din Carta Drepturilor Fundamentale a UE stabilește că „în toate acțiunile referitoare la copii, indiferent dacă sînt realizate de autorități publice sau de instituții private, interesul superior al

copilului trebuie să fie considerat primordial” [7], fapt consfințit, de asemenea, în Convenția ONU cu privire la drepturile copilului din 20.11.1989, care în preambulul său subliniază „[...] că din cauza lipsei sale de maturitate fizică și intelectuală, copilul are nevoie de o protecție și îngrijire speciale, inclusiv de protecție juridică adecvată [...]” [8].

Cu referire la protecția minorilor victimizați prin infracțiune, pe arena internațională, menționăm iarăși Convenția ONU privind drepturile copilului. Conform art. 34, statele-părți se angajează să protejeze copilul de toate formele de exploatare sexuală și abuz sexual [8]. De asemenea, Convenția de la Haga din 25.10.1980 asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii [9] urmărește să protejeze copilul pe plan inter-

național, inclusiv prin: localizarea unui copil deplasat sau reținut ilicit; asigurarea înapoierii de bunăvoie a copilului sau înlesnirea unei soluții amiabile; obținerea de asistență juridică; înapoierea fără pericol a copilului.

Declarația Națiunilor Unite privind principiile de bază ale justiției pentru victimele infracțiunilor și abuzului de putere din 1985, prezentată la cel de-al VII-lea Congres de criminologie de la Milano din 1985 și adoptată apoi de Adunarea generală a ONU [10], stabilește la art. 4 că „victimele trebuie să fie tratate cu compasiune și să li se respecte demnitatea”, conform art. 5 ele „trebuie să fie informate asupra drepturilor care le sînt recunoscute, pentru a încerca să obțină compensarea prin aceste mijloace”. În afara prevederilor privind accesul la justiție, tratamentul echitabil, obligația de restituire și de compensare din partea autorilor actelor criminale sau terții responsabili ai comportamentului lor, precum și indemnizația cuvenită, considerăm importantă includerea în declarație a art. 14, care se referă la faptul că „victimele trebuie să primească asistență materială, medicală, psihologică și socială de care au nevoie prin intermediul organismelor benevole, comunitare sau autohtone”. Astfel, conform Declarației, se recomandă constituirea unei rețele veridice de asistență complexă a victimelor; constituirea unor fonduri naționale de indemnizare

a victimelor; cunoașterea psihologiei de către juriști și, mai ales, de către anchetatori, știut fiind faptul că starea victimei se poate agrava prin interogatorii, expertize etc.

Studiul privind violența față de copii al Secretarului General al ONU, prezentat la Adunarea Generală a ONU din 11.10.2006, recunoaște necesitatea de a acorda prioritate politicilor de prevenire și de a consolida serviciile sociale, de a îmbunătăți acțiunile de asistență acordată victimelor violenței și de a consolida colectarea și analiza datelor privind această problemă ascunsă [11].

Întru continuarea promovării utilizării și aplicării standardelor stabilite în Declarația ONU privind principiile de bază ale justiției pentru victimele infracțiunilor și abuzului de putere din 1985, Comisia Națiunilor Unite pentru Prevenirea Criminalității și Justiție Penală, în cadrul sesiunii a XIV-a din 2005, a adoptat Ghidul privind justiția în problemele care implică copii-victime și martori ai crimelor [12]. Ghidul stabilește un cadru pentru a se asigura că copiii care au fost victime ale unor crime sau martori la crimă sînt tratați într-un mod corect, demn și sigur, atunci cînd aceștia sînt implicați într-un proces judiciar. Menționăm că Ghidul ONU se bazează pe Ghidul privind justiția în problemele care implică copii-victime și martori ai crimelor, finalizat în 2003 de către Biroul Internațional pentru Drepturile Copilului (IBCR).

De asemenea, în vederea implementării integrale a dispozițiilor cuprinse în Declarația ONU din 1985, recunoscînd faptul că milioane de oameni, inclusiv multe femei și copii, în întreaga lume, încă suferă prejudicii ca urmare a unor infracțiuni, gen abuz de putere sau terorism, și că drepturile acestor victime încă nu au fost recunoscute în mod adecvat, și că ele pot, în plus, suferi atunci cînd asistă la procesul de judecată a infractorilor, la 8 februarie 2010 ONU, în colaborare cu Societatea Mondială a Victimologilor, a înaintat spre discuții Proiectul Convenției ONU privind justiția și sprijinirea victimelor criminalității și abuzului de putere [13].

Dacă ne referim în special la Uniunea Europeană și protecția minorilor victimizați prin infracțiuni, indicăm că, conform art. 67 pct. (3) din Tratatul privind funcționarea UE [14], obiectivul general al politicii Uniunii este acela de „a asigura un nivel înalt de securitate prin măsuri de prevenire și combatere a infracțiunilor”, care includ abuzul sexual asupra copilului și exploatarea sexuală a copilului. În conformitate cu art. 83 din Tratatul privind funcționarea UE, acest obiectiv ar trebui să fie realizat, în primul rînd, prin stabilirea unor norme minime privind definirea infracțiunii și a sancțiunilor în ceea ce privește exploatarea sexuală a copiilor. Obiectivele specifice ar fi urmărirea penală eficace a infracțiunii, protecția drepturilor

victimelor și prevenirea exploatării sexuale a copilului și a abuzului sexual asupra copilului.

Cartea Socială Europeană Revizuită, adoptată la Strasbourg la 3.05.1996, stabilește că copiii și tinerii au dreptul la o protecție specială împotriva pericolelor fizice și morale la care sînt expuși (art. 7), ei avînd nevoie de o protecție socială, juridică și economică corespunzătoare (art. 17) [15].

Decizia-cadru 2001/220/JAI a Consiliului privind statutul victimelor în cadrul procedurilor penale [16] stabilește un set de drepturi ale victimelor în procedura penală, inclusiv dreptul la protecție și despăgubire. De asemenea, coordonarea urmăririi penale a cazurilor de abuz sexual asupra copiilor, de exploatare sexuală a copiilor și de pornografie infantilă este facilitată de adoptarea Deciziei-cadru 2009/948/JAI privind prevenirea și soluționarea conflictelor de competențe în procedura penală [17].

Decizia-cadru 2004/68/JAI a Consiliului UE din 22.12.2003 privind combaterea exploatării sexuale a copiilor și a pornografiei infantile [18] specifică că, atunci cînd este vorba despre copii, victimele ar trebui să fie interogate în funcție de vîrsta și de maturitatea lor în cadrul cercetării și urmăririi penale a infracțiunilor la care se referă prezenta Decizie-cadru, la capitolul protecție indicînd la art. 9 alin. (2) și (3) că copiii-victime ale exploatării sexuale și porno-

grafiei ar trebui să fie considerate drept victime vulnerabile în mod deosebit, fiecare stat-membru luînd toate măsurile posibile pentru a garanta un sprijin adecvat familiei victimei. La nivelul UE, Decizia-cadru indicată introduce un minimum de apropiere a legislațiilor statelor-membre ale UE, în vederea incriminării celor mai grave forme de abuz sexual asupra copilului și de exploatare sexuală a copilului, extinderii competenței jurisdicțiilor naționale și asigurării unui minimum de asistență pentru victime.

Deși cerințele au fost, în general, puse în aplicare, Decizia-cadru prezintă unele neajunsuri: apropie legislația doar cu privire la un număr limitat de infracțiuni, nu abordează noile forme de abuz și de exploatare care utilizează tehnologia informațiilor, nu elimină obstacolele în ceea ce privește urmărirea penală a infracțiunilor în afara teritoriului național, nu răspunde tuturor nevoilor specifice ale victimelor-copii și nu conține măsuri adecvate de prevenire a infracțiunilor. În Propunerea de directivă din 29 martie 2010 a Parlamentului European și a Consiliului privind combaterea abuzului sexual asupra copiilor, a exploatării sexuale a copiilor și a pornografiei infantile, de abrogare a Deciziei-cadru 2004/68/JAI [19] este menționat că în ceea ce privește protecția victimelor, în directiva nouă vor fi incluse dispoziții privind protecția acestora

(în sens larg), pentru a se asigura că accesul victimelor la o cale de atac legală este simplu și că acestea nu suferă în urma participării la procedura penală. Dispozițiile includ asistență și sprijin acordat victimelor, precum și protecția victimelor, în mod special în cursul investigațiilor și procedurii penale. Conform pct. 6 din Propunerea de directivă, „formele grave de abuz sexual asupra copilului și de exploatare sexuală a copilului ar trebui să constituie obiectul unor sancțiuni eficace, proporționale și disuasive”.

Conform pct. 2.3.4 din Programul de la Stockholm [20], urmează să se analizeze dacă este oportun să se creeze un instrument juridic unic cuprinzător privind protecția victimelor, prin reunirea Directivei 2004/80/CE a Consiliului din 29 aprilie 2004 privind despăgubirea victimelor infracționalității și a Deciziei-cadru 2001/220/JAI a Consiliului din 15 martie 2001 privind statutul victimelor în cadrul procedurilor penale, pe baza unei evaluări a celor două instrumente. Menționăm că prevederile Programului de la Stockholm (Program multianual pentru un spațiu de libertate, securitate și justiție și protecția cetățeanului), adoptate de Consiliul Europei în mai 2010 [21], au inclus protejarea și promovarea drepturilor fundamentale ale copilului ca o chestiune prioritară, indicînd în pct. 2.3.2 că ar trebui să se acorde o atenție specială copiilor în situații de vulnera-

bilitate deosebită, în special celor care sînt victimele abuzului și exploatării sexuale, iar în pct. 4.4.3. se subliniază faptul că protejarea copiilor împotriva pericolului de abuz sexual reprezintă un element important al Strategiei privind drepturile copiilor.

Strategia UE privind drepturile copilului se bazează pe valorile și principiile prevăzute în Convenția ONU privind drepturile copilului. Conform Rezoluției legislative a Parlamentului European din 16.01.2008 referitoare la Strategia UE privind drepturile copilului [22], în pct. 34 al Strategiei se prevede “abolirea tuturor formelor de violență împotriva copiilor”; în pct. 42 se afirmă că „orice formă de violență aplicată minorilor în orice circumstanță, inclusiv în familie, este nejustificabilă și trebuie condamnată”; în pct. 51 se subliniază că „este necesară elaborarea unui cadru juridic adecvat cu privire la exploatarea sexuală și abuzurile comise împotriva minorilor”; conform pct. 54 se „consideră că trebuie să se aplice circumstanțe agravante, atunci cînd un copil este victima exploatării sau abuzului sexual”, pentru ca în pct. 75 să se „solicite protejarea eficientă a copiilor împotriva exploatării sexuale”. Mai mult, în comunicarea sa din 4.07.2006 „Către o strategie a UE privind drepturile copilului” [23], Comisia Europeană și-a stabilit drept obiectiv utilizarea la maxim a politicilor și instrumentelor sale existente în vederea pro-

tecției copiilor împotriva violenței și exploatării sexuale în interiorul și în afara UE.

În Avizul 2010/C 267/10 a Comitetului Regiunilor privind cooperarea locală și regională în vederea protejării drepturilor copilului în UE [24], este exprimată îngrijorarea în legătură cu încălcările drepturilor copilului, manifestate sub diferite forme: de la hărțuirea care tinde să dea naștere unui efect de luare la întrecere, prin imitarea comportamentelor negative, la alte forme de violență psihică și fizică exercitată de copii asupra altor copii și la alte tipuri de abuzuri, în special în cadrul școlar (pct. 44), astfel fiind necesară – conform pct. 41 – garantarea dreptului copilului de a beneficia de protecție împotriva oricărei forme de violență fizică sau psihică, subliniindu-se rolul esențial al autorităților locale și regionale în asigurarea acestui drept. De asemenea, Avizul stipulează în pct. 26 că, „avînd în vedere lipsa informațiilor cuprinzătoare privind protejarea drepturilor copilului în statele-membre ale UE, se solicită Comisiei UE să elaboreze, să publice și să actualizeze cu regularitate un „tablou de bord al drepturilor copilului”, ca instrument care acoperă indicatorii îmbunătățiți privind drepturile copilului și furnizează informații fiabile, comparabile și actualizate privind drepturile copilului în statele-membre”. Acest instrument nu ar constitui doar un punct de referință pentru cercetare, ci –

prin punerea în evidență a bunelor practici – ar putea reprezenta un impuls important pentru schimbarea politicii statelor-membre, suplinind lipsa legislației UE obligatorii, acționînd prin intermediul metodei deschise de coordonare, astfel cum se preconizează în Cartea albă privind guvernarea europeană. Considerăm că un asemenea instrument inovator de prevenire ca “tabloul de bord al drepturilor copilului” ar fi bine-venit pentru R. Moldova, instrument care va conține informații privind protejarea drepturilor copilului în țara noastră, oferite de instituțiile responsabile în domeniu, precum și de societatea civilă, care vor publica și actualiza acest tablou. De asemenea, credem că acest instrument ar putea fi o componentă a Strategiei naționale privind drepturile copilului, aprobată prin hotărîre de guvern sau parlament.

Recenta Convenție a Consiliului Europei STE nr. 201 privind protecția copiilor împotriva exploatării și abuzurilor sexuale din 25.10.2007, intrată în vigoare la 01.07.2010 [25], constituie, fără îndoială, pînă la această dată standardul internațional cel mai înalt privind protecția copiilor împotriva abuzului și exploatării sexuale. Acest instrument este primul care califică drept infracțiune penală abuzurile sexuale contra copiilor, indiferent de locul comiterii lor, utilizînd forța, constrîngerea sau amenințarea. În prezent țara noastră, ca membru al Consiliului Eu-

ropei, doar a semnat Convenția la 25.10.2007, însă din moment ce o va ratifica, ea își va asuma obligația de a modifica partea specială a Codului penal actual, introducând articole noi și modificând cele existente, pentru a se asigura că sînt incriminate toate formele de abuz sexual împotriva copiilor, atît ca componentă de bază, cît și calificată, inclusiv stabilirea și aplicarea sancțiunilor. De exemplu, va fi necesară completarea alin. (2) art. 220 CP RM „Proxenetismul” cu circumstanța agravantă, și anume: - lit. „b”: „săvîrșită față de un minor”, agravantă exclusă, în viziunea noastră, nemotivat prin Legea nr. 277-XVI din 18.12.2008, în vigoare din 24.05.2009. În contextul noilor instrumente internaționale [26], precum și al aspirațiilor de integrare europeană a R. Moldova, care stipulează expres protejarea copilului prin aplicarea circumstanțelor agravante, în situația în care un copil este victima exploatării sau abuzului sexual, completarea CP RM cu noi agravante va demonstra pe plan internațional angajamentul și voința țării noastre de a preveni și a lupta împotriva fenomenului dat. În același timp, în viziunea noastră, introducerea componentei cu circumstanță agravantă va contribui la diferențierea și individualizarea răspunderii penale, de asemenea caracteristicile victimologice ale infracțiunii pot mărturisi despre pericolozitatea socială sporită a infractorului. Ca o practică reușită

în domeniu, menționăm că o asemenea agravantă o regăsim la alin. (3) art. 213 a CP al României, care prevede că „dacă fapta de proxenetism este săvîrșită față de un minor, limitele speciale ale pedepsei se majorează cu jumătate” [27].

La nivel global, standardul internațional principal rămîne a fi Protocolul opțional la Convenția ONU cu privire la drepturile copilului referitor la vînzarea, prostituția copiilor și pornografia infantilă din 25.05.2000 [28], ratificat de Moldova la 22.02.2007, și în conformitate cu care în Codul penal a fost incriminată pornografia infantilă.

Referitor la actele normative ale Consiliului Europei, subliniem că astăzi prevenirea victimizării a devenit un deziderat internațional, fiind reflectat într-o serie întregă de recomandări [29]. De exemplu, Recomandarea R (91) 11 privind exploatarea sexuală, pornografia, prostituția, precum și traficul de copii și tineri [30], cu scopul protecției acestora recomandă statelor-membre să-și revadă legislația și practica în vederea introducerii și punerii în practică a măsurilor de sensibilizare, educare și informare (de pildă, pct. 2 prevede „includearea în programele de educație școlară, primară și secundară a unei informări asupra riscurilor la care se pot expune copiii și tinerii adulți în domeniul exploatării și al abuzurilor sexuale și asupra mijloacelor de apărare”); culegere și schimb de informații; prevenire, depistare, asis-

tență de drept penal și procedură penală, pct. 14 prevăzînd „crearea pentru copiii-victime a unor condiții speciale de audiere ce vizează diminuarea efectelor traumatizante și creșterea credibilității declarațiilor lor, în vederea respectării demnității acestora”. În Recomandarea R (87) 21 privind asistența acordată victimelor infracțiunilor penale și prevenirea victimizării repetate [31] și Recomandarea R (85) 4 cu privire la violența în familie [32], este indicată necesitatea de a promova prevenirea victimizării repetate, în special pentru victimele ce fac parte din grupurile vulnerabile. Noile cercetări și constatări ale victimologilor au devenit baza Recomandării R (87) 19 privind organizarea prevenirii criminalității [33]. Cel mai recent document în domeniu este Convenția Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice, semnată la Istanbul la 11 mai 2011 [34], care stabilește că copiii sînt victime ale violenței domestice, ei necesitînd protecție, sprijin și asistență în funcție de nevoile lor specifice în calitate de persoane vulnerabile.

Cu privire la reglementările de drept privind protecția victimelor în alte state, indicăm că prima lege cu referire la protecția copiilor a fost adoptată în statul Israel în 1955, fiind denumită „Despre protecția copiilor”. Aceasta este o lege unică și progresivă chiar și după standardele internaționale. Adoptată pentru a atenua trauma

investigațiilor efectuate de poliție și declarațiilor în instanță, legea permite, conform art. 2 lit a), ca în cazul în care avem o victimă (sub vârsta de 14 ani) a unei infracțiuni violente a cărei autor este un membru al familiei sau a oricărui infracțiuni sexuale, un investigator de copii (lucrător social special instruit, și nu un ofițer de poliție) va depune mărturie în locul copilului. Mai mult decât atât, competența unui copil de a depune mărturie în instanță va fi determinată de interesul superior al copilului și nu întotdeauna în interesul anchetei penale, decizia fiind luată de către investigatorul pentru copii în baza stării emoționale a copilului și abilităților cognitive. În această decizie nu vor fi implicate aspecte juridice sau de anchetă. În cazul în care investigatorul de copii decide că copilul nu este apt să depună mărturie în locul acestuia. Menționăm faptul că în Israel sînt aproximativ 2.2 mil. de copii, ceea ce constituie 33% din populație. Conform statisticii, în anul 2003 nu au primit permisiunea de a depune mărturie în instanță copiii-victime ale infracțiunilor sexuale, după cum urmează: pînă la vârsta de 5 ani – 99,1%, cu vârste cuprinse între 6 și 8 ani – 93%, între 9 și 11 ani – 76,6%, cu vârsta între 12 și 14 ani – 60,3% [35]. În 1989 Israel adoptă Legea privind prevenirea abuzului asupra minorilor și neajutorării acestora, conform căreia este obligatoriu de a raporta au-

torităților orice abuz suspectat de către un părinte sau de alte părți responsabile. Legea dată prevede agravarea pedepsei aplicate în cazul în care agresorul copilului este tutorele acestuia sau un membru al familiei.

În 1978, în Marea Britanie a fost adoptată Legea privind protecția copiilor, ca urmare a îngrijorării față de pornografia infantilă și a exploatarea sexuală a copiilor care au apărut în SUA în 1977. Legea se aplică în Anglia și Țara Galilor. Pentru Scoția dispoziții similare sînt conținute în Codul civil al Scoției din 1982, iar pentru Irlanda de Nord – în Ordinul privind protecția copilului din 1978. Persoanei condamnate pentru o infracțiune în conformitate cu Legea menționată îi este interzis să lucreze cu copii în Marea Britanie, fiind obligată să semneze Registrul infractorilor legat de sex.

Cu privire la practica vizibilității sau raportării abuzului, aceasta diferă de la o țară la alta. În Elveția nu există obligația de a raporta cazurile de abuz, însă în scopul respectării interesului superior al copilului persoanele care au obligația profesională de a păstra confidențialitatea informațiilor (art. 320 și 312 CP) sînt exonerate în ce privește informarea autorităților în legătură cu violența asupra copiilor (art. 358 CP). În Italia asistenții sociali care iau cunoștință de existența unui abuz sînt obligați să raporteze cazul; neraportarea se sancționează penal (art. 361,

362 CP); aceeași obligație este valabilă și pentru personalul medical (art. 365 CP). În Belgia este reglementată obligația tuturor cetățenilor, precum și a personalului specializat de a raporta orice caz de abuz; pentru medici și asistenți sociali situația este însă mai delicată, deoarece ei sînt obligați, pe de o parte, să respecte confidențialitatea (art. 458 CP), iar pe de alta – să asiste victima (art. 422 bis CP). În Danemarca obligația de a raporta cazurile de abuz e obligatorie și are întîietate față de orice altă regulă referitoare la confidențialitatea profesională. În Franța obligația de a respecta confidențialitatea nu se aplică în cazurile de rele tratamente aplicate persoanelor vulnerabile, precum și în toate cazurile de abuz sexual [36, p. 306].

Răspunsul la vizibilitatea abuzului și intervenția în astfel de cazuri a generat practici variate. Dincolo însă de diversitate, se constată o direcție comună spre transferarea responsabilității rezolvării conflictului mediului extrafamilial – agențiilor specializate – și spre incriminarea în legislația penală a actelor de violență domestică/abuz asupra copilului. În Italia, dacă părinții aduc prejudicii grave copilului, serviciile sociale pot sesiza Tribunalul pentru Minori, pentru a ordona o măsură de protecție civilă. Tribunalul pentru Minori poate, de asemenea, să limiteze drepturile părinților și chiar să pronunțe decăderea acestora din drepturile

părintești. În Germania există Oficiul pentru Tineret, care intervine în problemele familiilor doar dacă acestea acceptă cooperarea, în caz de refuz al familiei se apelează la Tribunalul pentru Minori, cu judecători pentru minori. În Belgia, de asemenea, există un Tribunal pentru Tineret, care intervine doar în caz de urgență sau atunci când familiile contestă deciziile serviciilor administrative. În Olanda nu există obligația legală pentru nici o persoană sau instituție să semnaleze cazurile de rele tratamente aplicate copilului. În cazul punerii în pericol a copilului din vina părinților, decăderea din exercițiul autorității părintești poate fi pronunțată de Tribunalul Familial [37, p. 33-36]. În Franța puterea legislativă a recunoscut importanța victimelor infracțiunilor penale și a creat în anul 1983 Comisia de Indemnizații pentru Victimele Infracțiunilor. Piesa care se pune la dosarul victimei este certificatul medical inițial, important atât pe plan penal pentru calificarea infracțiunii în funcție de vătămarea corporală suferită și de durata incapacității totale de muncă, cât și pe plan civil pentru indemnizația victimei.

Dacă ne referim la țările vecine, conform Legii Ucrainei din 2002 privind protecția copiilor, tuturor copiilor le este garantat de către stat un acces egal la asistență juridică gratuită, în vederea protejării drepturilor acestora în conformitate cu legile și procedurile

aplicabile. Prevederi privind protecția drepturilor copiilor sînt regăsite și în Legea Ucrainei privind protecția minorilor și familiilor împotriva violenței din 2008, care, conform opiniilor unor experți, nu se aplică în practică. În România domeniul protecției drepturilor copilului este reglementat încă din 1997 prin Ordonanța de Urgență nr. 26/1997 privind protecția copilului aflat în dificultate, aprobată prin Legea nr. 108/1998. În 2003 a fost aprobată Legea nr. 217 privind prevenirea și combaterea violenței în familie, prin care se creează un cadru instituțional din care face parte Agenția Națională pentru Protecția Familiei, asistenții familiari, precum și centrele pentru adăpostirea victimelor violenței în familie.

Sentimentul că copiii ar trebui să fie recunoscuți ca persoane care își au drepturile lor a fost exprimat în cuvintele lui Janusz Korczak, unul dintre cei mai mari educatori ai sec. 20 și un avocat timpuriu al drepturilor copiilor, când a scris că „copiii sînt oameni – nu oameni în devenire, nu oameni ai zilei de mîine, dar oameni acum, chiar acum – astăzi” [38, p. 8], prin urmare și protecția copiilor trebuie să intervină prompt și neîntîrziat.

Referințe bibliografice

1. *Declarația de la Geneva din 1924 cu privire la drepturile copilului*, adoptată la 26 septembrie, 1924

de Liga Națiunilor. <http://www.un-documents.net/gdrc1924.htm>

2. *Declarația drepturilor copilului*, adoptată și proclamată prin Rezoluția 1386 (XIV) a Adunării Generale a ONU din 20 noiembrie 1959. <http://childrensrightsportal.org/references-on-child-rights/declaration-rights-child/text/>

3. *Declarația universală a drepturilor omului*, aprobată și proclamată la New York, prin Rezoluția 1386 (XIV) a Adunării Generale a ONU din 10.12.1948. În: *Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte (1990-1998)*. Ediție oficială, volumul 1, Chișinău, 1998, p. 11-17.

4. *Pactul internațional privind drepturile economice, sociale și culturale*, adoptat și proclamat la New York, prin Rezoluția 2200 A (XXI) a Adunării Generale a ONU din 16.12.1966. În: *Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte (1990-1998)*. Ediție oficială, volumul 1, Chișinău, 1998, p. 18-29.

5. *Convenția de la Haga din 19 octombrie 1996 privind competența, legea aplicabilă, recunoașterea, executarea și cooperarea cu privire la răspunderea părintească și măsurile privind protecția copiilor*. În: *Monitorul Oficial al României*, nr. 895 din 28.12.2007.

6. *Tratatul de la Lisabona de modificare a Tratatului privind Uniunea Europeană și a Tratatului de instituire a Comunității Europene*, semnat la 13.12.2007 de către reprezentanții celor 27 de state-membre ale UE, intrat în vigoare la 1.12.2009. În: *Jurnalul Oficial al Comunității Europene C 306* din 17.12.2007, p. 1-271.

7. *Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene*, proclamată în mod solemn de Parlamentul Euro-

pean, Consiliul și Comisia Europeană, adoptată la 12.12.2007 la Strasbourg. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene C 303 din 14.12.2007, p. 1-16.

8. *Convenția internațională cu privire la drepturile copilului*, adoptată de Adunarea generală a Națiunilor Unite la New York, la 20 noiembrie 1989, a intrat în vigoare la 20 septembrie 1990. R. Moldova a aderat la Convenție prin HP nr. 408-XII din 12.12.90, în vigoare din 25 februarie 1993. În: *Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte (1990-1998)*. Ediție oficială, volumul 1, Chișinău, 1998, p. 51-72.

9. *Convenția asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii*, adoptată la Haga la 25.10.1980, în vigoare pentru R. Moldova din 01.07.1998. În *Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte (1990-1998)*. Ediție oficială, volumul XV, Chișinău, 1999, p. 67-80.

10. Rezoluția Adunării Generale a ONU nr. 40/34 din 29.11.1985 prin care s-a adoptat *Declarația Națiunilor Unite privind principiile de bază ale justiției pentru victimele infracțiunilor și abuzului de putere*, recomandare a celui de-al 7-lea Congres al Națiunilor Unite pentru prevenirea crimei și tratamentul delincvenților, care a avut loc la Milano, în perioada 26.08-06.09.1985. În: *Handbook on Justice for victims. On the use and application of the declaration of basic principles of justice for victims of crime and abuse of power*. UNODCCP, Center for International crime Prevention, New York, 1999, p. 116-118

11. Paulo Sergio Pinheiro. *Studiul general privind violența față de copii al Secretarului General al ONU*, prezentat la Adunarea Generală a ONU din 11.10.2006, Geneva: Secretariatul ONU, 2006, 364 p.

12. *The UN Guidelines on Justice in Matters Involving Child Victims and Witnesses of Crime*, adopted by the United Nations Commission on Crime Prevention and Criminal Justice at its 14-th session, Vienna, 23-27 May 2005, http://www.juvenilejusticepanel.org/resource/items/U/N/UN-VictimsWitnessesGuidelines_EN.pdf

13. *Draft UN Convention on Justice and Support for Victims of Crime and Abuse of Power*, elaborated by ONU and World Society of Victimology, February 8, 2010, <http://www.apav.pt/portal/pdf/convention.pdf>

14. *Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene*, încheiat la Roma la 25 martie 1957. Versiune consolidată a Tratatului privind funcționarea Uniunii Europene. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene C 115 din 09.05.2008, p. 47-199.

15. *Cartea Socială Europeană Revizuită*, adoptată la Strasbourg la 3 mai 1996, intrată în vigoare pentru R. Moldova din 01 ianuarie 2002. Ratificată prin Legea nr. 484-XV din 28.09.2001. În: *Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte*. Ediție oficială, volumul 38, Chișinău, 2006, p. 175.

16. *Decizia-cadru 2001/220/JAI a Consiliului Uniunii Europene privind statutul victimelor în cadrul procedurilor penale*. În: Jurnalul Oficial al Comunităților Europene L 82, 22.3.2001, p. 1-4, ediție specială în limba română: capitolul 19, volumul 03, p. 104-107.

17. *Decizia-cadru 2009/948/JAI a Consiliului Uniunii Europene privind prevenirea și soluționarea conflictelor referitoare la exercitarea competenței în cadrul procedurilor penale*. În: Jurnalul Oficial al Comunităților Europene L 328, 15.12.2009, p. 42-47.

18. *Decizia-cadru 2004/68/JAI*

a Consiliului Uniunii Europene din 22 decembrie 2003 privind combaterea exploataării sexuale a copiilor și a pornografiei infantile. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 13, din 20.01.2004, p. 44-48, ediție specială în limba română: capitolul 19, volumul 06, p. 220-224.

19. *Propunere de directivă a Parlamentului European și a Consiliului privind combaterea abuzului sexual asupra copiilor, a exploataării sexuale a copiilor și a pornografiei infantile*, de abrogare a Deciziei-cadru 2004/68/JAI / (COM/2010/0094 final - COD 2010/0064), Bruxelles, 29 martie 2010. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0094:FIN:RO:HTML> (online) (citată 05.05.2010)

20. Programul de la Stockholm – *o Europă deschisă sigură în serviciul cetățenilor și pentru protecția acestora* (2010/C 115/01). În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene C 115 din 04.05.2010, p. 1-38.

21. Ibidem.

22. *Strategia Uniunii Europene privind drepturile copilului, Rezoluția legislativă a Parlamentului European din 16 ianuarie 2008 referitoare la strategia UE privind drepturile copilului* (2007/2093(INI)). În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene C 041 E din 19.02.2009, p. 24-46.

23. Comunicarea Comisiei Europene din 4 iulie 2006 *Spre o strategie a UE privind drepturile copilului* {SEC(2006) 888} {SEC(2006) 889} (COM(2006)0367, <http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?val=429534:cs&lang=ro&list=429534:cs 22/1> Aviz al Comitetului Regiunilor: Spre o strategie UE privind drepturile copilului. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene C 146, 30.6.2007, p. 58-62.

24. *Avizul Comitetului Regiunilor*

privind cooperarea locală și regională în vederea protejării drepturilor copilului în Uniunea Europeană, Bruxelles, 10 iunie 2010 (2010/C 267/10). În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene C 267, din 01.10.2010, p. 46–51.

25. *Convenția Consiliului Europei STE nr. 201 privind protecția copiilor împotriva exploatării și abuzurilor sexuale* din 25 octombrie 2007, semnată cu ocazia Conferinței miniștrilor de justiție ai statelor-membre ale Consiliului Europei, care a avut loc la 24-26 octombrie 2007 la Lanza-rote, intrată în vigoare la 01.07.2010. <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/treaties/Html/201.htm>

26. *Decizia-cadru 2004/68/JAI ... op. cit.; Propunere de directivă ... op. cit.; Convenția Consiliului Europei STE nr. 201 ... op. cit.; Protocolul facultativ la Convenția ONU cu privire la drepturile copilului, referitor la vânzarea, prostituția copiilor și pornografia infantilă*, adoptat de Adunarea Generală a ONU la 25 mai 2000. Rezoluția Adunării Generale 54/263 din 16.03.2001, p. 6-14. Semnat de Republica Moldova la 08.02.2002 și ratificat prin Legea nr. 29-XVI din 22.02.2007. În: Monitorul Oficial al RM, nr. 36-38/153 din 16.03.2007; *Recomandarea R (91) 11 privind exploatarea sexuală, pornografia, prostituția, precum și traficul de copii și tineri*, adoptată de Comitetul Miniștrilor la 9.09.1991, la cea de-a 461-a reuniune a Delegaților Miniștrilor; *Recomandarea R (2001) 16 privind protecția copiilor împotriva exploatării sexuale*, adoptată de Comitetul Miniștrilor la 31 octombrie 2001, la cea de-a 771-a reuniune a Delegaților Miniștrilor.

27. *Legea nr. 286/2009 privind Codul penal al României*, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea 1, nr. 510 din 24 iulie 2009.

28. *Protocolul facultativ la Convenția ONU ... op. cit.*

29. *Recomandarea R (79) 17 a Comitetului Consiliului Europei cu privire la protecția copilului împotriva maltratării*, adoptată de Comitetul Miniștrilor la 13.09.1979, la cea de-a 307-a reuniune a Delegaților Miniștrilor; *Recomandarea R (87) 19 a Comitetului CE din 17.09.1987 privind organizarea prevenirii criminalității*, adoptată de Comitetul Miniștrilor la 17.09.1978, la cea de-a 410-a reuniune a Delegaților Miniștrilor; *Recomandarea R (90) 2 privind măsurile sociale referitoare la violența în familie*, adoptată de Comitetul Miniștrilor la 15.01.1990, la cea de-a 432-a reuniune a Delegaților Miniștrilor; *Recomandarea R (91) 11 ... op. cit.; Recomandarea R (93) 2 privind aspectele medicosociale ale abuzurilor față de copii*, adoptată de Comitetul Miniștrilor la 22.03.1993, la cea de-a 490-a reuniune a Delegaților Miniștrilor; *Recomandarea R (2000) 11 privind lupta împotriva traficului de ființe umane în scopul exploatării sexuale*, adoptată de Comitetul Miniștrilor la 19.05.2000, la cea de-a 710-a reuniune a delegaților Miniștrilor; *Recomandarea R (2001) 16 ... op. cit.; Recomandarea R (2002) 5 a Comitetului CE cu privire la protecția femeii împotriva violenței*, adoptată de Comitetul Miniștrilor la 20.04.2002, la cea de-a 794-a reuniune a Delegaților Miniștrilor.

30. *Recomandarea R (91) 11 ... op. cit.*

31. *Recomandarea R (87) 19 ... op. cit.*

32. *Recomandarea R (85) 4 a Comitetului Consiliului Europei cu privire la violența în familie*, adoptată de Comitetul Miniștrilor la 26 martie 1985, la cea de-a 382-a reuniune a Delegaților Miniștrilor.

33. *Recomandarea R (87) 19 ... op. cit.*

34. *Convenția Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice*, semnată la Istanbul la 11 mai 2011. În: Seria Tratatelor Consiliului Europei, nr. 210, p. 1-29. <http://www.coe.int/convention-violence>

35. Israel National Council of the Child's statistical abstract for 2003.

36. Doina Balahur. *Protecția drepturilor copilului ca principiu al asistenței sociale*. București: All Beck, 2001, 392 p.

37. Gabriel Vasile Niță, Marina Roman, Florența Teodorescu și alții. *Prevenirea abuzurilor îndreptate împotriva minorilor. Îndrumar pentru polițiști*. București: Ministerul de Interne, 2003, 57 p.

38. Janusz Korczak. *The Child's Right to Respect*. Strasbourg: Council of Europe Publishing, November 2009, 93 p.

NOȚIUNEA ȘI CLASIFICAREA MICROOBIECTELOR ÎN CRIMINALISTICĂ

Gheorghe GOLUBENCO,
doctor în drept, conferențiar universitar
Constantin PISARENCO,
doctorand

SUMMARY

This report analyze different definitions and views of the concept about micro objects, and classification of micro objects in criminalistics.

REZUMAT

În lucrare se analizează multitudinea de noțiuni și opinii privind noțiunea de microobiect, evoluția concepțiilor despre microobiecte ca surse de informații și clasificarea microobiectelor în criminalistică.

În practica descoperirii și cercetării asasinatelor, violurilor, jafurilor, spargerilor, tâlhăriilor și a unui șir de alte infracțiuni, tot mai frecvent figurează microobiectele – formațiuni materiale cu masă foarte mică, purtătoare de informații despre evenimentul criminal cercetat, pentru descoperirea, ridicarea și cercetarea cărora sînt necesare mijloace tehnice și metode speciale [37, 38]. Microobiectele pot fi atît formațiuni de sine stătătoare miniaturale, cît și micro-suprapuneri în urmele tradiționale [1, p. 101-105].

Practica arată că microparticulele de substanțe și materiale descoperite și ulterior multilateral cercetate deseori sînt surse de informație cu privire la circumstanțele semnificative ale evenimentului investigat, ajutînd la descoperirea infracțiunii și identificarea făptuitorului [2, p. 128]. Infracționarul interacționează cu obiectele la locul faptei, drept consecință pe obiectele mediului unde s-a produs infracțiunea vor fi transferate microparticule de la subiectul infracțiunii. Totodată, prin aceleași contacte pe făptuitor rămîn microparticule preluate de la locul infracțiunii.

Microparticulele descoperite în acest caz ajută la constatarea unor așa circumstanțe, cum ar fi aflarea victimei la locul infracțiunii, faptul comiterii manipulărilor de tănuire a infracțiunii [41, p. 213-218].

Folosirea cu succes a microobiectelor în ancheta penală este determinată de următorii factori: dezvoltarea generală a tehnicii criminalistice și, drept consecință, dotarea aparatului de anchetă cu mijloace tehnico-științifice; apariția unor noi metode de expertiză, care deschid posibilități de cercetare detaliată a unor cantități mici de substanțe și materiale (metodele de microanaliză, ultramicroanaliză, microscopie electronică), astfel obținîndu-se din microparticule informație care anterior era absolut inaccesibilă [3, p. 17]. În cadrul cercetării infracțiunii la locul de săvîrșire a ei deseori lipsesc așa urme „tradiționale”, cum ar fi amprente degetelor mîinii, urmele tălpilor, deteriorările în urma manipulării uneltelor efracției și a instrumentelor [4, p. 74] etc.

Evoluția concepțiilor despre urmele-microobiecte ca surse de informații, inclusiv criminalistice, își are începuturile din cele mai vechi

timpuri. Atunci cînd experiența și spiritul de observație profesional la cercetarea crimelor nu mai erau suficiente, în sprijinul luptei împotriva criminalității au venit diferite domenii de cunoștințe din științele naturii, tehnice, publice și speciale [5, p. 9-46]. Ca urmare a aplicării acestor cunoștințe și a experienței de combatere a criminalității, s-a și format o știință specială contemporană, pe care Hans Gross la vremea sa a numit-o *criminalistică*.

Cercetarea microobiectelor totdeauna se realiza prin acele metode care corespundeau nivelului general de dezvoltare a științei și tehnicii în perioada respectivă. Inițial acestea erau metodele de chimie analitică – reacții chimice calitative pentru anumite clase de substanțe, cunoscute de pe timpul alchimistilor medievali [6, p. 217]. Prin metodele de chimie analitică din acea vreme era posibilă doar constatarea originii a unui cerc limitat de substanțe, dar și aceea cu mare aproximație. În etapele inițiale de utilizare a microobiectelor, însă, alte metode nu existau [30].

Din momentul inventării microscopului a apărut posibilitatea descoperirii mai simple a microo-

biectelor, pe de o parte, și cercetării lor vizuale, pe de altă parte, ceea ce a permis obținerea unor informații cu caracter de diagnostic și de identificare [7, p. 4-5]. Studiarea proprietăților morfologice și structurale ale microobiectelor a extins semnificativ cercul de probleme soluționate, ceea ce a dus la includerea mai frecventă a acestora în procesul de descoperire și de anchetare a infracțiunilor [40, p. 31-41]. Revoluția tehnico-științifică, începută în a doua jumătate a secolului XIX, a dus la apariția unor metode noi de investigații în chimia analitică și în fizică. Aceste elaborări foarte repede au fost solicitate de criminalistică – pe baza lor au fost elaborate metode de expertiză, inclusiv de cercetare a microobiectelor [8, p. 23].

H. Gross în acea perioadă atenționa asupra necesității colectării particulelor în formă de praf. În anul 1893, pentru prima dată a ieșit de sub tipar lucrarea sa în domeniul criminalisticii cu titlul „Manualul judecătorului de instrucție”. În această carte, adițional la capitolele consacrate medicinei legale, cercetării substanțelor toxice, armelor de foc și sîngelui, se conțineau un șir de capitole care anterior nu puteau fi întîlnite în nici una dintre cărțile de specialitate: „Cercetarea părului, prafului, noroiului pe încălțăminte și a petelor pe haine” [9, p. 263]. Se știe că Conan Doil personal aplica în practică raționamentele sale cu privire la cercetarea prafului, cînd a intervenit în procesul cu fiul preotului care era învinuit de distrugerea barbară a vitelor în Anglia. Doil de-a lungul mai multor ani se lupta pentru a dovedi nevinovăția

aceluia și, constatînd compoziții diferite ale prafului de la locul crimei și de pe hainele inculpatului, a dovedit nevinovăția, a obținut eliberarea și reabilitarea acestuia. Acesta a fost, probabil, unul dintre primele cazuri, cînd microparticulele au fost antrenate într-un proces penal.

În cartea „Urme în praf”, I. Torvald citează numeroase exemple de descoperire și cercetare a infracțiunii prin determinarea și investigarea diferitelor microobiecte [10, p. 243].

În Franța un impuls puternic pentru cercetarea părului a fost dat în anul 1909 de expertul medicolegist Balthasar, iar în anul 1910 Edmond Locard a creat laboratorul polițist din Lion. În acest laborator, după urmele diferitelor microparticule se determinau căile de descoperire a infracțiunilor. Ulterior E. Locard, în îndrumarul său de criminalistică în șase volume, a consacrat un volum integral cercetării prafului. Cercetătorul folosea pe larg în practica sa studierea microobiectelor. Este cunoscut un caz, cînd la el a fost adus un tînar suspectat de producerea monedelor false. E. Locard i-a spălat capul cu alcool, apoi a lăsat să se evapore alcoolul. Analiza particulelor rămase pe fundul vasului a demonstrat că în componența acestora se conțineau toate elementele folosite la producerea banilor falși. Edmond și Jacques Locard, în anii '30, au citat numeroase exemple de folosire eficientă a microparticulelor cercetate prin metode disponibile la acea vreme [33, p. 267-271; 34, p. 602-617; 35, p. 539-556].

Prima abordare într-adevăr științifică a folosirii posibilităților

chimiei, fizicii, microbiologiei, biochimiei și botanicii în criminalistică poate fi atribuită expertului-chimist, doctorului Gheorghe Pop (1861-1942), care prin cercetările sale chimice și microscopice ale urmelor a contribuit la descoperirea numeroaselor crime. În anul 1918, în lucrarea sa „Microscopia în serviciul urmăririi penale”, el a subliniat importanța cercetării microparticulelor de murdărie și a confirmat-o prin exemple de descoperire reușită a infracțiunilor în anii 1904-1909. Sîngele, saliva, părul, praful diferit, firele de țesături, polenul și firisoarele de natură vegetală, colectate de la locul de comitere a infracțiunii, deveneau în mîinile lui probe materiale incontestabile.

În America, doctorul-chimist Albert Schneider de asemenea a lucrat cu succes cu particulele de praf, ridicate de la locul infracțiunii [11, p. 9-24]. În anul 1923 criminalistul german K. Gizecke a descris metodele de cercetare a microobiectelor pe hainele persoanelor suspecte, în scopul identificării profesiei acestora. Ulterior un alt savant german, chimistul A. Briuning, a acordat o atenție deosebită cercetării microobiectelor.

Caracterizînd valoarea probatorie a microurmelor, U. Uilz a declarat: „Se subînțelege că dovezile de acest gen pot fi considerate incontestabile numai în cazul în care asemenea urme se descoperă și se cercetează imediat după comiterea faptei penale și înainte ca alte persoane să fi putut merge în acest loc. În caz contrar, probele de acest gen pot duce la concluzii și încheieri eronate” [12, p. 7-10].

După războiul din aa. 1939-

1945, în țările din Occident criminaliștii pentru descoperirea crimelor, care aveau legătură cu dispozitivele și substanțele explozive, pe primul plan au înaintat chimia legală. În țările occidentale sfârșitul secolului XX se caracterizează prin dezvoltarea accelerată a medicinei legale și a balisticii criminalistice [27, p. 292-299].

În perioada de pînă la Revoluția din 1917 din Rusia, în poliția rusă primii specialiști antrenați în calitate de experți au fost specialiști în domeniul chimiei și medicinei, inclusiv așa savanți renumiți ca N. I. Pirogov, D. I. Mendeleev etc. În practica de expert din acele vremuri se înregistrau frecvent cercetările părului infractorului, descoperit la locul comiterii infracțiunii.

În perioada sovietică, pionieri în cercetarea urmelor-microobiecte au fost medicii-legiști P.A. Minakov și N.M. Nemînov (1918), M.P. Edmen și T.S. Borodasheva (1932). Cea mai mare contribuție la dezvoltarea științei criminalistice sovietice au adus-o R.S. Belkin, E.M. Berșadski, A.I. Vinberg, G.L. Granovski, A.I. Dvorkin, A.V. Zinin, I.N. Kovtun, V.I. Koldin, V.E. Kornouhov, V.M. Korșunov, I.G. Koruhov, I. F. Krîlov, I.M. Luzghin, N.I. Malanin, V.S. Mitricev, N.S. Polevoi, M.I. Rozental, A.R. Șleahov, M.A. Șmatov, A.A. Eisman și alți oameni de știință [42, p. 21-33].

În diferite ramuri ale științei există interpretări proprii ale noțiunii de „microobiecte”, care, desigur, sînt elaborate în conformitate cu specificul obiectului de studiu al unei sau altei științe. Bază comună etimologică pentru utilizarea termenului „microobiecte” este semnul cantitativ al obiectelor: de

la „μικρός” (*mikros*), de origine greacă – *mic*, de dimensiuni mici, adică totdeauna se vorbește despre corpuri, componente, elemente mici. Însăși noțiunea de „mic”, însă, este destul de relativă, de aceea ea este examinată referitor la domeniul selectat de aplicare, la domeniul concret de cercetare. În acest context, semnele cantitative ale microobiectelor în biologie, fizică, chimie, pedologie și în alte științe uneori în general nu corelează. În înțelesul științelor naturale, la microobiecte se referă moleculele, nucleeele atomice, particulele elementare [13, p. 164].

În prezent nu există o opinie unică privind noțiunea de microobiecte și criteriile conform cărora unele dintre probele materiale se referă la microobiecte, iar altele nu. Majoritatea autorilor remarcă că acestea sînt formațiuni materiale de dimensiuni mici, definiția cărora în expertiza legală este diferită de cea acceptată în științele naturii. Nici caracteristicile calitative, nici cele cantitative nu pot fi unificate pentru toate acestea.

În literatura de specialitate, periodic apar noi definiții ale microobiectelor, termeni specifici, bazați pe specificul metodologic al studiului sau pe proprietățile și caracteristicile inerente acestor obiecte. De exemplu, în monografia sa dedicată bazelor microobiectologiei judiciare, A.A. Kiricenکو exemplifică 297 de definiții diferite ale microobiectelor, propuse de diverși autori la diferite perioade (pînă în prezent, numărul lor a crescut substanțial). Cu toate acestea, utilitatea și validitatea unora dintre ele provoacă uneori obiecții semnificative.

În general, pot fi identificate trei domenii principale de identificare a microobiectelor, care există astăzi în criminalistică: 1) prin specificarea caracteristicilor dimensionale exacte; 2) prin reflectarea caracteristicilor calitative ale microobiectelor; 3) prin combinarea criteriilor cantitative și calitative.

Ideea de a aduce conceptul de *microobiecte* la un numitor comun, bazat pe delimitarea conform dimensiunilor sau greutateii lor, a persistat întotdeauna. Cu toate acestea, tipurile, formele de existență a obiectelor de dimensiuni mici incluse în procesul de investigare sînt atît de diverse, că încercările de a le aduce la o scară dimensională, de masă și de volum unică sînt oarecum utopice. Adoptarea oarecărei mărimi „normative” a unui obiect, sub care el poate fi considerat microobiect, nu este acceptabilă; aceasta întotdeauna își va găsi o mulțime de oponenți, iar dezbaterea va fi reîncepută de fiecare dată.

Apelarea la caracteristicile calitative ale obiectelor, care ar permite accepția lor ca microobiecte, este de asemenea o tendință foarte frecventă. De obicei, prin calitatea microobiectelor este subînțeleasă posibilitatea descoperirii lor: cu ochiul liber la nivelul aptitudinilor de observare; folosind cele mai simple instrumente optice (lupe) sau instrumente mai complexe (microscopie optice).

În definițiile care combină criteriile cantitative și cele calitative se reflectă o a treia abordare a microobiectelor. Spre exemplu, definiția dată de către R.S. Belkin: „[...] microobiectele invizibile sau obiecte slab vizibile cu ochiul li-

ber (criteriul calitativ), care nu depășesc în toate dimensiunile lor 2 mm (criteriu cantitativ)”.

Pentru a înțelege natura microobiectelor în criminalistică și în medicina legală, am pornit de la acele principii în baza cărora are loc gradarea lor în alte științe. Trebuie remarcat faptul că vorbim despre principii, nu de un transfer mecanic al dispozițiilor acceptate ale științelor naturale.

Nici una dintre științe nu posedă dimensiunile exacte ale obiectelor lumii microscopice sau ale microcantităților de substanțe. Totul este determinat de proprietățile lor, prin diferențierea dintre proprietățile microobiectelor de restul obiectelor lumii materiale, care fac obiectul de studiu al unei sau altei științe. Aceasta este o trăsătură calitativă, iar aceste argumente determină conținutul conceptului examinat.

Același lucru este valabil și pentru microobiecte în înțelegerea lor criminalistică – trebuie doar să fie selectate principiile prin care urmează a fi stabilit acest criteriu. Probabil că definirea trebuie să se bazeze pe principiul manifestării calităților sau trăsăturilor lor specifice referitoare la dimensiunile lor. În baza acestei abordări, putem rezuma că limita dimensională care separa microobiectele de macroobiecte poate să se afle într-un interval destul de larg, ale cărui limite sînt determinate de natura substanței, și anume de proprietățile sale.

Microobiectele trebuie să fie identificate și individualizate în timpul cercetării și investigării preliminare. În același timp, individualizarea ar trebui să fie de așa

natură ca să nu existe nici o îndoială cu privire la posibila lor înlocuire – acesta este un postulat. În opinia noastră, anume această argumentare, dar în comun cu necesitatea utilizării mijloacelor tehnice, poate fi recunoscută drept acel criteriu care caracterizează apariția unor proprietăți noi ale obiectului. Adică limita superioară a caracteristicilor dimensiunilor microobiectelor se află la granița posibilităților de percepție senzorială nu numai a faptului existenței lor, ci și a identificării proprietăților care le individualizează. Prin individualizare în acest caz ar trebui să se înțeleagă caracteristicile dimensionale, caracteristicile morfologice exterioare ale obiectului, aprecierea apartenenței sale generice și a altor caracteristici.

Cu toate acestea, pentru o înțelegere deplină a esenței microobiectelor a rămas nelămurită problema privind limita inferioară a dimensiunilor microobiectelor – dacă există și cum poate fi determinată.

În general, prin obiect se înțelege o formațiune materială avînd anumite semne ale structurii exterioare, care permit aprecierea proprietăților și semnalmentelor sursei din care s-a desprins. Aspectul esențial este determinat de dimensiune a cărei reducere elementară duce la dispariția cumulului de caracteristici care o definesc ca pe o formațiune stabilă existentă de sine stătător.

În cazul în care obiectul încă poate fi detectat și ridicat ca un corp aparte, putem aplica conceptul de microobiect față de el. Iar atunci cînd constatarea prezenței unei substanțe este posibilă numai

cu utilizarea unor metode analitice sau metode de analiză fizico-chimice, nu putem vorbi de microobiecte, ci de o cantitate caracteristică unei urme a unei substanțe sau material (în acest caz nu este vorba numai despre partea tehnică, ci și de o diferență procedurală).

În acest temei, nici otrava în sînge, nici urmele de droguri în salivă, nici urmele olfactive (substanțe aflate în stare moleculară) nu pot fi recunoscute ca microobiecte, deoarece în acest caz lipsesc formațiunile materiale care să poată fi supuse unui studiu morfologic – lipsește morfologia în sine. Prin metode de analiză chimice și fizico-chimice speciale este stabilit numai faptul existenței lor.

Așadar, în calitate de criteriu al microobiectului nu pot fi acceptate caracteristicile dimensionale ale lui și ar trebui să fie utilizate doar proprietățile calitative cumulate.

În opinia lui A.A. Kiricenکو [14, p. 13], există „două direcții de sine stătătoare în abordarea studierii problemelor microobiectelor: microtrasologică și micrologică”, examinarea cărora este necesară în calitate de subcapitol al teoriei criminalistice particulare sau interdisciplinare despre microobiecte, dar acceptarea ei este dificilă, deoarece studierea proprietăților substanțiale ale microobiectelor, caracteristică pentru direcția examinată, nu este specifică pentru trasologie [15, p. 5]. În plus, în microtrasologie urma nu este o particularitate a obiectului. De aceea, microtrasologia și microobiectologia sînt două direcții diferite în limitele expertizei legale.

Astfel, în primul rînd urmează a fi soluționată problema definiției

a înșeși obiectelor examinate – a noțiunii de microobiecte. Care sînt aceste microobiecte în criminalistică? De exemplu, în cazul în care cercetarea se realizează prin microscopia electronică, autorii definesc microobiectele drept formațiuni cu dimensiuni de 10^{-5} - 10^{-7} mm, în cazul folosirii microscopelor optice – de 10^{-1} - 10^{-3} mm, în cazul lucrului specialistului dimensiunile sînt de 1-0,1 mm [16, p. 57].

Prezintă interes dispersia dimensiunilor, care a stat la baza grupării microobiectelor după caracteristicile lor dimensionale, prezentate în lucrările consacrate acestei teme. În opinia lui V.N. Hrustaliiov, „în criminalistică sînt considerate microobiecte toate substanțele materiale care nu sînt percepute de organele văzului în plenitudine suficientă – fragmente de păr și de fibre, bucățele mici de sticlă și de metal cu dimensiuni la o măsurare de cel mult 1 mm și masa de cel mult 1 mg” [18, p. 24]. D.M. Plotkin consideră că acestea sînt formațiuni poliatomare de medii condensate (de corp solid), existente de sine stătător stabil în timp și avînd dimensiuni de la sute de părți de micron pînă la zeci de microni [19, p. 21].

Termenul generalizator trebuie să îndeplinească o cerință fundamentală – să fie comun absolut tuturor obiectelor implicate în sfera microobiectologiei, indiferent din ce specie, gen sau grup fac parte acestea și în ce stare de agregare se află. Cel mai important lucru este că toate sînt caracterizate de prefixul „micro-„ (funcția generalizatoare). Totodată, în cadrul acestui termen este necesară diferențierea conceptului de obiecte în microo-

biectologie de toate celelalte obiecte ale lumii materiale (de exemplu, a urmelor microtrasologice) – funcția de distincție. Termenul cel mai universal ar trebui să fie recunoscut termenul de „urme”, cu referire la dimensiunile, volumul, cantitatea ș.a. ale lor mici, precum și caracteristicile speciale legate de lucrul procesual cu ele, adică cu micourmele. Însă anume această universalitate a termenului „urme” face imposibilă recunoașterea calității sale de generalizare – lipsește cadrul care ar diviza obiectele microobiectologiei și, de exemplu, urmele trasologice în microtrasologie. În expertiza judiciară s-a stabilit ferm termenul de „obiect”. Este utilizat de obicei la descrierea primară a unei dovezi fizice primite pentru expertiză, atunci cînd încă nu este cunoscută natura lor, nu s-au descoperit semnele care ar permite diferențierea și clasificarea lor etc. Un alt argument în favoarea termenului „obiect” („microobiect”) este semantica sa. „Obiect” în „Dicționarul explicativ al limbii române” este orice corp solid, de obicei prelucrat, folosit în diverse împrejurări; lucru.

Astfel, printre ceilalți termeni propuși anterior, în opinia noastră, termenul de „microobiecte” corespunde întru totul scopului său, deoarece reprezintă o sinteză și reflectă mai deplin esența tuturor obiectelor mici din această categorie. Calificarea obiectelor cercetate în cadrul microobiectologiei judiciare ca microobiecte nu este nouă. Noi doar am argumentat întrucîtva oportunitatea utilizării acestuia în calitate de termen generic, spre deosebire de alți termeni ce sînt în mod constant întîlniți în literatura

de specialitate, care sînt cel puțin 20 la număr.

Urmează să fie acceptate opiniile argumentate și rezonabile ale lui M.B. Vander, care definește microobiectele drept obiecte mici, invizibile sau puțin vizibile în condiții normale de urmărire [20, p. 113-115], și ale lui A.V. Kociubei, care prin noțiunea de microobiecte în criminalistică înțelege formațiuni materiale cu o structură externă stabilă, caracteristicile dimensionale ale cărora se află în limitele, pe de o parte, care determină necesitatea folosirii mijloacelor tehnice pentru constatarea prezenței și determinarea proprietăților lor, care individualizează obiectul (limita superioară), pe de altă parte – se menține încă posibilitatea realizării analizei morfologice [21, p. 70]. Aceste interpretări permit delimitarea microobiectelor de alte obiecte ale lumii materiale. În plus, definiția microobiectelor poate fi dedusă din analiza noțiunii „macroobiecte”, care se folosește pentru sublinierea în domeniul examinat a unor indicatori cantitativi mari (de la „macros” – *mare*). Dimensiunile mici ale particulelor, dificultatea descoperirii lor sînt semnele principale care evidențiază microparticulele din masa de alte obiecte, care definesc specificul lucrului criminalistic cu ele.

În plan criminalistic, cea mai folosită este următoarea definiție a microobiectelor: acestea sînt corpuri solide (cu dimensiuni pînă la 1 mm), cu formă și structură stabilă. La acestea se referă: părul și scuamele uscate de piele umană sau animală; fibrele de țesuturi de natură vegetală sau de altă natură; polenul și sporii de plante; particu-

lele foarte mici de metale, minerale; microstropii de sînge, vopsea, salivă, combustibili și lubrifianți și de produse petroliere; consecințele unei împușcături de la distanță mică; urmele de metalizare, rămase în consecința interacțiunii de contact etc.

De asemenea, trebuie de luat în considerație că, din punctul de vedere al semnificației probante, microobiectele nu sînt omogene. Ele pot fi distribuite în trei grupe: microcantități, microparticule și micourme de substanță, care în literatura științifică sînt identificate cu microobiectele sau sînt sinonime ale acestora.

Microcantitățile de substanță reprezintă diferite combinații și elemente, conținute în cantități foarte mici (părți de procent) în obiecte solide, lichide și gazoase. Localizarea lor este dificilă, de aceea ele se caracterizează prin conținut cantitativ. Sub noțiunea de microcantități de substanță se subînțeleg componentele olfactive, diferite adaosuri în material etc. [22, p. 95].

Microparticulele sînt obiecte materiale mici, separate în urma acțiunii mecanice sau altei acțiuni de la alt obiect, proiecția cărora nu depășește 1-2 mm pătrați. Acestea reprezintă corpuri solide care posedă o geometrie și o morfologie stabilă. Pentru criminalistică microparticulele prezintă interes atît după semnele structurii externe, cît și după criteriile de structură și compoziție. De aceea, în opinia noastră, anume noțiunea de „microparticulă” urmează a fi folosită în calitate de sinonim al noțiunii de „microobiect”.

Pe lîngă noțiunea de microparticulă este, de asemenea, răsîndi-

tă noțiunea de *micourme* (de substanțe, de materiale). Micourmele sînt urme, în sensul trasologic al cuvîntului, care se deosebesc doar prin dimensiunile lor microscopice [23, p. 8]. Ele sînt obiecte de studiu al trasologiei și pot fi determinate doar printr-un examen microscopic. În scopul elucidării esenței acestei noțiuni și a corelării cu noțiunea de microparticule, este necesar de pornit de la conceperea generală a urmelor în criminalistică. În sensul criminalistic larg urmele reprezintă anumite modificări în obiecte, în mediul material, care reflectă semnele obiectelor și fenomenelor ce au cauzat asemenea modificări. Micourmele sînt modificări în obiectele materiale, cauzate de prezența microparticulelor. În esență, discutînd despre micourme, se subliniază semnificația „de urmă” a microparticulelor. În practică, în cazurile în care microparticulele sînt examinate în totalitate cu obiectele purtătoare, ele întemeiat sînt numite micourme. Dacă microparticulele sînt izolate de purtători și sînt cercetate separat, nu există motive de a le numi „micourme” (de exemplu, nu totdeauna este corectă denumirea de „micourmă” a microparticulei ridicată separat în formă de peliculă de înveliș de lac și vopsea).

Tendința de delimitare distinctă a microparticulelor și micourmelor de alte obiecte mici a dus la propunerea de aplicare a criteriilor cantitative condiționate de delimitare (pentru microparticule – dimensiunea pînă la 1 mm, pentru micourme de substanțe – masa pînă la 1 mg și alte criterii de normare). Alte dimensiuni ale particulei, de exemplu de 2,2 mm, nu influențează asupra caracterului lucrului cu par-

ticula. Este important faptul că microparticulele totdeauna reprezintă obiecte mici, invizibile sau puțin vizibile în condiții obișnuite de urmărirea. Noțiunea amplă de microparticule creează premise pentru o direcție unică în criminalistică și în expertiza legală, cuprinzînd descoperirea, fixarea, cercetarea și utilizarea microparticulelor în procesul cercetării preliminare și în judecarea cauzei.

În criminalistică microobiectele pot fi cele mai diferite formațiuni materiale. Acestea pot fi și microfibre, și particule de lac și vopsele, de învelișuri, particule de sticlă, substanțe narcotice și formațiuni biologice [32, p. 291-295; 36, p. 281-291; 39, p. 97-101]. Ele diferă nu numai după natura lor, ci și după starea de agregare, structura internă, caracterul semnelor cu importanță criminalistică, gradul de vizibilitate, după expresivitatea semnelor morfologice, după posibilitatea ridicării lor fără modificarea proprietăților [26, p. 56-59; 31, p. 128-135].

Trecerea de la macroobiect la microobiect constă nu numai în expresia cantitativă, ci și în căpătarea unor proprietăți noi, care necesită și o modificare respectivă a activității practice materiale a cercetătorului [25, p. 53]. Adică în baza delimitării poate fi examinat nu numai nivelul de percepere a obiectului (cu utilizarea mijloacelor speciale), ci și proprietățile noi apărute, care cer aplicarea altor condiții de lucru.

Referințe bibliografice

1. Ищенко Е.П., Топорков А.А. *Криминалистика. Учебник*. Изд. 2-е, испр. и доп. Москва: „Инфра-М”, 2005, с. 101-105.

2. Россинская Е.Р. *Судебная экспертиза в уголовном, гражданском, арбитражном процессе*. Москва, 1996, с. 128.
3. Плоткин Д.М. *Использование ионной и электронной спектроскопии в судебной экспертизе веществ, материалов и изделий по уголовным делам*. Автореф. дис. к.ю.н., Москва, 2003, с. 17.
4. Вандер М.Б. *Понятие и значение микрочастиц в криминалистике*. Правоведение, 1978, № 2, с. 74 (информация с сайта www.allpravo.ru.).
5. Белкин Р.С. *Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня*. Москва, 2001, с. 9-46.
6. Образцов В.А., Хвалин В.А. *Вещество как объект криминалистики*. Роль и значение деятельности Р.С. Белкина в становлении современной криминалистики: Матер. междунар. научной конф. Москва, 2002, с. 217.
7. Александров А.И., Неробеев А.А., Петухов В.Г., Шайтанов А.В. *Следы преступления и их криминалистическое исследование: Учебное пособие*. Под общ. ред. В.П. Сальникова, СПб., 2000, с. 4-5.
8. Шляхов А.Р. Вступительная статья к книге Ю.Торвальда „Следы в пыли”. Москва: 1982, с. 23.
9. Гросс Г. *Руководство для судебных следователей как система криминалистики*. Пер. с нем. СПб., 1908, с. 263 (переиздание 2003 г.).
10. Торвальд Ю. *Следы в пыли*. Москва, 1996, с. 3-5. Он же: *Век криминалистики*. Москва, 1984, с. 243.
11. Вандер М.Б. *Роль микроследов и микрочастиц в раскрытии преступлений*. Орджоникидзе, 1986, с. 9-24.
12. Крылов И.Ф. *Криминалистическое учение о следах*. СПб, 1997, с. 7-10.
13. Тарасов Л.В. *Основы квантовой механики*. Учебное пособие для вузов. Москва: Высшая школа, 1999, с. 164.
14. Кириченко А.А. *Основы судебной микробиологии*. Монография. Харьков, 1998, с. 13.
15. Вандер М.Б., Маланьина Н.И. *Работа с микрообъектами при расследовании преступлений*. Учебное пособие. Саратов, 1995, с. 5.
16. Порубов Н.И. *Криминалистика*. Учебное пос. Под ред. Н.И. Порубова. Минск, 1997, с. 57.
17. Вандер М.Б. *Использование микрочастиц при расследовании преступлений*. СПб, 2001, с. 13-14.
18. Митричев В.С., Хрусталева В.Н. *Основы криминалистического исследования материалов, веществ и изделий из них*. СПб, 2003, с. 24.
19. Плоткин Д.М. *Использование ионной и электронной спектроскопии в судебной экспертизе веществ, материалов и изделий по уголовным делам*. Автореферат диссертации к.ю.н. Москва, 2003, с. 21.
20. Ищенко П.П. *Специалист в следственных действиях. Уголовно-процессуальные и криминалистические аспекты*. Практ. пос. Москва, 1990, с. 113-115.
21. Кочубей А.В. *Микрообъекты как вещественные доказательства*. Волгоград: ВА МВД РФ, 2006, с. 70.
22. Вандер М.Б. *Криминалистическая экспертиза материалов, веществ, изделий*. СПб, 2001, с. 95.
23. Вандер М.Б., Маланьина Н.И. *Работа с микрообъектами при расследовании преступлений*. Учебное пособие. Саратов, 1995, с. 8.
24. Белкин Р.С. *Криминалистика. Краткая энциклопедия*. Москва, 1997, с. 121.
25. Кармин А.С. *Познание бесконечного (философия и естествознание)*. Монография. Москва, 1991, с. 53.
26. Angheliescu I. *Examinarea microurmilor-formă. Unele rezultate obținute pe plan mondial*. În: *Tratat practic de criminalistică*, vol. III, Ministerul de Interne, 1980, p. 56-59.
27. Dobriță M., Păiș V., Pătru I. *Expertiza urmelor de natură piloasă prin microscopie electronică*. În: *Tratat practic de criminalistică*, vol. II, Ministerul de Interne, 1978, p. 292-299.
28. Golubenco Gh. *Urmele infracțiunii*. Chișinău: Tipografia centrală, 1999, 282 p.
30. Golubenco Gh., Neicuțescu O. *Expertiza criminalistică: realități și perspective*. Bacău: Bistrița, 2009, 156 p.
31. Hanga Gh. *Identificarea microurmilor metalice prin spectrometrie de fluorescență de raze X*. În: *Rolul și contribuția probelor criminalistice și medico-legale în stabilirea adevărului*. București: Editura Luceafărul, 2005, p. 128-135.
32. Jugastru R. *Identificarea autorului în caz de omor prin administrarea probatoriului susținut de examinarea microurmilor biologice ridicate de la locul faptei*. În: *Metode și tehnici de identificare criminalistică*. București, 2006, p. 291-295.
33. Locard Edmon. *Un nouveau micro-comparateur le synchriscope de William Stirling*. RIC, no. 5, 6e année, 1934, p. 267-271.
34. Locard Edmon, Locard Jacques. *Le paragern étude d'un produit microbicide*. RIC, no. 10, 8e année, 1936, p. 602-617.
35. Locard Jacques. *La microanalyse du cuivre en criminalistique*. RIC, no. 9, 8e année, 1936, p. 539-556.
36. Molnar V., Mihăilescu Ștefania. *Expertiza urmelor de natură piloasă prin microscopie clasică*. În: *Tratat practic de criminalistică*, vol. II, Ministerul de Interne, 1978, p. 281-291.
37. Popa Gh. *Microuremele – o problemă pentru practica criminalistică românească*. Târgoviște. Ed. Sfinx, 2000, 108 p.
38. Popa Gh. *Microuremele – o problemă pentru practica criminalistică din România*. Criminalistica, nr. 5, 2003, p. 25-26.
39. Popa Gh. *Descoperirea, ridicarea și conservarea microurmilor la locul faptei*. În: *Investigarea criminalistică a locului faptei*. București, 2004, p. 97-101.
40. Popa Gh. *Identificarea instrumentelor de spargere pe baza urmelor / microurmilor descoperite la locul faptei*. În: *Metode și tehnici de identificare criminalistică*. București, 2006, p. 31-41.
41. Schwarz G., Teige K., Brinkmann B. *Die Rekonstruktion der Sitzposition durch Mikrospurenanalyse*. Zeitschrift für Rechtsmedizin, nr. 3, 1985, p. 213-218.
42. Савельева М.В. *Криминалистика*. Издательство: Дашков и К°, 2010, с. 21-33.
43. Колотушкин С.М. *Взрывные устройства и следы их применения*. Москва: Издательство Щит, 2010, 296 с.
44. Колкутин В.В. *Судебные экспертизы*. Москва: Издательство Юрлитинформ, 2008, 296 с.
45. Карлов В.Я. *Использование криминалистической техники в расследовании преступлений*. Москва: Издательство Экзамен, 2006, 192 с.
46. Шамонова Т.Н. *Следы человека на месте преступления, их роль в доказывании: биологический аспект*. Москва: Издательство Щит, 2010, 153 с.

PROPRIETATEA PERIODICĂ REGLEMENTATĂ DE CODUL CIVIL ROMÂN

Nicolae GRĂDINARU,
doctor în drept, conferențiar universitar

SUMMARY

Joint property is, every time, pursuant to a legal document or to another mode of acquisition provided by law, the right to private property has two or more holders.

If the asset is possessed in common, the joint property is presumed until proven guilty. Each co-owner is the exclusive holder of a share of the ownership right and can freely dispose of it in the absence of contrary stipulation.

Regular property is a mode of the ownership right within which each holder exercises on his/her behalf and in personal interest the powers of his/her right on fixed periods, which successively and perpetually repeat, at regular intervals, assuming at least two holders, natural or legal persons.

Within regular property each holder exercises his/her single ownership right, there being several owners of the same asset and not many co-owners of the same good.

REZUMAT

Proprietatea comună este, ori de câte ori, în temeiul unui act juridic sau al altui mod de dobândire prevăzut de lege, dreptul de proprietate privată care are 2 sau mai mulți titulari.

Dacă bunul este stăpînit în comun, coproprietatea se prezumă, pînă la proba contrară. Fiecare coproprietar este titularul exclusiv al unei cote-părți din dreptul de proprietate și poate dispune în mod liber de aceasta, în lipsa stipulației contrare.

Proprietatea periodică reprezintă o modalitate a dreptului de proprietate în cadrul căreia fiecare titular exercită în nume propriu și în interes personal prerogativele dreptului său pe perioade determinate, care se repetă succesiv și perpetuu, la intervale regulate, presupunînd cel puțin doi titulari, persoane fizice sau persoane juridice.

În cadrul proprietății periodice fiecare titular exercită singur dreptul de proprietate, existînd mai mulți proprietari asupra aceluiași bun, și nu mai mulți coproprietari ai aceluiași bun.

Introducere

Dreptul de proprietate privată este definit în art. 555 din Codul civil român ca fiind dreptul titularului de a poseda, folosi și dispune de un bun în mod exclusiv, absolut și perpetuu, în limitele stabilite de lege.

Spre deosebire de alți titulari ai unor drepturi subiective asupra aceluiași bun, proprietarul, adică titularul dreptului de proprietate, exercită atributele juridice ale acestui drept (posesia *jus possidendi*, folosința *jus utendi* și *jus fruendi* și dispoziția *jus abudendi* sau *abusus*) asupra lucrului prin putere proprie și în interes propriu. Ceilalți titulari ai unor drepturi subiective asupra aceluiași lucru exercită doar unele atribute (posesia și folosința), în virtutea puterii de transmite a proprietarului care le concretizează și le fixează limitele de exercitare.

Proprietatea periodică este o instituție nouă reglementată de art. 687–692 din Codul civil, aceasta nu trebuie confundată cu proprietatea comună propriu-zisă. Proprietatea comună este, ori de câte ori, în temeiul unui act juridic sau al altui mod de dobândire prevăzut de lege, dreptul de proprietate privată care are 2 sau mai mulți titulari.

Dacă bunul este stăpînit în comun, coproprietatea se prezumă, pînă la proba contrară.

Fiecare coproprietar este titularul exclusiv al unei cote-părți din dreptul de proprietate și poate dispune în mod liber de aceasta în lipsa stipulației contrare. Cotele-părți sînt prezumate a fi egale, pînă la proba contrară. Dacă bunul a fost dobîndit prin act juridic, proba contrară nu se va putea face decît prin înscrisuri.

Coproprietarii vor împărți be-

neficiile și vor suporta sarcinile coproprietății, proporțional cu cota lor parte din drept.

Proprietatea periodică nu trebuie confundată cu proprietatea pe cote-părți, ea este o formă distinctă a proprietății comune forțate. În proprietatea periodică fiecare titular exercită singur dreptul de proprietate, existînd mai mulți proprietari asupra aceluiași bun, și nu mai mulți coproprietari ai aceluiași bun. Ceea ce diferențiază proprietatea periodică de proprietatea pe cote-părți este tocmai caracterul divizat al dreptului, exprimat prin tranșe de timp.

Proprietatea periodică reprezintă o modalitate a dreptului de proprietate în cadrul căreia fiecare titular exercită în nume propriu și în interes personal prerogativele dreptului său pe perioade determinate, care se repetă succesiv și perpetuu,

la intervale regulate, presupunând cel puțin doi titulari, persoane fizice sau persoane juridice.

Conform prevederilor art. 646 din Codul civil, se află în coproprietate forțată și bunurile care fac obiectul proprietății periodice. Regimul coproprietății este reglementat cu reguli derogatorii de la regimul general al coproprietății.

Potrivit dispozițiilor art. 687 din Codul civil, în absența unei reglementări speciale, ori de câte ori mai multe persoane exercită succesiv și repetitiv atributul folosinței specific dreptului de proprietate asupra unui bun mobil sau imobil, în intervale de timp determinate, egale sau inegale, este proprietatea periodică. Astfel, două sau mai multe persoane pot fi titularii proprietății periodice asupra unui bun dacă dețin o cotă determinată din dreptul de proprietate asupra bunului, asemănător coproprietății pe cote-părți, dar atributul folosinței nu se exercită concomitent, ci succesiv și de către fiecare proprietar, pe anumite perioade de timp determinate, egale sau inegale.

Caracterele juridice ale dreptului de proprietate periodică sînt aceleași cu cele ale dreptului de proprietate, fiind un drept absolut, exclusiv și perpetuu.

Caracteristicile proprietății periodice:

- obiectul dreptului de proprietate periodică rămîne nefracționat în materialitatea sa, nu se împarte pe cote-părți, ci pe tranșe de timp în care fiecare titular își exercită prerogativele dreptului său;

- în privința intervalului de timp ce îi revine, fiecare coproprietar poate încheia, în condițiile legii, acte precum închirierea, vîn-

zarea, ipotecarea și alte asemenea acte (art. 689 alin. 1);

- actele de administrare sau de dispoziție privind cota-parte din dreptul de proprietate aferentă unui alt interval de timp sînt inopozabile titularului cotei-părți respective (art. 689 alin. 2);

- în raporturile cu terții cocontractanți de bună-credință, actele de administrare sau de dispoziție menționate sînt lovite de nulitate relativă (art. 689 alin. 3);

- fiecare coproprietar are obligația de a face acte de conservare, în așa fel încît să nu împiedice sau să îngreuneze exercitarea drepturilor celorlalți coproprietari (art. 690 alin. 1);

- în funcție de reparațiile făcute, fiecare coproprietar este obligat să contribuie la cheltuieli, în raport de cota-parte deținută. Pentru reparațiile mari, coproprietarul care avansează cheltuielile necesare are dreptul la despăgubiri în raport cu valoarea drepturilor celorlalți coproprietari;

- în ceea ce privește actele prin care se consumă în tot sau în parte substanța bunului, toți coproprietarii trebuie să-și exprime acordul (art. 690 alin. 2);

- coproprietarii pot încheia un contract de administrare. În cazul în care oricare dintre coproprietari denunță contractul de administrare, acesta își încetează existența (art. 690 alin. 4 și art. 644 alin. 2 din Codul civil).

Temeiul proprietății periodice

Proprietatea periodică se naște în temeiul unui act juridic, cum ar fi contract sau testament, dispozițiile în materie de carte funciară aplicîndu-se în mod corespunzător

dacă bunul care face obiectul proprietății periodice este un bun imobil.

Obiectul proprietății periodice poate fi format atît din bunuri imobile, cît și din bunuri mobile. Exemplu de proprietate periodică este contractul de time-sharing [1], proprietatea asupra unei case de vacanță [2].

Bunurile care fac obiectul proprietății periodice sînt corporale și neconsumabile, deoarece fiecare coproprietar are obligația ca la sfîrșitul fiecărei perioade să le pună la dispoziția celui alt coproprietar titular al dreptului de proprietate periodică.

Valabilitatea actelor încheiate de coproprietar

În privința intervalului de timp ce îi revine, orice coproprietar poate încheia, în condițiile legii, acte precum închirierea, vînzarea, ipotecarea și altele asemenea.

Actele de administrare sau de dispoziție privind cota-parte din dreptul de proprietate aferentă unui alt interval de timp sînt inopozabile titularului cotei-părți respective.

În raporturile cu terții cocontractanți de bună-credință, actele de administrare sau de dispoziție menționate sînt anulabile.

Coproprietarului vătămat i se recunoaște dreptul ca, înainte de partaj, să exercite acțiunile posesorii împotriva terțului care ar fi intrat în posesia bunului comun în urma încheierii actului. În acest caz, restituirea posesiei bunului se va face în folosul tuturor coproprietarilor, cu daune-interese, dacă este cazul, în sarcina celor care au participat la încheierea actului.

Fiecare coproprietar poate sta

singur în justiție, indiferent de calitatea procesuală, în orice acțiune privitoare la coproprietate, inclusiv în cazul acțiunii în revendicare.

Hotărârile judecătorești pronunțate în folosul coproprietății profită tuturor coproprietarilor. Hotărârile judecătorești potrivnice unui coproprietar nu sînt opozabile celorlalți coproprietari.

Cînd acțiunea nu este introdusă de toți coproprietarii, pîrîtul poate cere instanței de judecată introducerea în cauză a celorlalți coproprietari în calitate de reclamânți, în termenul și condițiile prevăzute în Codul de procedură civilă pentru chemarea în judecată a altor persoane [3].

Drepturile și obligațiile coproprietarilor

Conform prevederilor art. 690 din Codul civil, fiecare coproprietar este obligat să facă toate actele de conservare, în așa fel încît să nu împiedice ori să îngreuneze exercitarea drepturilor celorlalți coproprietari.

Pentru reparațiile mari, coproprietarul care avansează cheltuielile necesare are dreptul la despăgubiri în raport cu valoarea drepturilor celorlalți coproprietari.

Actele prin care se consumă în tot sau în parte substanța bunului pot fi făcute numai cu acordul celorlalți coproprietari.

La încetarea intervalului, coproprietarul este dator să predea bunul coproprietarului îndreptățit să îl folosească în următorul interval.

Coproprietarii pot încheia un contract de administrare. În cazul în care oricare dintre coproprietari denunță contractul de administrare, acesta își încetează existența.

Obligația de despăgubire și excluderea

Nerespectarea obligațiilor coproprietarilor atrage plata de despăgubiri.

Dacă unul dintre coproprietari tulbură în mod grav exercitarea proprietății periodice, acesta va putea fi exclus, prin hotărîre judecătorească, la cererea coproprietarului vătămat.

Excluderea va putea fi dispusă numai dacă unul dintre ceilalți coproprietari sau un terț cumpără cota-parte a celui exclus.

În acest scop, se va pronunța, mai întîi, o încheiere de admitere în principiu a cererii de excludere, prin care se va stabili că sînt îndeplinite condițiile excluderii, încheiere care va putea fi atacată cu recurs pe cale separată.

După rămînerea definitivă a încheierii de admitere în principiu, în absența înțelegerii părților, se va stabili prețul vînzării silite pe bază de expertiză. După consemnarea prețului la banca stabilită de instanță, se va pronunța hotărîrea care va ține loc de contract de vînzare-cumpărare.

După rămînerea definitivă a acestei hotărîri, dobînditorul își va putea înscrie dreptul în cartea funciară, iar transmițătorul va putea să ridice suma consemnată la banca stabilită de instanță.

Încetarea proprietății periodice

Potrivit art. 692 din Codul civil, proprietatea periodică încetează prin radiere din cartea funciară în temeiul dobîndirii de către o singură persoană a tuturor cotelor-părți din dreptul de proprietate periodică, precum și în alte cazuri prevăzute de lege.

În cazul proprietății periodice și în celelalte cazuri de coproprietate forțată, partajul este posibil numai prin bună învoială.

Concluzie

Proprietatea periodică este o modalitate a dreptului de proprietate, pe lînga proprietatea revocabilă și proprietatea comună. Proprietatea periodică poate fi descrisă ca situația juridică în care mai multe persoane exercită succesiv și repetitiv atributul folosinței asupra unui bun mobil sau imobil, în intervale de timp egale sau inegale, dar determinate. Bunul care face obiectul proprietății periodice poate fi vîndut, închiriat sau poate constitui o garanție.

Dispozițiile art. 687-692 nu aduc atingere prevederilor cuprinse în OUG nr. 14/2011 pentru protecția consumatorilor la încheierea și executarea contractelor privind dobîndirea dreptului de folosință pe o perioadă determinată a unuiu sau a mai multor spații de cazare, a contractelor pe termen lung privind dobîndirea unor beneficii pentru produsele de vacanță, a contractelor de revînzare, precum și a contractelor de schimb [4].

Note

1. Directiva nr. 2008/122/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 14 ianuarie 2009 privind protecția consumatorilor în ceea ce privește anumite aspecte referitoare la contractele privind dreptul de folosință a bunurilor pe durata limitată, la contractele privind produsele de vacanță cu drept de folosință pe termen lung, precum și la contractele de revînzare și de schimb, publicată în „Jurnalul

Oficial al Uniunii Europene”, seria L, nr. 33 din 3 februarie 2009. Directiva a fost transpusă în legislația română prin OUG nr. 14/2011 pentru protecția consumatorilor la încheierea și executarea contractelor privind dobândirea dreptului de folosință pe o perioadă determinată a unuiu sau a mai multor spații de cazare, a contractelor pe termen lung privind dobândirea unor beneficii pentru produsele de vacanță, a contractelor de revînzare, precum și contractelor de schimb, publicată în M. Of. nr. 134/22.02.2011.

2. Loteria Română a vîndut între 1995 și 2004 lozuri în plic (Lozul de aur), care ofereau drept cîștig dreptul pe viață de a petrece o săptămînă într-un complex de vile din Poiana Brașov. Dreptul de proprietate asupra acestei perioade poate fi transmis mai departe. Așa se face că majoritatea cîștigătorilor săraci și-au vîndut lozul cîștigător sau dreptul de folosință.

3. Art. 57-59 din Codul de procedură civilă stipulează:

Oricare dintre părți poate să cheme în judecată o altă persoană care ar putea să pretindă aceleași drepturi ca și reclamantul.

Cererea făcută de pîrît se depune odată cu întîmpinarea. Cînd întîmpinarea nu este obligatorie, cererea se va depune cel mai tîrziu la prima zi de înfățișare.

Cererea făcută de reclamant se depune cel mai tîrziu pînă la închiderea dezbaterilor înaintea primei instanțe.

Cererea va fi motivată și se va comunica atît celui chemat, cît și părții potrivnice. La exemplarul cererii destinat celui chemat se vor alătura copii de pe cererea de chemare în judecată, de pe întîmpinare și de pe înscrisurile de la dosar.

Art. 58:

Cel chemat în judecată dobîndește calitatea de intervenient în interes propriu, iar hotărîrea îi va fi opozabilă.

Art. 59:

În cazul prevăzut de art. 58, cînd pîrîtul chemat în judecată pentru o datorie bănească recunoaște datoria și declară că voiește să o execute față de cel care își va stabili judecătorește

dreptul, el va fi scos din judecată dacă depune suma datorată.

În acest caz, judecata va urma numai între partea reclamantă și cel chemat în judecată.

Art. 67-70 din noul Cod de procedură civilă, Legea nr. 134/2010 publicată în M. Of. nr. 485/15.07.2010:

Oricare dintre părți poate să cheme în judecată o altă persoană care ar putea să pretindă, pe calea unei cereri separate, aceleași drepturi ca și reclamantul.

Cererea făcută de reclamant sau de intervenientul principal se va depune cel mai tîrziu pînă la terminarea cercetării procesului înaintea primei instanțe.

Cererea făcută de pîrît se va depune în termenul prevăzut pentru depunerea întîmpinării înaintea primei instanțe, iar dacă întîmpinarea nu este obligatorie, cel mai tîrziu – la primul termen de judecată.

Art. 68. Comunicarea cererii:

Cererea va fi motivată și, împreună cu înscrisurile care o însoțesc, se va comunica atît celui chemat în judecată, cît și părții potrivnice.

La exemplarul cererii destinat terțului se vor alătura copii de pe cererea de chemare în judecată, de pe întîmpinare și de pe înscrisurile de la dosar.

Art. 69. Poziția terțului în proces:

Cel chemat în judecată dobîndește poziția procesuală de reclamant, iar hotărîrea își produce efectele și în privința sa.

Art. 70. Scoaterea pîrîtului din proces:

În cazul prevăzut la art. 69, cînd pîrîtul chemat în judecată pentru o datorie bănească recunoaște datoria și declară că vrea să o execute față de cel căruia îi va fi stabilit dreptul pe cale judecătorească, el va fi scos din proces, dacă a consemnat la dispoziția instanței suma datorată.

Tot astfel, pîrîtul chemat în judecată pentru predarea unui bun sau a folosinței acestuia va fi scos din proces, dacă declară că va preda bunul celui al cărui drept va fi stabilit prin hotărîre judecătorească. Bunul în litigiu va fi pus sub sechestrul judiciar de

către instanța investită cu judecarea cauzei, dispozițiile art. 959 și următoarele fiind aplicabile.

În aceste cazuri, judecata va continua numai între reclamant și terțul chemat în judecată. Hotărîrea se va comunica și pîrîtului, căruia îi este opozabilă.

4. OUG nr. 14/2011 pentru protecția consumatorilor la încheierea și executarea contractelor privind dobândirea dreptului de folosință pe o perioadă determinată a unuiu sau a mai multor spații de cazare, a contractelor pe termen lung privind dobîndirea unor beneficii pentru produsele de vacanță, a contractelor de revînzare, precum și contractelor de schimb, publicată în M. Of. nr. 134/22.02.2011.

NATURA JURIDICĂ A RĂSPUNDERII PATRIMONIALE A STATULUI REGLEMENTATĂ DE CONSTITUȚIE: VIZIUNI ȘI ARGUMENTE

ION MURUIANU,
judecător al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova

SUMMARY

La responsabilité de l'État peuvent survenir quand il ne respecte pas ses obligations assumé par la Constitution et les traités et conventions internationelles, si quelqu'un a subi un dommage du fait. Principalement, la responsabilité de l'État doit intervenir pour l'impossibilité d'assurer et pour la violation des droits, libertés et intérêts légitimes de l'homme et du citoyen.

REZUMAT

Răspunderea statului poate surveni pentru neonorarea obligațiilor asumate prin Constituție sau prin pactele și tratatele la care este parte, dacă în consecință a fost prejudiciat cineva. În principal, răspunderea statului trebuie să intervină pentru neasigurarea corespunzătoare și nerespectarea drepturilor, libertăților și intereselor legale ale omului și cetățeanului.

Potrivit art. 53 alin. (2) din Constituția Republicii Moldova [5]: „Statul răspunde patrimonial, potrivit legii, pentru prejudiciile cauzate prin erorile săvârșite în procesele penale de către organele de anchetă și instanțele judecătorești”.

Dezvoltarea acestor prevederi o regăsim în cuprinsul Codului civil al Republicii Moldova [3], articolul 1405 alin. (1) stipulând: „Prejudiciul cauzat persoanei fizice prin condamnare ilegală, atragere ilegală la răspundere penală, aplicare ilegală a măsurii preventive sub forma arestului preventiv sau sub forma declarației scrise de a nu părăsi localitatea, prin aplicarea ilegală în calitate de sancțiune administrativă a arestului, muncii neremunerate în folosul comunității se repară de către stat integral, indiferent de vinovăția persoanelor de răspundere ale organelor de cercetare penală, de anchetă preliminară, ale procuraturii sau ale instanțelor de judecată”.

Acest moment a determinat ca, în general, instituția răspunderii patrimoniale a statului, reglementată de Constituție, să fie interpre-

tată ca fiind de natură *civilă*.

În acest sens, doctorul habilitat în drept, profesorul universitar E. Cojocaru [4, p. 85] susține că normele juridice cuprinse în art. 53 alin. (2) din Constituție intră în sistemul legislației civile și se află în sfera de cercetare a științei dreptului civil.

În general, domnia sa își fondează concluzia pe ideea că statul, în prezent, este pasibil de răspundere civilă contractuală și răspundere civilă delictuală. Răspunderea civilă a statului se întemeiază, în principiu, pe calitatea acestuia de subiect al raporturilor juridice civile, în cadrul cărora participă pe poziții de egalitate cu celelalte subiecte de drept (art. 58 alin. (1) din Codul civil al RM). Astfel, ca subiect de drept civil, statul participă la relațiile contractuale, în cadrul cărora, cu tot caracterul său specific fiind pasibil de răspundere civilă contractuală, este chemat să răspundă în aceleași condiții ca și celelalte subiecte.

Cu mult mai semnificativă, în condițiile actualei democratizări, se prezintă a fi însă răspunderea civilă delictuală a statului, actuali-

tatea și necesitatea căreia poate fi dedusă din scopul și finalitatea răspunderii, adică repararea sau recuperarea prejudiciilor cauzate prin/ în activitatea organelor și funcționarilor săi.

Pe lângă recunoașterea naturii civile a „răspunderii patrimoniale a statului”, în literatura de specialitate atestăm și o altă idee, potrivit căreia instituția în discuție este de natură mixtă, deoarece caracterul și conținutul erorilor judiciare (acțiunilor ilicite), precum și actele de reabilitare sînt rezultatele activității procesual-penale, iar caracterul și conținutul prejudiciului cauzat, precum și procedura reparării sînt reglementate de legislația civilă și procesual-civilă [8, p. 924].

În același timp, o altă viziune asupra lucrurilor propune cercetătorul A. Crișu [7, p. 154], care susține că instituția reparării prejudiciului cauzat prin erori judiciare de către organele de urmărire penală și instanțele judecătorești este o instituție procesuală complementară procesului penal, necesară pentru înfăptuirea justiției și restabilirea ordinii de drept.

Argumente plauzibile, întru susținerea acestei idei, atestăm la cercetătorul rus A. A. Podoprigora [17, p. 88-99], care, recunoscând instituția reparării prejudiciului cauzat prin erori judiciare ca fiind exclusiv de natură procesual-penală, afirmă următoarele:

- Dacă e să admitem că aceste raporturi sînt de natură civilă, atunci trebuie să le fie caracteristică și o metodă de reglementare corespunzătoare, bazată pe egalitatea subiecților, exprimarea liberă a voinței și soluționarea litigiilor pe cale judiciară.

- În cazul dat, nu poate fi însă vorba de egalitate a subiecților în sensul legislației civile. Statul și cetățeanul nu pot fi priviți ca subiecți egali care se află într-un litigiu ce are ca obiect patrimoniul uneia dintre părți. Sfera în care apar și se dezvoltă aceste raporturi (procesual-penală), de asemenea, nu are nimic comun cu sfera circulației mărfurilor.

- În cazul raporturilor de reparare a prejudiciului cauzat prin erori judiciare, elementul material (patrimonial) nu este unul principal și nici unicul, după cum este caracteristic raporturilor juridico-civile. În cazul dat, el este un element secundar în raport cu sarcina specifică de corectare a erorilor comise în procesul penal și judiciar.

- De asemenea, despre delict, vinovăție și răspundere juridică se poate vorbi doar în raport cu subiecții nemijlociți (adică subiecții de drept procesual-penal), ale căror fapte se află în legătură causală cu prejudiciile survenite. Respectiv, statul nu poate fi nici vinovat și nici „delincent” în cazul dat.

În baza celor expuse, cercetăto-

rul conchide că raporturile de reparare a prejudiciului cauzat cetățeanului de către organele de urmărire penală și instanțele judecătorești, indiferent dacă sînt de natură materială sau morală, trebuie recunoscute ca fiind raporturi procesual-penale. Aceasta deoarece:

- în primul rînd, faptele juridice care generează aceste raporturi, adică acțiunile persoanelor cu funcții de răspundere ale organelor de urmărire penală și ale instanțelor judecătorești sînt acțiuni procesual-penale, respectiv, procesual-penală este însăși baza apariției acestor relații;

- în al doilea rînd, aceste raporturi decurg din menirea generală a procesului penal, și anume: protecția drepturilor și intereselor legale ale persoanelor și organizațiilor, victime ale infracțiunilor; protecția persoanelor față de învinuirea, condamnarea și restrîngerea ilegală a drepturilor și libertăților.

Astfel, persoana trasă nejustificat la răspundere penală trebuie să fie reabilitată; persoana care a comis infracțiunea trebuie trasă la răspundere penală pentru suportarea efectului pedepsei penale, iar persoana prejudiciată pe nedrept în legătură cu procesul penal urmează a fi restabilită în situația anterioară, recuperîndu-i-se prejudiciul cauzat.

Toate măsurile enumerate sînt veriși ale uneia și aceleiași activități de corectare a erorilor comise în procesul penal. În virtutea acestui fapt, activitatea trebuie să se desfășoare în aceeași sferă în care s-a admis eroarea – în cadrul procesului penal. Situația în care nedreptatea ce a avut loc în sfera procesual-penală se corectează prin

măsuri juridico-civile se prezintă a fi astfel nelogică

O asemenea privire asupra lucrurilor, în viziunea noastră, este destul de plauzibilă. În același timp, ținem să expunem și o altă idee susținută de cercetătorul nominalizat, care merge mult mai departe, afirmînd că raporturile de reparare a prejudiciilor nu țin de sfera răspunderii juridice, ci a măsurilor juridice de protecție.

Astfel, potrivit Domniei sale, cînd este vorba de stat ca subiect al relațiilor cu cetățeanul ce au ca motiv prejudicii nejustificate cauzate de organele de urmărire penală și instanțele judecătorești, este bine-venit a vorbi nu despre răspundere, ci despre obligația statului de a repara prejudiciul, obligație ce decurge din legitățile politice obiective, reprezentările social-morale și sarcinile ideologice. Această obligație, care trebuie să fie perfectată juridic, decurge nu din doctrina răspunderii juridice, ci din obligația constituțională a statului de a asigura protecția intereselor, drepturilor și libertăților cetățenilor. De aceea, raporturile de reparare a prejudiciului cauzat cetățenilor de către organele de urmărire penală și instanțele judecătorești trebuie privite nu de pe poziția răspunderii juridice, ci de pe cea a măsurilor juridice de protecție.

Menirea socială a măsurilor de protecție rezidă în păstrarea drepturilor subiective ale persoanei și de aceea principala lor funcție este cea de restabilire, în timp ce în cazul răspunderii juridice se urmărește mai mult atingerea unui efect preventiv-educativ.

Din punctul de vedere al teme-

iurilor juridice, diferența dintre măsurile de protecție și răspunderea juridică rezidă în faptul că primele pot fi aplicate nu numai pentru un comportament nelegal, ci, în unele cazuri, și pentru unul legal. Iar pentru aplicarea răspunderii juridice este necesar un temei juridic mai complex – întrunirea componenței faptei ilegale, elementul obligatoriu al căreia este vinovăția, adică atitudinea psihică a persoanei față de acțiunea sau inacțiunea sa.

În baza celor relatate, A. Podprigora conchide că instituția în discuție reprezintă o măsură de protecție, și nu una de răspundere juridică.

În viziunea noastră, o asemenea privire asupra lucrurilor este cel puțin discutabilă, dat fiind faptul că nemijlocit Constituția determină această instituție ca fiind răspundere, și nu măsură de protecție. În plus, legislația prevede expres survenirea acestei răspunderi în lipsa vinovăției pentru neonorarea unor obligații, pentru încălcarea ordinii prevăzute de lege. Astfel, în ce măsură poate fi recunoscută corectă ideea că măsurile de protecție generează dreptul de regres al statului față de persoanele nemijlocit implicate în cauzarea prejudiciilor?

Prin urmare, sîntem de părere că recuperarea de către stat a prejudiciilor cauzate prin erori judiciare se prezintă a fi o răspundere juridică a statului.

În continuare, ținem să expunem și o altă viziune asupra naturii juridice a răspunderii patrimoniale. În ultimul timp, în doctrină se încearcă o argumentare a naturii constituționale a acestei instituții.

Asupra ideii date insistă o serie de cercetători ruși, care susțin că cel mai relevant exemplu de răspundere constituțională a statului este oferit de art. 53 din Constituția Federației Ruse [16], potrivit căruia „fiecare are dreptul la recuperarea de către stat a prejudiciului cauzat prin acțiunile (inacțiunile) organelor puterii de stat sau a funcționarilor acestora”. Comentînd aceste dispoziții constituționale, prof. N. M. Kolosova [13, p. 88-89] afirmă că răspunderea constituțională a statului intervine pentru neîndeplinirea obligațiilor asumate oficial în cazurile în care sînt astfel provocate diferite prejudicii și se exprimă prin recuperarea acestora. Respectiv, în viziunea cercetătoarei repararea de către stat a prejudiciilor este o sancțiune constituțională [15, p. 176].

Un alt moment deosebit de important, accentuat de către cercetătoare, este că, în cazul neonorării de către stat a obligațiilor sale, poate surveni atît răspunderea civilă, cît și răspunderea constituțională, dacă „încălcarea” a avut loc în contextul exercitării funcțiilor publice. Respectiv, sancțiunile care se aplică organelor puterii de stat și funcționarilor acestora în condițiile realizării obligațiilor constituționale ale statului trebuie considerate ca fiind sancțiuni aplicate statului, ca subiect al răspunderii constituționale.

Astfel, N. Kolosova conchide că repararea prejudiciului cauzat cetățeanului prin încălcarea drepturilor acestuia se prezintă a fi o *sancțiune constituțională de restabilire* (din categoria acestora mai făcînd parte constrîngerea la executarea obligației constituționale

și anularea actelor juridice ilegale (declarate neconstituționale)) [14, p. 122].

Întru susținerea acestei idei, cercetătoarea merge și mai departe, afirmînd că un stimul puternic pentru perfecționarea procedurilor interne de răspundere constituțională a statului îl constituie dreptul cetățenilor de a se adresa în instanțele internaționale pentru protecția drepturilor și libertăților constituționale. Existența acestui drept și a acestei posibilități a determinat, astfel, ca statul să devină un real subiect al răspunderii constituționale internaționale pentru încălcarea drepturilor și libertăților constituționale ale omului [14, p. 170].

Un moment important ce poate fi dedus din ideile enunțate de prof. M. N. Kolosova este faptul că statul este pasibil de răspundere pentru prejudiciile cauzate cetățenilor de orice autoritate publică. Respectiv, această categorie este cu mult mai largă decît răspunderea patrimonială a statului pentru erori judiciare, reglementată de art. 53 alin. (2) din Constituția Republicii Moldova. În limitele acesteia se încadrează, astfel, și răspunderea administrativ-patrimonială a statului din cadrul contenciosului administrativ, temeiul constituțional al căreia este prevăzut în alin. (1) al aceluiași articol din Constituție.

Astfel, potrivit acestor prevederi constituționale „persoana vătămată într-un drept al său de o autoritate publică, printr-un act administrativ sau prin nesoluționarea în termenul legal a unei cereri, este îndreptățită să obțină recunoașterea dreptului pretins, anularea actului și repararea pagubei”.

După cum se poate observa, această categorie cuprinde, de asemenea, instituția reparării pagubelor cauzate cetățenilor și restabilirea drepturilor acestora. Respectiv, pentru cercetarea noastră prezintă importanță determinarea naturii juridice și a acestei forme de răspundere.

Referindu-se la acest subiect, cercetătorul L. Lavric [9, p. 204-207] susține cu toată certitudinea că raporturile de reparare a prejudiciului cauzat persoanei printr-un act administrativ ilicit au natură juridică civilă, respectiv, răspunderea ce survine este o *răspundere civilă delictuală*.

Drept argumente, autorul invoacă următoarele momente:

- raporturile juridice de reparare de către administrația publică a prejudiciului cauzat particularului se caracterizează prin următoarele trăsături: sînt patrimoniale, apar din inițiativa persoanei vătămate, sînt fixate în normele legislației civile [2, p. 223];

- repararea prejudiciului produs de un act administrativ ilicit este o instituție în care se exprimă pronunțat funcția compensatorie a dreptului civil, care nu este specifică dreptului administrativ;

- raporturile de reparare în discuție au dobîndit reglementare juridică în normele dreptului civil, și nu în cele ale dreptului administrativ (actul administrativ ilicit emis (adoptat) de o autoritate publică, cauzînd prejudiciu, declanșează o răspundere civilă delictuală, al cărei conținut îl constituie obligația civilă de reparare a prejudiciului cauzat, legiuitorul reglementînd aceste raporturi în art. 1403 și 1404 din Codul civil al Republicii Moldova);

- dat fiind faptul că prin actul administrativ ilegal se aduce atingere unui raport juridic de drept civil, acesta nu este o abatere administrativă, ci un veritabil delict civil;

- utilizarea instituției răspunderii civile de alte ramuri de drept nu duce la includerea ei în ramura respectivă;

- dat fiind faptul că urmările negative cu caracter patrimonial atrag răspunderea civilă, o sancțiune specifică dreptului civil cu caracter reparator, care este orientată împotriva patrimoniului persoanei responsabile pentru prejudiciul cauzat prin săvîrșirea faptei ilicite, obligația de despăgubire imputată autorului prejudiciului este o formă de realizare a răspunderii civile.

Evident, există o anumită logică în cele menționate anterior, susține doctorul habilitat, profesorul universitar Gh. Costachi [6, p. 246], însă, potrivit lui, ele sînt de parte de o argumentare temeinică a ipotezei înaintate. În acest sens sînt relevante ideile autorului român I. Alexandru, care susține că formele răspunderii juridice se diferențiază prin: pericolul social al faptei, împrejurările în care a fost săvîrșită fapta, calitatea făptuitorului, valoarea ocrotită prin lege a cărei încălcare s-a produs, forma de vinovăție, prevederea legală [1, p. 461]. Respectiv, răspunderea autorităților administrative nu poate fi calificată ca fiind civilă doar în baza faptului că presupune recuperarea prejudiciului. În cazul dat, mai importanți se prezintă a fi alți factori de configurare a naturii acesteia.

Din aceste considerente, este importantă teza M. Orlov [11, p.

166], care susține că prejudiciul este produs prin încălcarea unui raport de putere, și anume – de către subiectul deținător de putere publică și, respectiv, aprecierea și judecarea acestui litigiu trebuie făcute în baza normelor și a principiilor dreptului public, nu a celui privat. Astfel, la baza stabilirii apartenenței ramurale a raporturilor analizate domnia sa pune, desigur de corect, modul de încălcare a drepturilor subiective ale persoanelor – acțiunile administrative ilicite ale persoanelor cu funcții de răspundere din cadrul organelor autorităților publice, prin care se încalcă normele dreptului public (administrative).

Mai mult decît atît, actul administrativ nu poate fi identificat cu o simplă acțiune, deoarece este un act juridic și o manifestare unilaterală de voință a autorității publice, deținătoare de putere publică. De asemenea, refuzul de a soluționa o cerere (a cărei soluționare este dată în competența autorității solicitate) nu poate fi identificată cu o simplă inacțiune, aceasta constituind o faptă juridică materială a autorității publice care produce efecte juridice ca și actul administrativ.

Astfel, în viziunea noastră, aceste argumente sînt perfect compatibile și pentru situația determinării naturii juridice a răspunderii patrimoniale a statului pentru erori judiciare. Din perspectiva acestora, nici răspunderea dată nu poate fi recunoscută ca fiind de natură civilă.

În ceea ce privește susținerea naturii procesual-penale a acestei instituții, enunțate anterior, vom face trimitere la legea specială care reglementează această instituție,

pentru a face unele concretizări. Astfel, potrivit art. 1 din *Legea privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești* [10], această lege este „actul legislativ de bază ce reglementează cazurile, modul și condițiile de răspundere patrimonială a statului pentru prejudiciul cauzat prin acțiunile ilicite comise în procesele penale și administrative de organele de urmărire penală, de procuratură și instanțele judecătorești”.

Așadar, răspunderea patrimonială a statului poate surveni și în cazurile în care prejudiciile sînt cauzate prin acțiunile ilicite comise în *procesele administrative* (se are în vedere în procesul contravențional). Acest moment este confirmat și în următorul articol, în care *acțiunile ilicite* sînt definite ca fiind „acțiuni sau inacțiuni ale organului împuternicit să examineze cazurile cu privire la contravențiile administrative, ale organului de urmărire penală sau ale instanței de judecată, care exclud vinovăția acestora, al căror caracter ilegal se manifestă prin încălcarea principiului general, potrivit căruia nici o persoană nevinovată nu poate fi trasă la răspundere și nu poate fi judecată (erori), ori fapte ale persoanelor cu funcție de răspundere din organul de urmărire penală sau din instanța de judecată, manifestate prin încălcarea intenționată a normelor procedurale și materiale în timpul procedurii penale sau administrative (infrațiuni)”.

Prin urmare, în baza acestor dispoziții legale putem conchide că răspunderea patrimonială

a statului nu este doar de natură procesual-penală, ea fiind proprie și procedurii contravenționale. Acesta este un moment important, deoarece fundamentează complexitatea deosebită a instituției juridice – răspunderea patrimonială a statului.

Din această perspectivă, pare a fi destul de justificată opinia cercetătoarei L. Boițova [12, p. 42-50], care susține necesitatea integrării într-o singură instituție – cea a răspunderii statului – a tuturor cazurilor de reparare a prejudiciilor cauzate cetățenilor de către autoritățile publice și funcționarii acestora, indiferent de formele procesuale prin care se realizează acestea.

În viziunea noastră, ideea lansată de autorul citat exclude atît natura civilă a instituției date, cît și cea procesuală. Prin esență, ea fundamentează o teorie distinctă a răspunderii juridice a statului, ca instituție fundamentală într-un stat de drept, care îi conferă mai mult o factură juridică constituțională. Prin urmare, cel puțin la moment, susținem o asemenea ipoteză, însă considerăm că ea urmează a fi argumentată destul de bine în cadrul unor cercetări științifice fundamentale în domeniu.

Referințe bibliografice

1. Alexandru I. *Drept administrativ*. București: Lumina Lex, 2005.
2. Bloșenco A. *Răspunderea civilă delictuală*. Chișinău: Arc, 2002.
3. *Codul civil al Republicii Moldova*, adoptat prin Legea nr. 1107-XV din 06.06.2002 În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 22.06.2002, nr. 82-86/661 (cu ultimele modificări și completări în martie 2008).

4. Cojocaru E. *Statul și răspunderea juridică civilă*. „Statul de drept și problemele minorităților naționale”. Materiale ale Conferinței teoretico-științifice internaționale (11-12 ianuarie 2002, mun. Bălți). Chișinău: Universul, 2002.

5. *Constituția Republicii Moldova*, adoptată la 29.07.1994, în vigoare din 27.08.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 12.08.1994, nr. 1 (cu modificări și completări pînă la 20 septembrie 2006).

6. Costachi Gh. *Direcții prioritare ale edificării statutului de drept în Republica Moldova*. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2009.

7. Crișu A. *Drept procesual penal. Proceduri speciale*. București: Tip-Aktis S.A., 2000.

8. *Drept procesual penal*. Dolea I., Roman D., Sedlețchi I. ș. a. Chișinău: Cartier (F.E.-P. „Tipografia Centrală”), 2005.

9. Lavric L. *Natura juridică a raportului ce apare în cadrul reparării prejudiciului patrimonial generat printr-un act administrativ individual*. „Administrația publică: aspecte practice-științifice, probleme și perspective”, Materialele conferinței internaționale științifico-practice din 30 ianuarie 2004. Chișinău: CEP USM, 2004.

10. *Legea privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești*, nr. 1545-XIII din 25.02.1998. În: Monitorul Oficial, 04.06.1998, nr. 50-51/359.

11. Orlov M. *Drept administrativ*. Chișinău: Epigraf, 2001.

12. Бойцова Л. *Гражданин против государства?* În: *Общественные науки и современность*, 1994, № 3-4.

13. Колосова Н. М. *Конституционная ответственность – самостоятельный вид юридической ответственности*. În: *Государство и Право*, 1997, nr. 2.

14. Колосова Н. М. *Конституционная ответственность в Российской Федерации: ответственность органов государственной власти и иных субъектов права за нарушение конституционного законодательства Российской Федерации*. Москва: Издательство Городец, 2000.

15. Колосова Н. М. *Теория конституционной ответственности: природа, особенности, структура*. Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук. Москва, 2006.

16. *Конституция Российской Федерации* (принята на всенародном голосовании 12 декабря 1993 г.) (с поправками от 30 декабря 2008 г.) // <http://www.garant.ru/main/10003000-002.htm>.

17. Подопригора А. А. *Реабилитация в уголовном процессе России*. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Ростов-на-Дону, 2004.

UNELE ASPECTE PRIVIND TEHNICA JURIDICĂ ȘI CREAREA DREPTULUI

Larisa BUGA,
doctorandă

SUMMARY

The law supposes observance of the laws. The law creation procedure is a complex one, which implies certain technical operations. The judicial technique, being an integrant part of it, contributes to the drafting and creation of law and to its application (achievement, interpretation) in social life. In this article the author elucidates the notion of judicial technique in the context of social reality, it emphasizes different opinions of many scientists as well, which are or are not sustained by the author. The author refers to the judicial technique of law creation in its totality.

Dreptul este un fenomen de o extremă complexitate, aflat într-un proces evolutiv care implică permanente transformări în conținutul său normativ. Crearea dreptului reprezintă activitatea cu profunde implicații în derularea fi-rească a relațiilor sociale.

În acest proces complex de creare a dreptului, un rol fundamental îl are tehnica juridică. Ca ansamblu de procedee, de reguli în vederea stabilirii formulării și aplicării dreptului, tehnica juridică apare odată cu dreptul. Elaborarea normelor juridice ține de domeniile cunoașterii, evaluării și determinării și constituie o operație de ordin logic. Cu toate că normele juridice se impun rațional, ele necesită implicarea unui element de ordin tehnic, în scopul unei aplicări și formulări corecte.

În literatura de specialitate, prin tehnica juridică se înțelege totalitatea procedeele de ordin material și intelectual care urmăresc aplicarea principiilor de drept la relațiile concrete ale vieții soci-

ale [1, p. 5]. Aceste procedee de ordin material și intelectual au drept scop eficientizarea juridică necesară anumitor reguli de conduită și contribuirea la perfecționarea permanentă a reglementării juridice [2, p. 399-401].

În opinia profesorului Valeriu Bujor, tehnica juridică constituie ansamblul mijloacelor, procedeele prin care necesitățile conviețuirii sociale capătă formă juridică [3, p. 70-71].

Profesorul Costică Voicu numește tehnica juridică ca totalitatea mijloacelor, metodelor, procedeele și tehnicilor utilizate de organele puterii de stat în procesul de inițiere, elaborare, adaptare și amplificare a actelor normative [4, p. 197-198]. Această totalitate, în procesul elaborării dreptului, dă normelor respective eficiență juridică, astfel devenind aplicabile. Respectiv, considerăm că elaborarea normelor juridice nu are eficiență practică decât prin intermediul tehnicii care devine un procedeu de realizare a dreptului

în conformitate cu interesele unui grup social (partid, clan) concret sau a populației în totalitatea sa.

În concepția profesorului Nicolae Popa [5, p. 43], tehnica juridică nu se reduce, ca sferă, doar la etapa de elaborare, de creare a dreptului, ci și la cea privind realizarea dreptului (aplicarea și interpretarea acestuia), opinie pe care o împărtășim.

Mijloacele și procedeele tehnice sînt teoretic infinite, dar întotdeauna conforme cu un anumit sistem juridic. Ele sînt cu afit mai perfecte, cu cît accentuează eficiența principiilor dreptului. În fine, acestea reprezintă un aspect de execuție a elementului rațional [1, p. 26].

Francois Geny, în definiția pe care o dă tehnicii juridice, acordă un rol important elementului rațional, precizînd că ea este esențialmente o construcție foarte artificială a ceea ce este dat și este mai mult o operă de acțiune decît de inteligență [6, p. 27]. În această acțiune se stabilește un raport între tehnica juridică, ca aparat logic, și conținutul care este exprimat cu ajutorul acestei tehnici, conținutul indicînd scopurile, iar tehnica alegînd cea mai adecvată formulă pentru exprimarea lor.

Tehnica juridică îmbracă variate aspecte, aducîndu-și contribuția în cele mai diferite împrejurări ale realizării reglementării juridice. Fiind de domeniul formei dreptului, procedeele tehnice juridice au, totuși, un rol de seamă în toate momentele elaborării și aplicării sale. Astfel, în procesul elaborării

dreptului, procedeele tehnice dau normelor respective eficiență juridică, făcîndu-le aplicabile.

Normele juridice sînt create în baza voinței de stat, dar acestui proces precede constatarea necesității sociale în reglementarea unei anumite sfere de relații, expunerea și motivarea opiniilor juridice. De aceea, procesul de creare a dreptului include în sine analiza științifică, evaluarea realității, elaborarea opiniilor și conceptelor privind reglementarea juridică viitoare, luarea în calcul a opiniei publice, propunerilor și recomandărilor partidelor politice, ONG-urilor, practicienilor și teoreticienilor, formulate prin intermediul mass-mediei, literaturii științifice, discursurilor publice, scrisorilor informative, petițiilor cetățenilor etc. [9, p. 166-168].

În opinia noastră, cei mai importanți factori care determină procesul de creare a dreptului sînt condițiile materiale de trai ale populației, condiționate de existența diferitelor forme de proprietate, libertatea anteprenoriatului (factorii economici). De asemenea, un rol important în formarea dreptului îl are situația politică din țară, caracterul și gradul de interacțiune a diferitelor pături sociale și grupuri de populație, nivelul de activitatea a partidelor politice, mișcărilor și uniunilor sociale (factorii politici). De o însemnătate principială în procesul de formare a dreptului sînt grija societății și Statului față de cetățean ca personalitate, față de interesele și necesitățile acestuia, protecția și

asigurarea drepturilor și intereselor legitime ale persoanei (factorii sociali).

Crearea dreptului prin intermediul tehnicii juridice este realizată de către Stat, indiferent de tipul, forma de organizare a puterii de stat. În esența sa, crearea dreptului reprezintă ridicarea voinței de stat la nivel de lege, sub forma normelor care posedă forță juridică.

Din cele expuse mai sus conchidem că crearea dreptului este procesul de formare a voinței de stat în legi, iar tehnica juridică are menirea, prin intermediul anumitor procedee, metode aplicate de organele abilitate și organizații la anumite situații concrete de viață, să le dea viață.

În procesul determinării conceptului de tehnică juridică, de mare importanță este stabilirea corelației ei cu știința juridică. Deși la jurisconsultii romani nu găsim deosebirea propriu-zisă între tehnică și știință, ideea unei opere omenești artificiale și îndreptate spre un scop practic, alături de opera de investigație a principiilor superioare și a necesităților sociale, a fost întrezărită de ei.

În literatura juridică s-au întreprins mai multe încercări de a face distincție între știința și tehnica juridică. Cel dintîi care a utilizat noțiunea de *tehnică* în drept a fost Friedrich Karl von Savigny, care, în cunoscuta sa lucrare „Von Beruf unserer Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft” („Vocația timpului nostru pentru legiferare și știința dreptului”) [8, p. 6], distinge în drept un aspect politic,

opera spontană a conștiinței populare, și un aspect tehnic, care reprezintă elaborarea științifică a dreptului de către juriști. Savigny, prin urmare, nu distinge tehnica și știința, pe care – dimpotrivă – le identifică, ci tehnica și politica. Știința este luată de Savigny în sensul de cunoaștere a dreptului și de elaborare a lui, sens pe care-l mai găsim și la Geny.

Astfel, Geny face, în lucrarea sa „Știință și tehnică în dreptul privat pozitiv”, o delimitare între știința și tehnica juridică, pornind de la cele două concepte: „dat”-ul și „construit”-ul. În opinia autorului francez, tehnica juridică este o creație artificială, rezultatul voinței oamenilor care caută să transpună „dat”-ul în formă juridică, adică să-l construiască, să alcătuiască norme juridice, „construit”-ul reprezentând, prin urmare, un rezultat al voinței acțiunii oamenilor, o creație artificială a lor [7, p. 20]. Același autor menționează că separarea dintre știință și tehnică în domeniul creării dreptului nu trebuie să fie una categorică. Se poate spune că separarea celor două elemente ale procesului de creare a dreptului presupune identificarea unui element rațional (care domină procesul de cunoaștere) și a unui element artificial (care domină voința). Acest din urmă element, denumit tehnică juridică, reprezintă în ansamblul dreptului pozitiv forma opusă materiei, dar care rămâne o construcție esențială a „dat”-ului, operă în cadrul căreia inteligența sau voința juriștilor se poate mișca liber, condusă doar de

scopul predeterminat al organizării juridice, care sugerează mijloacele proprii sale realizări [7, p. 23].

Tehnica juridică are nevoie de știința dreptului, după cum cea din urmă nu poate exista fără prima. Știința dreptului descoperă direcțiile, sursele reale ale regulilor de drept și creează valori juridice autonome, iar tehnica este o artă ce elaborează sursele formale ale dreptului și, modelând socialul, îl transformă în juridic. Inițial dreptul apare ca un „dat” ce urmează să capete prin tehnică forma juridică corespunzătoare, un anumit scop social. Știința dreptului stabilește anumite principii generale, iar tehnica juridică urmărește să le aplice în mod concret la varietatea și complexitatea vieții sociale. Tehnica juridică presupune folosirea anumitor elemente convenționale, care să adapteze și să actualizeze principiile generale și cele abstracte ale dreptului la finalitățile concrete și precise ale societății. Tehnica juridică presupune anumite norme menite să realizeze aplicarea practică a regulilor de drept, iar aceste norme nu trebuie înțelese ca niște reguli rigide și dogmatice, asemenea celor formulate de teologii medievali, ci ca niște principii directe determinate de nevoile progresului juridic.

Tehnica juridică reprezintă un gen de cunoaștere care trebuie să permită, pornind de la știință, folosirea practică a unui fenomen, a unei legi științifice. Analizând raportul dintre știință și tehnică, constatăm că aceasta din urmă este aplicarea practică a științei, în

vederea atingerii anumitor obiective, pe care omul și le fixează și pe care le vizează când creează o știință. Tehnica juridică trebuie să caute cea mai bună, cea mai rațională cale pentru a concretiza, a elabora legile, pentru a transpune în normele juridice principiile fundamentale generale ale științei dreptului.

Tehnica juridică constituie un domeniu al științei juridice, o creație științifică, un mijloc în vederea scopului, un inventar de proceduri și abilități specifice pentru a edifica normativitatea juridică, în anumite condiții. La fel, tehnica juridică este arta de a construi o ordine juridică bine structurată cu principiile sale și integrată prin norme corect formulate – așadar, o ordine juridică ce pune în practică principiul securității juridice.

Tehnica juridică folosește anumite procedee intelectuale, cum ar fi terminologia dreptului, care trebuie să rezide în noțiuni precise, ușor de înțeles și întemeiate pe limbajul cotidian. Expresia tehnicii juridice este forma pe care o îmbracă dreptul scris, legea.

Legea este o creație de ordin tehnic ce cuprinde norme de drept elaborate în corespundere cu necesitățile sociale și formulate de organele competente ale Statului (puterea legislativă). Tehnica juridică acordă legii un rol permanent, deoarece aceasta din urmă urmează a fi aplicată – afară de cazul când este abrogată sau căzută în desuetudine – la un număr indefinit de cazuri viitoare. Acest fapt asigură securitatea ordinii ju-

ridice; schimbările prea dese ale legilor duc la incertitudine, de aici prudența ce trebuie să domine schimbările legislative, iar modificările impuse de realități trebuie însoțite de dispoziții tranzitorii care să asigure trecerea lentă de la trecut spre viitor.

La început normele juridice aveau formă imperativă, actualmente însă legea pornește de la alte premise. Astfel, legea nu ordonă, ci face să dăinuiească ordinea; ea nu prescrie activități, ci construiește cadrul unor relații sociale, fixând limitele unei activități juridice normale, de la care părțile pot deroga. Aceste limite au menirea să arate calea cea mai aptă pentru satisfacerea intereselor individuale. Sub aspect tehnic, nu există formule speciale pentru dispozițiile imperative, ci doar norme și sintagme, uneori ele apar sub forma unor interdicții.

Un alt aspect asupra căruia accentuăm este tehnica legislativă. Astfel, vom deosebi tehnica juridică de tehnica legislativă. Uneori se confundă tehnica juridică cu legiferarea (tehnica legislativă), printr-o reducere a sferei tehnicii juridice doar la procesul elaborării actelor normative. Tehnica juridică include tehnica legislativă, pe care o consideră o parte componentă a sa. Tehnica legislativă, la rîndul său, reprezintă elementul central și definitoriu pentru forma de guvernământ a statului, împrejurare care demonstrează rolul dreptului în conducerea societății. Tehnica legislativă asigură sistematizarea, unificarea și coordonarea legisla-

ției, precum și conținutul și forma juridică adecvată pentru fiecare act normativ, fiind alcătuită dintr-un complex de metode și procedee menite să asigure o formă corespunzătoare conținutului reglementărilor juridice.

În concluzie, subliniem faptul că problema tehnicii juridice și a metodologiei elaborării dreptului nu este numai o problemă ce ține de știința juridică, ci, sub anumite aspecte, se transformă ea însăși într-o reglementare juridică, devine o obligație juridică pentru organele de stat atunci cînd acestea elaborează, inițiază proiectul unei legi. Totodată, crearea actelor normative presupune existența unor specialiști care cunosc această metodologie, precum și prezența altor specialiști, din alte domenii, care studiază relațiile sociale pe care pretinde să le reglementeze actul normativ respectiv. Numai în felul acesta crearea dreptului va cuprinde toate laturile posibile, manifestînd, deci, interesele tuturor părților cointeresate.

Recenzent:

Valeriu BUJOR,

doctor în drept,
profesor universitar

Referințe bibliografice

1. Hanga V. *Dreptul și tehnica juridică*. București: Lumina Lex, 2000.
2. Eliescu M. *Dialectica formei și conținutul dreptului*. În: „Studii și cercetări juridice”, nr. 3/1964.
3. Bujor V., Pîrău I. *Teoria generală a dreptului*. Note de curs. Chișinău: Editura Universității de Criminologie, 2003.

4. Voicu C. *Teoria generală a dreptului*. București: Lumina Lex, 2002.

5. Popa N. *Teoria generală a dreptului*. Editura Actami, 1997

6. Geny F. *Science et technique en droit positif*. Paris, 1921.

7. Geny F. *Science et technique en droit privé positif*, tome IV, Recueil Sirey, Paris, 1922.

8. Von Savigny F. C. *De la vocation de notre temps pour la législation et la science du droit*. Presses Universitaires de France, Paris, 2006.

9. Бужор В.Г. *Общая теория государства и права*. Курс лекций. Измаил, 2008.

REPARAREA PREJUDICIULUI CA EFECT AL DECLARĂRII NULITĂȚII ACTULUI JURIDIC CIVIL

Sergiu BOCA,
doctorand

SUMMARY

Besides the classical effects (retroactivity, restoration to the original state, annulment of the subsequent act) declaration of nullity of a civil juridical act may determine some specific effects as well such as obligation to repair the caused prejudice by closing this act. Subsequently another effect of nullity consists in the fact that the party and the good-faith third parties are entitled to have the caused prejudice repaired by means of void juridical act.

REZUMAT

Pe lângă efectele clasice (retroactivitatea, restabilirea situației anterioare, desființarea actului subsecvent), declararea nulității unui act juridic civil poate determina și unele efecte specifice, cum ar fi obligația de reparare a prejudiciului cauzat prin încheierea acestui act. În consecință, un alt efect al nulității constă în faptul că partea și terții de bună-credință au dreptul la repararea prejudiciului cauzat prin actul juridic nul.

Declararea nulității unui act juridic civil poate antrena, pe lângă efectele clasice (retroactivitatea nulității, repunerea părților în situația anterioară, anularea actului subsecvent ca urmare a anulării actului inițial), și anumite consecințe specifice care constau în obligația de reparare a prejudiciului cauzat prin actul nul pe care l-a suferit una dintre părțile actului. Prejudiciul poate consta în: cheltuieli efectuate pentru negociere, timpul pierdut, respingerea altor oferte și posibilități de încheiere a contractului, ratarea beneficiilor scontate etc. Astfel, pronunțarea nulității nu permite părților să profite de avantajele pe care le-ar fi putut avea în urma încheierii actului.

În doctrina franceză s-a reținut [1, p. 372] că atunci când un contract este nul, trebuie trase consecințe practice din nulitate, pentru a suprima situația de fapt care rezultă din el. Trei chestiuni sînt puse atunci, subliniază autorii. Mai întîi, *retroactivitatea*: totul trebuie să se facă ca și cum contractul nu existase niciodată, ceea

ce ridică dificultăți față de terți. Apoi, *restituirile*: de fiecare dată cînd contractul a fost executat, lucrurile trebuie să fie repuse în starea inițială. În fine, *răspunderea*, cu scopul de a repara prejudiciul cauzat prin nulitate.

În aceeași ordine de idei, s-a arătat că atunci cînd cauza nulității rezultă dintr-o faptă culpabilă a unui contractant (dol, violență), cealaltă parte este în drept să reclame daune-interese pentru repararea prejudiciului pe care l-a suferit din cauza nulității contractului [2, p. 484].

Textul de lege pe care se fundamentează obligația de dezdăunare în materia nulității se regăsește în art. 219 alin. (3) Cod civil [3], potrivit căruia partea și terții de bună-credință au dreptul la repararea prejudiciului cauzat prin actul juridic nul.

În efortul de precizare a semnificației buneii-credințe în această ipoteză, Hotărîrea Plenului Curții Supreme de Justiție „Cu privire la aplicarea de către instanțele de judecată a legislației ce reglementează nulitatea actului juridic ci-

vil” statuează: „Buna-credință se poate manifesta în două forme:

- loialitate în acte juridice (absența dolului, fraudei, violenței, fidelitatea în angajamente, absența îndoielii, ignoranța corectă și justificată);

- credință eronată (se crede din eroare că se acționează conform legii)” [4, p. 11].

Acest efect al nulității actului juridic reiese, la rîndul său, din regula generală consacrată în art. 14 alin. (1) Cod civil, conform căreia persoana lezată într-un drept al ei poate cere repararea integrală a prejudiciului cauzat astfel. În ceea ce privește întinderea despăgubirii pe care o poate pretinde partea de bună-credință, alin. (2) al art. 14 Cod civil stipulează că prejudiciul include cheltuielile pe care persoana lezată într-un drept al ei le-a suportat sau urmează să le suporte la restabilirea dreptului încălcat, pierderea sau deteriorarea bunurilor sale (prejudiciu efectiv), precum și beneficiul neobținut prin încălcarea dreptului (venitul ratat).

Repararea prejudiciului ca efect al declarării nulității actului

juridic își găsește consacrarea legală expresă și în legislațiile civile ale altor state. Bunăoară, art. 1270 din *noul Cod civil român* [5], intitulat „Daune-interese. Reducerea prestațiilor”, prevede că „în caz de violență sau dol, cel al cărui consimțământ este viciat are dreptul de a pretinde, în afară de anulare, și daune-interese sau, dacă preferă menținerea contractului, de a solicita numai reducerea prestației sale cu valoarea daunelor-interese la care ar fi îndreptățit”.

Încă o regulă generală în materia reparării prejudiciului este stipulată în art. 1271 din *noul Cod civil român*, potrivit căruia în cazul anulării contractului încheiat în formă autentică, ca urmare a unei cauze de nulitate a cărei existență rezultă chiar din conținutul contractului, partea prejudiciată poate cere obligarea notarului public la repararea tuturor prejudiciilor suferite.

În același sens, *Codul civil al Ucrainei* [6], în art. 216 alin. (2), statuează că dacă în legătură cu încheierea actului lovit de nulitate celeilalte părți sau terței persoane i s-a cauzat un prejudiciu material și moral, acesta urmează a fi reparat de partea vinovată.

Codul civil german [7] consfințește o regulă generală în materia efectelor nulității în § 122 BGB, intitulat „Repararea prejudiciului”. Astfel, conform alin. (1), dacă consimțământul este nul absolut în temeiul § 118 sau este lovit de nulitate relativă conform § 119, 120, atunci persoana care și-a exprimat voința trebuie să repare – dacă consimțământul trebuia exprimat față de o persoană, acesteia din urmă, în caz contrar, oricărui terț – acele

daune pe care le-a suferit cealaltă parte sau terțul datorită faptului că aceștia s-au bazat pe valabilitatea consimțământului, însă în mărime nu mai mare decât profitul pe care cealaltă parte sau terța persoană l-ar putea obține în cazul valabilității consimțământului.

Alin. (2) al § 122 BGB prevede că obligația de reparare a prejudiciului se exclude dacă cealaltă parte știa despre existența temeiurilor nulității absolute sau relative a consimțământului sau nu știa despre aceasta din cauza neglijenței sale (adică trebuia să știe).

O serie de reguli specifice în materia de care ne ocupăm le găsim în art. 157 din *Codul civil al Republicii Kazahstan* [8], intitulat „Actele juridice nule și efectele nulității”. Astfel, alin. (7) al acestui text de lege prevede: „Pe lângă consecințele prevăzute la alin. (3-6) ale acestui articol, instanța de judecată poate să oblige partea vinovată de săvârșirea acțiunilor care au condus la nulitatea actului juridic să repare toate daunele suferite de cealaltă parte în legătură cu declararea nulității actului”.

În dispoziția art. 219 alin. (3) *Cod civil al Republicii Moldova* este reflectat unul dintre principiile fundamentale ale dreptului civil – principiul ocrotirii bunei-credințe, adică al protejării persoanei care exercită drepturile și execută obligațiile în mod onest, loial, fără a recurge la dol sau fraudă. Această soluție adoptată de legiuitor o apreciem ca fiind în concordanță cu alte importante principii de drept în materia de care ne ocupăm, cum ar fi: principiul încheierii actelor juridice cu bună-credință, principiul reparării integrale

a prejudiciului cauzat, principiul răspunderii civile delictuale pentru fapta proprie ș.a.

Nu în ultimul rând, încheierea actului juridic cu onestitate, cu sinceritate constituie o problemă care ține și de morală în orice societate bazată pe drept. Or societatea sancționează principial faptele reprobabile ale persoanelor. Dar oare este just ca și persoanele inocente să suporte în egală măsură consecințele faptelor delictuale ale altei persoane? Sigur că nu, pentru că și într-o astfel de situație s-ar încălca morala, s-ar produce o injustețe la fel de reprobabilă [9, p. 369]. Cum ar trebui atunci gestionată o ipoteză de acest tip?

Soluția este simplă și prezintă două aspecte:

- la nivel teoretic, în abstract, aplicarea efectului conceptual al invalidării actului juridic lovit de nulitate, apreciind că desființarea retroactivă a actului valorează despăgubire pentru partea inocentă, repusă în situația anterioară;

- la nivel practic, în concret, se va proceda la divizarea efectelor nulității în funcție de buna- sau rea-credință a părților contractante.

Astfel:

- a) Partea de rea-credință (atunci când se dovedește că a acționat în cunoștință de cauză, putând aprecia că actul juridic pe care îl încheie este lovit de o cauză de nulitate) va trebui să suporte consecințele repunerii în situația anterioară, iar în ipoteza imposibilității restituirii prestațiilor, să fie obligată la contravaloarea acestora către partea inocentă, care ar fi îndreptățită să le primească. Totodată, în măsura solicitării exprese a părții de bună-credință, cu respectarea prin-

cipiului disponibilității, partea de rea-credință – care, prin ipoteză, a acționat culpabil – poate fi obligată și la plata despăgubirilor pentru prejudiciile (materiale și/sau morale) create prin încheierea unui act juridic nul, pe tărîmul răspunderii civile delictuale, desigur în măsura în care se dovedește existența prejudiciului [9, p. 370].

b) Partea inocentă, de bună-credință va restitui prestațiile și va putea solicita, în temeiul art. 219 alin. (3) Cod civil, obligarea celeilalte părți la repararea prejudiciului.

Prejudiciul legat de anularea unui act juridic a fost definit ca fiind cea daună rezultată pentru o parte a actului, determinată de culpa celeilalte părți, care stă la originea cauzei de nulitate și fără de care actul nu ar fi fost încheiat [10, p. 334].

Repararea prejudiciului presupune, la rîndul său, repunerea părții-victime a acestei culpe precontractuale în situația în care aceasta ar fi fost, dacă actul anulat nu s-ar fi încheiat.

Reflectînd asupra legăturii de cauzalitate dintre faptă și prejudiciu, s-a reținut că aceasta constă în însăși pronunțarea nulității actului.

În ceea ce privește disputa doctrinară asupra felului răspunderii pentru cauzarea prejudiciului în cazul nulității unui act juridic, apreciem că aceasta nu poate fi decît delictuală. În justificarea acestei poziții vom sublinia că efectul nulității fiind retroactiv, în măsura în care se desființează actul, nu mai există obligații contractuale nici pentru trecut, așa încît răspunderea nu mai poate fi generată de încălcarea unei obligații contractuale. Astfel,

considerăm că ipoteza răspunderii contractuale în materia nulității trebuie respinsă.

În același sens, în doctrina franceză s-a reținut: „Cum, prin ipoteză, contractul este nul, poate fi vorba numai despre o răspundere extracontractuală” [2, p. 484]

Pe lîngă regula generală, consacrată în art. 219 alin. (3) Cod civil, legislația civilă a Republicii Moldova cunoaște și alte aplicații ale răspunderii pentru cauzarea prejudiciului în cazul declarării nulității unui act juridic.

Bunăoară, nulitatea actului juridic încheiat de o persoană incapabilă atrage obligația părții cu capacitate de exercițiu deplină de a repara prejudiciul cauzat persoanei incapabile, dacă se va demonstra că a știut sau trebuia să știe că cealaltă parte nu are capacitate de exercițiu (art. 222 alin. (2) Cod civil).

Reieșind din principiul general al răspunderii civile, conform căruia vinovăția părții care a cauzat prejudiciul se prezumă, obligația de a dovedi că nu a știut și nu a trebuit să știe despre incapacitatea celeilalte părți îi incumbă părții cu capacitate de exercițiu deplină. Pînă la proba contrară se prezumă că partea cu capacitate de exercițiu deplină a știut sau trebuia să știe că cealaltă nu are capacitate de exercițiu [11, p. 438].

O prevedere similară găsim în art. 171 alin. (3) din *Codul civil al Federației Ruse* [12], potrivit căruia partea cu capacitate de exercițiu deplină este obligată să repare prejudiciul efectiv pe care l-a suferit cealaltă parte, dacă a știut sau trebuia să fi știut despre incapacitatea celeilalte părți.

Ținem să menționăm că într-o

manieră identică cu cea din legislația rusă obligația de reparare a prejudiciului suferit de o persoană incapabilă este reglementată în: *Codul civil al Republicii Belarus* [13] (art. 172 alin. (3)); *Codul civil al Republicii Armenia* [14] (art. 307 alin. (2)); *Codul civil al Republicii Uzbekistan* [15] (art. 117 alin. (3)); *Codul civil al Republicii Kirgîzstan* [16] (art. 189 alin. (3)); *Codul civil al Republicii Tadjikistan* [17] (art. 196 alin. (3)).

Alte două reguli cu privire la repararea prejudiciului cauzat minorului se conțin în art. 223 alin. (2) și în art. 224 alin. (2) Cod civil al Republicii Moldova. Astfel, art. 223 alin. (2) prevede că: „Persoana cu capacitate de exercițiu deplină este obligată să repare prejudiciul cauzat minorului, dacă nu demonstrează că nu a știut și nu trebuia să știe că cealaltă parte nu are capacitatea de exercițiu necesară încheierii actului juridic”.

Potrivit art. 224 alin. (2) Cod civil, persoana cu capacitate de exercițiu deplină este obligată să repare prejudiciul cauzat celeilalte părți, dacă se demonstrează că a știut sau trebuia să știe că cealaltă parte nu are capacitatea de exercițiu necesară încheierii actului juridic. Prevederi analogice în materia reparării prejudiciului cauzat minorului întîlnim în: *Codul civil al Ucrainei* (art. 221 alin. (4)), *Codul civil al Federației Ruse* (art. 172 alin. (2) și art. 175 alin. (2)), *Codul civil al Republicii Armenia* (art. 309 alin. (2) și art. 310 alin. (2)) ș.a.

Încă o aplicație a reparării prejudiciului, în cazul declarării nulității unui act juridic afectat de eroare, se regăsește în art. 227

alin. (5) Cod civil al Republicii Moldova, care statuează: „Persoana în al cărei interes a fost declarată nulitatea este obligată să repare celeilalte părți prejudiciul cauzat, dar nu mai mult decât beneficiul pe care aceasta l-ar fi obținut dacă actul juridic nu ar fi fost declarat nul. Prejudiciul nu se repară în cazul în care se demonstrează că cel îndreptățit la despăgubire știa sau trebuia să știe despre eroare”.

Trebuie să subliniem că în cazul nulității actului juridic încheiat prin dol (art. 228 Cod civil) sau violență (art. 229 Cod civil), deși legea nu prevede expres obligația de reparare a prejudiciului, totuși, din cauza naturii lor ambivalente (de a fi nu doar vicii de consimțământ, ci și fapte ilicite cauzatoare de prejudicii), se pune indiscutabil problema plății de despăgubiri în temeiul răspunderii civile delictuale. În consecință, actele juridice încheiate prin dol sau violență vor putea fi sancționate atât cu anularea, cât și cu acțiunea în repararea prejudiciului în temeiul art. 1398 Cod civil.

În ceea ce privește aria despăgubirilor pe care le poate solicita partea inocentă în cazul declarării nulității unui act juridic, în doctrină s-a reținut că contractantul de bună-credință va avea dreptul să fie compensat în limitele cheltuielilor suportate inutil în vederea contractului și ocaziilor pierdute din cauza încrederii în validitatea aceluși contract. Având, în același timp, dreptul la acțiune în restituirea prestațiilor, nici o altă pierdere nu va putea fi compensată [9, p. 370].

În același sens, în doctrina franceză s-a arătat că prejudiciul constă în cheltuielile angajate în

pură pierdere, nu într-o pierdere de folosință, și, eventual, în pierderea unei șanse de a încheia un contract valabil și avantajos [1, p. 380]

Totodată, este posibil ca ambii cocontractanți să fi cunoscut că actul juridic pe care îl încheie este lovit de nulitate. Într-o asemenea ipoteză, efectele nulității trebuie să se producă în egală măsură în privința ambilor cocontractanți, iar dacă pe perioada cuprinsă între încheierea actului și pronunțarea irevocabilă a nulității sale respectivul act a afectat și interesele unor terțe persoane care s-au întemeiat cu bună-credință pe acesta, nimic nu îi împiedică pe aceștia să solicite părților contractante repararea prejudiciului în temeiul art. 219 alin. (3) Cod civil.

Recenzenți:

Veaceslav PÎNZARI,
doctor în drept,
conferențiar universitar;
Eduard BOIȘTEANU,
doctor în drept,
conferențiar universitar

Referințe bibliografice

1. Malaurie Ph., Aynès L., Stoffel-Munck Ph. *Drept civil. Obligațiile* (traducere de D. Dănișor). București: Wolters Kluwer, 2009, 910 p.
2. Mazeaud H., Mazeaud J., Chabas Fr. *Leçons de droit civil*. Tome I. Introduction à l'étude du droit. Paris: Montchrestien, 1996, 628 p.
3. *Codul civil al Republicii Moldova*. Nr. 1107-XV din 6 iunie 2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 22.06.2002, nr. 82-86.
4. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție *Cu privire la aplica-*

rea de către instanțele de judecată a legislației ce reglementează nulitatea actului juridic civil. Nr. 1 din 7 iulie 2008. În: Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2009, nr. 4-5, p. 4-11.

5. *Codul civil al României*. Nr. 287 din 17 iulie 2009. În: Monitorul Oficial, 15.07.2011, nr. 505. Intrat în vigoare: 01.10.2011.

6. *Codul civil al Ucrainei*. Nr. 435-IV din 16 ianuarie 2003. În: Ведомости Верховной Рады Украины, 2003, nr. 40-44.

7. *Codul civil german (Bürgerliches Gesetzbuch)* din 18 august 1896. În vigoare din 1 ianuarie 1900.

8. *Codul civil al Republicii Kazahstan* din 27 decembrie 1994.

9. Răducan G. *Nulitatea actului juridic civil*. București: Hamangiu, 2009, 500 p.

10. Florescu G. *Nulitatea actului juridic civil*. București: Hamangiu, 2008, 410 p.

11. *Comentariul Codului civil al Republicii Moldova*. Vol. I. / Coordonatori: Buruiană M., Efrim O., Eșanu N. Chișinău: Tipografia centrală, 2006, 816 p.

12. *Codul civil al Federației Ruse*. Partea I. Nr. 51-Ф3 din 30 noiembrie 1994.

13. *Codul civil al Republicii Belarus*. Nr. 218-3 din 7 decembrie 1998.

14. *Codul civil al Republicii Armenia* din 5 mai 1998.

15. *Codul civil al Republicii Uzbekistan*. Partea I. Nr. 163-I din 21 decembrie 1995.

16. *Codul civil al Republicii Kirgizstan*. Nr. 15 din 8 mai 1996.

17. *Codul civil al Republicii Tadjikistan*. Nr. 41 din 6 august 2001.

EGALITATEA ARMELOR ȘI CONTRADICTORIALITATEA – EXIGENȚĂ A PRINCIPIULUI EGALITĂȚII DE DREPT ÎN CALITATE DE PRINCIPIU AL RĂSPUNDERII JURIDICE

Adelina FLOREA,
doctorandă

SUMMARY

In the jurisprudence of the Strasbourg Court the principle of equality of arms is regarded as a fundamental one which finds application in both civil and penal cases, being at the same time an essential component of the notion of right to a fair trial. Furthermore the dispositions found in the art. 6 parag. 3 letter d) of the European Convention of Human Rights does not represent anything less than the punctual expression of the larger concept of equality of arms. The Republic of Moldova's legislation also contains the expression of this principle. The last one represents a must of principle of equality when we consider it an important element of the normative construction of juridical liability.

REZUMAT

În jurisprudența Curții de la Strasbourg principiul egalității armelor și al contradictorialității este unul fundamental atât pentru cauzele civile, cât și pentru cele penale. Acesta constituie în același timp și un element important al dreptului la un proces echitabil, ceea ce este reprezentat în prezentul articol. În plus, dispoziția art. 6 alin. (3) lit. d) din Convenția Europeană a Drepturilor Omului nu este altceva decât o expresie a conceptului egalității de arme. Și legislația autohtonă consfințește acest principiu, care, la rândul său, este o exigență a principiului egalității de drept la includerea lui în construcția normativă de drept a răspunderii juridice. Aceste idei sînt reflectate în articolul de mai jos.

Din secolul al XX-lea principiile generale ale dreptului au fost invocate tot mai des și actualmente se poate afirma că ele fac parte din cultura juridică europeană. În statele-membre ale UE protecția drepturilor persoanelor prin aplicarea principiilor generale a parcurs o cale spectaculoasă, drepturile fiind protejate nu numai de instanțele judiciare obișnuite, ci și de organul de control al constituționalității legilor, cu toate că există o diferență de procedură [1, p. 61-66].

Astfel, principiul egalității de drept, pe bună dreptate, își regăsește expresia legală și faptică în societatea contemporană. Expresia cea mai succintă a principiului egalității sînt următoarele reguli: în situații similare – reguli similare, în situații diferite – reguli

diferite, iar excepțiile ce conțin distincții sociale nu pot fi fondate decât pe utilitate comună. Totuși, interesul general poate limita principiul egalității, ca interes general fiind calificate de către Consiliul Constituțional Francez următoarele: lupta contra fraudei fiscale, a evaziunii fiscale; lupta contra consumului de alcool, încurajarea mobilității geografice a francezilor, diversificarea modalităților de recrutare în funcții politice înalte; respectul autorității lucrului judecat; diversificarea structurilor instituțiilor publice de îngrijire și asistență socială; necesități legate de condițiile de exploatare a unei opere de artă [2, p. 126-132].

În cele ce urmează vom face câteva referiri la una dintre exigențele principiului egalității de drept atunci cînd îl includem în con-

strucția normativă de drept a răspunderii juridice, cu reținerea unor reglementări interne și europene. Astfel, potrivit art. 6 parag. 3 lit. d) din Convenția Europeană a Drepturilor Omului [3], “orice acuzat are, în special, dreptul să audieze sau să solicite audierea martorilor acuzării și să obțină citarea și audierea martorilor apărării în aceleași condiții ca și martorii acuzării”. S-a arătat că dispozițiile menționate în rîndurile de mai sus grupează, de fapt, trei elemente [15, p. 158]: 1) dreptul acuzatului de a adresa întrebări martorilor acuzării; 2) dreptul acuzatului de a obține citarea și interogarea martorilor apărării; 3) egalitatea de tratament între acuzare și apărare în ceea ce privește citarea și interogarea martorilor. Se poate observa că art. 6 parag. 3 lit. d) din Convenție se

referă atât la martorii acuzării, cât și la martorii apărării, în această privință fiind exprimată exigența citării și audierii acestor două categorii de martori “în aceleași condiții”, pentru a fi asigurat astfel echilibrul procesual între acuzare și apărare, condiție indispensabilă realizării unui proces echitabil [19, p. 243]. Cu alte cuvinte, textul analizat nu este altceva decât o expresie punctuală a conceptului mai larg de *egalitate a armelor*, urmînd ca în analiza conținutului său instanța europeană să-l interpreteze ca atare [4, p. 373].

Acest principiu trebuie să fie respectat în aceleași condiții atât în statele-membre care au optat pentru un sistem de drept de tip anglo-saxon, cât și în statele-membre în care se aplică sistemul de drept de tip romano-germanic. Trebuie menționat că principiul egalității armelor este în strînsă legătură cu noțiunea de drept la un proces echitabil, consacrat prin art. 6 par. 1 din Convenție [1]. Curtea de la Strasbourg a subliniat că principiul egalității armelor este doar o componentă a noțiunii generale de drept la un proces echitabil [6, p. 112]. În cadrul art. 6 din Convenție nu găsim o definiție a noțiunii de “proces echitabil”, iar par. 3 al acestui articol reglementează anumite “drepturi minime”, care pot fi calificate ca fiind elemente fundamentale ale noțiunii de “proces echitabil”, și, totodată, completează gama drepturilor înscrise în art. 6 par. 1 din Convenție [7, p. 272-273].

Din aceste considerente, în soluționarea cererilor formulate pe

baza par. 3, Curtea de la Strasbourg a avut în vedere și dispozițiile cuprinse în par. 1 art. 6 din Convenție [8, p. 370]. Mai mult, în ipoteza în care Curtea constată că drepturile reclamantului garantate de par. 3 nu au fost încălcate, are obligația de a analiza, în continuare, dacă au fost respectate și drepturile cuprinse în par. 1. În aprecierea unei eventuale încălcări a Convenției, se impune ca organul supranațional să facă o analiză atentă, raportată la întregul proces penal, și nu la o anumită fază a acestuia, deoarece un act efectuat într-un anumit moment al procesului poate avea relevanță în această privință doar în ipoteza în care are aptitudinea de a submina în sine caracterul echitabil al procesului penal [9].

La modul general, forma jurisdicțională a răspunderii juridice egalează toate subiectele raporturilor juridice de răspundere în fața legii procesuale. Aceasta stabilește statutul juridic individual al subiectelor implicate prin metode identice și în corespundere cu caracterele personalității fiecăruia, cu specificul faptei ilicite comise și consecințele acesteia. Anume acest lucru și explică specificul formei jurisdicționale care, din punctul de vedere al reflectării principiului egalității de drept, se manifestă prin stabilirea dreptului fiecăruia la forma procesuală de apărare și restabilire a drepturilor încălcate, precum și în asigurarea în mod egal a exercitării acestui drept prin stabilirea obligațiilor procesuale ale organelor competente. În acest context, menționăm

că CPC RM stipulează că: „Orice persoană interesată este în drept să se adreseze în instanță judecătorească, în modul stabilit de lege, pentru a-și apăra drepturile încălcate sau contestate, libertățile și interesele legitime. Nici unei persoane nu i se poate refuza apărarea judiciară din motiv de inexistență a legislației, de imperfecțiune, coliziune sau obscuritate a legislației în vigoare” [16, al. (1) și (2) art. 5]. De fapt este vorba de liberul acces la justiție, care este garantat de Stat prin crearea de condiții egale în vederea adresării în instanța de judecată pentru apărarea intereselor și drepturilor lezate.

După cum am menționat anterior, egalitatea părților în drepturile procedurale este garantată prin lege și se asigură de către instanță prin crearea posibilităților egale, suficiente și adecvate de folosire a tuturor mijloacelor procedurale pentru susținerea poziției asupra circumstanțelor de fapt și de drept, astfel încît nici una dintre părți să nu fie defavorizată în raport cu cealaltă [16, al. (4) art. 26].

Conform principiului liberului acces la justiție, orice persoană se poate adresa justiției pentru apărarea drepturilor, a libertăților și a intereselor sale legitime în exercitarea dreptului său la un proces echitabil, iar accesul la justiție nu poate fi îngădit. Codul de procedură civilă român, în cuprinsul dispozițiilor sale, dă eficiență acestui principiu, prevăzînd posibilitatea instanței de judecată de a încuviința, la cerere, asistență judiciară pentru persoanele a căror situație materială precară nu le permite

suportarea cheltuielilor ocazionale de procesul civil.

Din punct de vedere normativ, spre exemplu, în România deja există un barometru al îmbunătățirii relațiilor existente între cetățeni și instituțiile care contribuie la înfăptuirea justiției sub aspectul asigurării liberului acces la justiție. În acest sens vom exemplifica prin unele reglementări ce dovedesc acest lucru: Legea nr. 211/2004 reglementează unele măsuri de informare a victimelor infracțiunilor cu privire la drepturile acestora, precum și de consiliere psihologică, asistență juridică gratuită și compensație financiară de către Stat pentru victimele unor infracțiuni, în scopul asigurării protecției victimelor infracțiunilor; OG nr. 27/2002 privind reglementarea activității de soluționare a petițiilor, modificată prin Legea 233/2002, asigură cadrul legal pentru soluționarea petițiilor cetățenilor, indiferent că ei se adresează instanțelor sau parchetelor, ori Birourilor de Relații cu Publicul din cadrul Ministerului Justiției și Consiliului Superior al Magistraturii.

Bineînțeles că doar existența cadrului legal respectiv, așa cum am mai menționat și anterior, nu asigură exercitarea dreptului de a avea liber acces la o justiție echitabilă, cel mai important pas ține de respectarea celor reglementate cu cea mai mare strictețe și responsabilitate. Spre exemplu, deficiențele constatate în sistemul judiciar românesc care împiedică exercitarea liberului acces la justiție sînt: instabilitatea legislativă, contradictorialitatea unor norme juridice

interne, neconcordanța acestora cu unele convenții și tratate internaționale la care România este parte, procedurile judiciare greoaie, lipsa de cunoștințe juridice a majorității populației etc.

Justiția în pricinile civile se înfăptuiește pe principiul egalității tuturor persoanelor, independent de cetățenie, rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere, origine socială, serviciu, domiciliu, loc de naștere, precum și al egalității tuturor organizațiilor, indiferent de tipul de proprietate și forma de organizare juridică, subordonare, sediu și de alte circumstanțe [16, Al. (4) art. 26].

În același sens am menționa și dreptul la un proces echitabil, reglementat de art. 6 al CEDO care exprimă dreptul fiecăruia la judecarea în mod echitabil, în mod public și într-un termen rezonabil a cauzei sale, de către o instanță independentă și imparțială, instituită de lege, care va hotărî fie asupra încălcării drepturilor și obligațiilor sale cu caracter civil, fie asupra temeiniciei oricărei acuzații în materie penală îndreptate împotriva sa. Hotărîrea trebuie să fie pronunțată în mod public, dar accesul în sala de ședință poate fi interzis presei și publicului pe întreaga durată a procesului sau a unei părți a acestuia în interesul moralității, al ordinii publice ori a securității naționale într-o societate democratică, atunci cînd interesele minorilor sau protecția vieții private a părților la proces o impun, sau în măsura considerată absolut necesară de către instanță atunci cînd,

în împrejurări speciale, publicitatea ar fi de natură să aducă atingere intereselor justiției.

În conformitate cu reglementările ulterioare ale Convenției, orice persoană acuzată de o infracțiune este prezumată nevinovată pînă ce vinovăția sa va fi legal stabilită și, în același timp, orice acuzat are, în special, dreptul:

a) să fie informat, în termenul cel mai scurt, într-o limbă pe care o înțelege și în mod amănunțit, asupra naturii și cauzei acuzației aduse împotriva sa;

b) să dispună de timpul și de înlesnirile necesare pregătirii apărării sale;

c) să se apere el însuși sau să fie asistat de un apărător ales de el și, dacă nu dispune de mijloacele necesare pentru a plăti un apărător, să poată fi asistat în mod gratuit de un avocat din oficiu, atunci cînd interesele justiției o cer;

d) să întrebe sau să solicite audierea martorilor acuzării și să obțină citarea și audierea martorilor apărării în aceleași condiții ca și martorii acuzării;

e) să fie asistat în mod gratuit de un interpret, dacă nu înțelege sau nu vorbește limba folosită la audiere.

Paralel cu CEDO, mai avem reglementarea juridică a dreptului la un proces echitabil, în afară de actele normative interne ale statelor, de către Declarația Universală a Drepturilor Omului în art. 19, de către Pactul Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice în art. 14 alin. (I), Convenția Americană a Drepturilor Omului și Cărtăeanului în art. 7 alin. (I).

În această manieră, grație principiului egalității de drept, fiecărei persoane i se garantează forma procesuală de apărare a drepturilor sale. Dar semnificația acestui principiu nu se limitează aici. Acesta se exprimă și prin imperativele procesuale ce reglementează proceduri identice pentru toți de stingere a raporturilor juridice de răspundere. Astfel, art. 265 CPC RM reglementează temeiurile încetării procesului civil: „Instanța judecătorească dispune încetarea procesului în cazul în care: a) pricina nu urmează a fi judecată în procedură civilă; b) într-un litigiu între aceleași părți, cu privire la același obiect și pe aceleași temeiuri s-a emis o hotărâre judecătorească rămasă irevocabilă sau o încheiere de încetare a procesului în legătură cu renunțarea reclamantului la acțiune sau cu confirmarea tranzacției dintre părți; c) reclamantul a renunțat la acțiune, renunțul fiind admis de instanță; d) părțile au încheiat o tranzacție, confirmată de instanță; e) într-un litigiu între aceleași părți, cu privire la același obiect și pe aceleași temeiuri s-a emis o hotărâre judecătorească arbitrală care a devenit obligatorie pentru părți, cu excepția cazului când instanța refuză eliberarea titlului executoriu și restituie pricina spre o nouă examinare judecătorească arbitrală care a emis hotărârea, iar soluționarea pricinii în aceeași judecată arbitrală s-a dovedit a fi imposibilă; f) partea în proces persoană fizică decedează și raportul juridic litigios nu admite succesiunea în drepturi; g) partea în proces persoană juridică este lichidată [16, art. 265].

În conotația sa la “Egalitatea de arme”, prof. I. Deleanu menționează că dreptul la un proces echitabil – consacrat *in terminis* de art. 6 par. 1 din Convenția Europeană – este un drept complex, cu o geometrie variabilă, cuprinzând multiple determinări, printre care și “dreptul la egalitatea de arme” sau “principiul egalității de arme” [18, p. 648], consacrat de instanța europeană pe cale pretoriană și numit astfel, metaforic, poate pentru a fi cât mai larg comprehensibil, cât mai cuprinzător și cât mai sugestiv. Dreptul la “egalitatea de arme” a fost consacrat pentru prima dată de către Curtea Europeană prin Hotărârea din 27 iunie 1968, în cauza *Neumeister c. Suediei*, iar prima condamnare pentru nerespectarea acestui drept a fost pronunțată prin Hotărârea din 16 iulie 1971, în cauza *Ringeisen c. Austriei*. (De remarcat că ideea “egalității de arme” este evocată de art. 14 par. 1 din „Pactul internațional relativ la drepturile civile și politice” din 19 decembrie 1966, intrat în vigoare la 23 martie 1976, ratificat la 30 septembrie 2006 de 157 de state. Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată la 10 decembrie 1948, reia aceeași idee în art. 7 și în art. 10). De origine anglo-saxonă, “egalitatea de arme” a fost evocată – ca expresie autonomă a unui proces echitabil – încă din 1959 de către fosta Comisie – organ de prima jurisdicție al Convenției Europene – și, apoi, constant reafirmată în hotărârile instanței europene, în diferite circumstanțe. În considerentele unora dintre hotărârile instanței euro-

pene, rectiliniu și cu totul justificat se exprimă exigența “egalității de arme”: “principiul egalității de arme reprezintă un element al noțiunii mai largi de proces echitabil, care include, de asemenea, dreptul fundamental la caracterul contradictoriu al judecății” [12, p. 66]; “principiul egalității de arme – unul dintre elementele noțiunii mai largi de proces echitabil – impune ca fiecărei părți să i se ofere o posibilitate rezonabilă de a-și prezenta cauza în astfel de condiții care să nu o plaseze într-o situație net dezavantajoasă în raport cu adversarul ei (...) El implică, de asemenea, în principiu, dreptul pentru părțile la un proces de a lua cunoștință de toate piesele sau observațiile supuse judecătorului, chiar de un magistrat independent, în scopul de a-i influența decizia, și de a le discuta” (s.n.) [14, p. 66].

Totuși, opinăm că din perspectiva jurisprudenței Curții Europene și a Curții Constituționale, câteva observații trebuie făcute:

- Egalitatea de mijloace procedurale nu trebuie și nu poate fi evaluată secvențial, pentru fiecare etapă sau treaptă a procedurii specifice acelei relații litigioase, ci în ansamblul procedurii, care, tocmai prin evoluția ei în etape sau trepte, poate oferi remedii ori soluții complementare sau complinitorii în raport cu etapele sau treptele anterioare;

- Egalitatea de mijloace procedurale privește, de regulă, procedura contencioasă în fața oricărei instanțe, indiferent de natura litigiului sau de gradul instanței,

dacă, potrivit legii sau ca urmare a inițiativei instanței, una dintre părți dispune în fața respectivei instanțe de unul sau de mai multe mijloace procesuale pentru a-și proteja sau pentru a-și realiza interesele [11].

Legislația de ramură confirmă o atare abordare. Astfel, conform art. 26 CPC RM, procesele civile se desfășoară pe principiul contradictorialității și egalității părților în drepturile procedurale. Contradictorialitatea presupune organizarea procesului astfel încât părțile și ceilalți participanți la proces să aibă posibilitatea de a-și formula, argumenta și dovedi poziția în proces, de a alege modalitățile și mijloacele susținerii ei de sine stătător și independent de instanță, de alte organe și persoane, de a-și expune opinia asupra oricărei probleme de fapt și de drept care are legătură cu pricina dată judecării și de a-și expune punctul de vedere asupra inițiativelor instanței. Instanța care judecă pricina își păstrează imparțialitatea și obiectivitatea, creează condiții pentru exercitarea drepturilor participanților la proces, pentru cercetarea obiectivă a circumstanțelor reale ale pricinii. Egalitatea părților în drepturile procedurale este garantată prin lege și se asigură de către instanță prin crearea posibilităților egale, suficiente și adecvate de folosire a tuturor mijloacelor procedurale pentru susținerea poziției asupra circumstanțelor de fapt și de drept, astfel încât nici una dintre părți să nu fie defavorizată în raport cu cealaltă. Același principiu este stipulat și de art. 24 CPP RM,

care stipulează că părțile participante la judecarea cauzei au drepturi egale, fiind investite de legea procesuală penală cu posibilități egale pentru susținerea pozițiilor lor. Instanța de judecată pune la baza sentinței numai acele probe la cercetarea cărora părțile au avut acces în egală măsură. În același timp, părțile în procesul penal își aleg poziția, modul și mijloacele de susținere a ei de sine stătător, fiind independente de instanță, de alte organe ori persoane. Instanța de judecată acordă ajutor oricărei părți, la solicitarea acesteia, în condițiile prezentului cod, pentru administrarea probelor necesare [17, Al. (3) și (4)].

Recunoașterea dreptului la concurență este recunoașterea dreptului părților oponente de a face uz de mijloace și posibilități egale întru fundamentarea cerințelor fiecăreia. Egalitatea procesuală în drepturi presupune faptul că și acuzarea, și apărarea sînt în drept să întreprindă aceleași acțiuni întru dovedirea poziției sale. Din cele menționate deducem că exigența examinată presupune, în primul rînd manifestarea directă a principiului egalității de drept în cadrul raporturilor răspunderii juridice, iar în al doilea rînd, aceasta exprimă în principal caracterele specifice ale formei procesuale de realizare a răspunderii juridice. Din aceste considerente, exigența dată poate fi atribuită exigenței stabilirii de temeuri și forme unice de naștere și stingere a raporturilor de răspundere juridică. În acest caz, concurența și egalitatea vor reflecta modalitatea

realizării răspunderii pentru comiterea faptei ilicite, în cadrul căreia funcțiile acuzării și apărării sînt detașate de activitatea judecătorească și sînt exercitate de părțile care se folosesc de drepturi egale pentru susținerea propriei poziții, iar instanța are rol de conducere a procesului și, păstrînd obiectivitatea și imparțialitatea, creează condiții pentru cercetarea deplină, obiectivă și multilaterală a circumstanțelor cauzei, precum și pentru soluționarea acesteia. Evidențind importanța deosebită a concurenței și egalității părților în procesul de realizare a răspunderii juridice, considerăm oportună detașarea acestei exigențe în calitate de manifestare independentă a principiului egalității de drept a răspunderii juridice. Una dintre circumstanțele ce condiționează necesitatea unei atare abordări este faptul că tocmai această exigență permite depășirea faptică a inegalității dintre persoana ce a comis fapta ilicită și organul de stat competent să dovedească vinovăția acesteia la comiterea faptei ilicite.

În literatura de specialitate s-a subliniat [21] că principiul egalității armelor nu are menirea de a garanta o egalitate matematică între părți; acest principiu nu impune ca pentru fiecare martor propus de procuror și admis de către instanță să se admită unul și avocatului apărării. De aceea, s-a afirmat că dreptul înscris în art. 6 parag. 3 lit. d) din Convenție nu este un drept absolut, el neputînd să confere acuzatului dreptul de a convoca orice martor, judecătorul național avînd o marjă largă de apreciere

în ceea ce privește oportunitatea citării unui martor al apărării, cu condiția ca martorii acuzării să fie convocați cu respectarea aceluiași condiții [10, p. 881]. Cu alte cuvinte, instanțele naționale au libertatea de a decide asupra admisibilității probelor atât timp cât prin exercitarea acestui drept de apreciere nu se încalcă principiul egalității armelor și dreptul la un proces echitabil al acuzatului.

Recenzent:
Dumitru BALTAG,
doctor habilitat în drept,
profesor universitar

Referințe bibliografice

1. Aramă Elena. *Repere metodologice pentru studierea și aplicarea dreptului*. Chișinău, 2009, 210 p.
2. *Le Conseil Constitutionnel*, tome II. Paris, 1999, p. 126-132.
3. *Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale*, încheiată la Roma la 4 noiembrie 1950 în cadrul Consiliului Europei,
4. R. Chiriță. *Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Comentariu și explicații*, ed. a II-a, București: Ed. C.H. Beck, 2008, p. 373.
5. Com.E.D.O., Rap. 9120/80, 11 octombrie 1984 (*Unterpertinger v. Austria*), opinia separată a lui S. Trechsel despre raportul Comisiei, apud K. Bárd, *Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában: A tisztességes eljárás büntetőügyekben-Emberijog-dogmatikai értekezés*. Budapest: Ed. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, 2007, p. 210.
6. CEDO, *Delcourt v. Belgia*, 2689/65 (17 ianuarie 1970), apud S. J. Summers, *op. cit.*, p. 112.
7. Com.E.D.O., Rap. 343/57, 15 martie 1961 (*Nielsen v. Danemarca*); Com.E.D.O., Rap. 524/59, 617/59, 23 noiembrie 1962 (*Ofner și Hopfinger v. Austria*); Com.E.D.O., Rap. 596/59, 789/60, 28 martie 1963 (*Pataki și Dunshirn v. Austria*); Com.E.D.O., Rap. 8403/78 14 decembrie 1981 (*Jespers v. Belgia*). În: *Digest of Strasbourg Case-law relating to the European Convention on Human Rights*, vol. 2. (art. 6), Ed. Carl Heymanns Verlag KG, Köln, Bonn, München, 1984, p. 272-273.
8. CEDO, *Bönisch v. Austria*, 8658/79 (6 mai 1985), A92. În: V. Berger. *Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului*, ed. a VI-a. București: Ed. Institutului Român pentru Drepturile Omului, 2008, p. 367.
9. Com.E.D.O., Rap. 343/57, 15 martie 1961 (*Nielsen v. Danemarca*).
10. CEDO, *Engel și alții v. Olanda*, 5100/71; 5101/71; 5102/71; 5354/72; 5370/72 (8 iunie 1976), A22. În: *Digest of Strasbourg Case-law relating to the European Convention on Human Rights*, *op. cit.*, p. 881.
11. Ion Deleanu, <http://www.libraria.com.ro/Revista-Pandectele-Romane-numarul-6-2011/Carte--336637248.html>;
12. Hotărârea din 24 noiembrie 1997, în cauza *Werner c. Austriei*, par. 63; Hotărârea din 28 august 1991, în cauza *Brandstetter c. Austriei*, par. 66.
13. Hotărârea din 12 martie 2003, în cauza *Ocalan c. Austriei*, par. 166.
14. Hotărârea din 4 octombrie 2007, în cauza *Forum Maritim S.A. c. României*, par. 132; Hotărârea din 20 aprilie 2010, în cauza *Balasa c. României*, par. 66.
15. F. G. Jacobs, R. C. White. *The European Convention on Human Rights*, 2d ed., Oxford: Ed. Clarendon Press, 1996, p. 158.
16. Legea R. Moldova, Codul de Procedură Civilă, <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=286229>;
17. Legea R. Moldova, Codul de Procedură Penală, <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=326970>;
18. L. Milano. *Le droit a un tribu-*

nal au sens de la Convention europeenne des droits de l' Homme. Dalloz, 2006, nr. 648 și urm.

19. V. Pătulea. *Sinteză teoretică și de practică judiciară a C.E.D.O. în legătură cu art. 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului*. În: *Revista Dreptul*, nr. 10/2007, p. 243,

CONȚINUTUL ȘI PARTICULARITĂȚILE LEGALITĂȚII CA PRINCIPIU FUNDAMENTAL AL ADMINISTRAȚIEI PUBLICE

Mihail DIACONU,
doctorand

SUMMARY

The principle of legality is one of the fundamental of any modern system of administrative law, which underpins the organization and functioning of national systems of public administration and democratic state of law specific to the family which is part and Moldova. In this article we propose to study the legality as a fundamental principle of public administration and to clarify the content, sources, consequences and limits of them.

REZUMAT

Principiul legalității reprezintă unul dintre principiile fundamentale ale oricărui sistem modern de drept administrativ, care stă la baza organizării și funcționării sistemelor naționale de administrație publică, specifice statelor democratice și de drept, din familia cărora face parte și Republica Moldova. În acest articol ne propunem să studiem legalitatea ca principiu fundamental al administrației publice și să elucidăm conținutul, sursele, consecințele și limitele acesteia.

P rincipiul legalității administrației este considerat și analizat ca un pilon esențial al statului de drept (un principiu fundamental [6, p. 203-222]), care, împreună cu separarea structurală a puterii statale în cele trei puteri, trebuie să garanteze libertatea cetățeanului contra intervenției fără limită a executivului. În mod corespunzător, marea majoritate a sistemelor constituționale ale statelor europene se fondează pe conceptul de stat de drept, în calitate de principiu director al organizării statale. Indiferent de maniera în care acest concept este definit sau desemnat, acțiunea puterii statului este, peste tot, limitată prin drept, într-o manieră în care drepturile și libertățile individuale să fie protejate.

În literatura juridică se menționează că principiul legalității administrației publice presupune că „toate acțiunile care compun administrația ca activitate și toate formele de organizare a sistemului prin care sînt înfăptuite aceste

acțiuni trebuie să se întemeieze pe lege. Din acest punct de vedere, sistemul administrației publice este expresia legii și instrumentul acesteia” [16, p. 27]. Respectiv, principiul legalității reprezintă pilonul pe care se sprijină și se edifică întregul sistem administrativ al unui stat de drept.

Prin esență, principiul legalității, ca principiu esențial al administrației publice, semnifică supunerea acesteia ierarhiei normelor juridice. Altfel spus, acțiunea administrației publice nu este liberă, ci este subordonată unui set de reguli ce decurg din lege, care stabilesc procedurile de urmat, fixează condițiile de fond ale acțiunii administrative și, în special, definesc drepturile celor administrați [15].

Această realitate, constituind fundamentul construcției dreptului administrativ, nu s-a impus, din punct de vedere istoric, cu ușurință. Statul a manifestat o reală și prelungită reticență față de subordonarea sa regulilor dreptu-

lui și controlului judecătoresc sau al celor administrați. În acest sens, există și astăzi zone de nondrept, cum sînt actele de conducere ale guvernului sau măsurile de ordine interioară, în care acestea răspund imperfect exigențelor normelor legale și nu sînt supuse controlului judecătoresc.

Instituirea legalității ca principiu de bază al organizării și funcționării administrației statului s-a realizat destul de tîrziu, odată cu transformările social-politice profunde ce au avut loc pe continentul european la sfîrșitul sec. al XVIII-lea. Revoluția franceză din 1789 și adoptarea Declarației drepturilor omului și cetățeanului au marcat tranziția de la statul polițienesc la un stat bazat pe reguli de drept, punîndu-se pentru prima dată bazele creării unui sistem modern de drept administrativ, în cadrul căruia administrația de stat se supune regulilor dreptului [1, p. 32].

Printre doctrinari, este unanim recunoscută corelația intrinsecă

dintre apariția dreptului administrativ și principiul legalității, întrucât însăși existența dreptului administrativ presupune evidențierea faptului că administrația este supusă regulilor de drept [4, p. 281].

De la apariția sa și pînă în prezent, principiul legalității a suferit multiple modificări, acesta avînd semnificații cu mult mai complexe decît simpla „supunere a administrației față de drept”, astfel că, în cursul unei evoluții istorice de importanță considerabilă, punerea în aplicare a principiului a dus din ce în ce mai mult la juridicizarea administrației [12, p. 48].

În forma sa inițială, semnificația principiului era foarte limitată, el exprimînd clasică constatare a supunerii administrației față de anumite reguli de drept ce emanau fie de la administrația însăși, fie de la organul care o conducea. Era vorba în fond de o expresie a birocrației ierarhizate, care presupunea în mod necesar supunerea agenților publici față de regulile formulate de către superiori [4, p. 201].

În statul absolutist polițienesc, caracterizat prin exercitarea celor trei funcții ale statului de către una și aceeași persoană, administratorii acționau conform ordinelor conducătorului absolut, iar dacă acestea lipseau – după cum credeau ei că era spre binele statului [3, p.10]. Prin esență, administrația acționa în mod arbitrar, în baza principiului suveranității și pentru binele statului, particularul neavînd nici o posibilitate legală de a se apăra contra arbitrarului administrativ [9, p. 58].

Spre deosebire de statul polițienesc, în statul de drept, caracterizat prin existența unei puteri de reglementare autonome, principiul legalității presupune necesitatea unui raport strict de conformitate a actelor administrative cu legea, astfel încît legea ar trebui să fie nu doar limita activității executive, ci și condiția ei, organele administrative mărghinindu-se doar la executarea ei [3, p. 240].

În concret, în centrul raporturilor sale de drept administrativ cu cetățenii stă principiul potrivit căruia diferitele organe ale statului nu pot acționa decît în virtutea unei abilitări speciale prevăzute în normele juridice de drept administrativ. Administrația publică nu poate, spre exemplu, să folosească forța decît în situațiile, în limitele și în modalitățile strict prevăzute de lege. Din acest punct de vedere, puterea se transformă într-o competență instituită, încadrată și limitată în precepte strict legale.

Această regulă, în statul de drept, presupune două caracteristici (trăsături) esențiale:

- *jurisdicția raporturilor dintre administrație și administrați*: presupune necondiționat ca administrației (cetățenii) să aibă posibilitățile și mijloacele fixate prin lege de a forța administrația să respecte legea, normele dreptului. Astfel, în afara recursului grațios, cetățenii trebuie să aibă posibilitatea de a se adresa unui judecător independent, în toate cazurile de abuz din partea administrației;

- *extranietatea normelor aplicabile administrației publice*: normele aplicabile administrației

publice nu trebuie să aibă ca sursă exclusivă puterea publică. Ele trebuie să emane de la autorități exterioare administrației: parlament, tratate internaționale, practica judiciară internă și internațională. Acest model de construcție și de acțiune administrativă este întîlnit în majoritatea statelor dezvoltate din lume.

În epoca contemporană, situația principiului legalității este reflectată de noile relații stabilite între executiv și legislativ, administrația depășind puterea executivă, devenind ea însăși un autor important al regulilor de drept. Din acest punct de vedere, principiul legalității nu se mai reduce doar la conținutul legislativ, el înglobînd numeroase acte juridice ce emană de la administrația însăși, cu obligația acesteia ca la emiterea lor să respecte strict regulile de drept care îi sînt exterioare și superioare [7, p. 333].

Ca urmare a acestei evoluții, principiul legalității desemnează supunerea administrației față de numeroasele reguli juridice, naționale sau internaționale, scrise sau nescrise, imanente sau exterioare administrației, ce se constituie în conceptul de surse de legalitate.

Sursele (izvoarele) legalității administrative. În virtutea principiului legalității, autoritățile publice sînt obligate, în cadrul activității pe care o desfășoară, să respecte conținutul legii, în sensul de a emite sau adopta acte administrative în vederea organizării și executării legii, fără însă a o modifica sau completa [18, p. 107].

Semnificația de bază a acestui

principiu al dreptului administrativ stă, în fapt, în subordonarea administrației Constituției și legii, subordonare ce reprezintă garanția cetățenilor împotriva arbitrariului, incoerenței și ineficienței acțiunii autorităților publice [11, p. 52].

Potrivit principiului în discuție, actele administrative normative (actele autorităților publice care conțin dispoziții concrete și care produc drepturi și obligații în beneficiar sau în sarcina unor persoane dinainte determinate) ale organelor administrației publice centrale și locale trebuie să fie conforme legii, iar actele administrative individuale (actele autorităților publice care conțin dispoziții concrete și care produc drepturi și obligații în beneficiar sau în sarcina unor persoane dinainte determinate) trebuie să fie emise în conformitate și cu actele administrative normative, respectându-se ierarhia acestor acte.

Respectiv, drept izvoare ale legalității pot fi identificate Constituția, legile și ordonanțele guvernului, ca norme care au forța legilor, precum și actele normative ale organelor administrative pe care un alt organ administrativ subordonat ierarhic trebuie să le respecte atunci când acționează [10, p. 44].

Privind problema din perspectivă istorică, vom nota că în secolul al XX-lea am asistat la multiplicarea izvoarelor dreptului administrativ, în special în Europa. În prima sa parte, sistemele juridice naționale se inspirau din principiul legi-centrismului și al doctrinei constituționalității, urmate de

respectarea efectivă și jurisdicțională a Constituției. Acestea interesau raporturile dintre puterile publice, în special, contribuind la descifrarea rațiunilor constituționale ale acțiunii administrative. Pe parcurs, cooperarea juridică internațională s-a dezvoltat esențialmente prin intermediul tratatelor internaționale, accelerată de construcția regională și comunitară, trecută și actuală, ce presupune transpunerea în dreptul național a regulilor comunitare.

Prin urmare, în prezent, la izvoarele tradiționale ale dreptului administrativ se adaugă, din ce în ce mai mult, dreptul comunitar și regula intervenției judecătoarei în controlul respectării normelor adoptate în spațiul administrativ european. Față de proliferarea surselor dreptului administrativ, autorii vorbesc despre principiul juridicității activității administrației: el arată că legea nu este unicul izvor al acțiunii administrative, ci ea este supusă regulilor dreptului, fie că acestea decurg din principiile constituționale, din dreptul internațional, din actele guvernamentale sau din practica judiciară europeană ori națională.

Astfel, putem constata că respectarea principiului legalității nu înseamnă numai conformitatea actelor administrative cu legile interne, dar și cu normele internaționale și de drept european.

La acest subiect, A. A. Trailescu [18, p. 108] menționează că legalitatea actelor administrative presupune conformitatea lor și cu principiile generale ale dreptului administrativ, cum ar fi predic-

tibilitatea normelor juridice, încrederea legitimă a cetățenilor în organele administrative, siguranța juridică, egalitatea, proporționalitatea (acest principiu desemnează că legalitatea regulilor interne/comunitare este supusă condiției ca mijloacele folosite să fie corespunzătoare obiectivului urmărit și să nu depășească ceea ce este necesar pentru a atinge acest obiectiv) [2, p. 76], nediscriminarea etc., create și promovate de jurisprudența constantă a Curții Europene de Justiție și de cea a Curții Europene a Drepturilor Omului, unele dintre ele fiind codificate de Tratatul de la Lisabona [19] și de Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

Sintetizând cele expuse, vom nota că principiul legalității presupune totodată ca prevederile dreptului intern să fie suficient de accesibile, precise și previzibile, trebuind să fie interpretate și aplicate în conformitate cu standardele Convenției Europene a Drepturilor Omului.

Conținutul principiului legalității. În conținutul principiului legalității se regăsesc câteva exigențe esențiale, corespunzătoare unor coordonate fundamentale ale acțiunii administrative, și anume:

- legalitatea este limita acțiunii administrative, ceea ce înseamnă că actul juridic administrativ nu trebuie să contravină regulilor de drept, generale sau individuale, care îi sînt aplicabile. În acest context, aplicarea principiului legalității trebuie să se combine cu ierarhia existentă între regulile de drept, o ierarhie extrem de complexă, ce a depășit demult tradițio-

nala ierarhizare a normelor juridice. Ideea de bază este însă ca actul administrativ să nu fie contrar regulilor de drept superioare;

- legalitatea este fundamentul acțiunii administrative. În virtutea acestei exigențe, principiul semnifică faptul că administrația nu poate acționa doar prin emiterea repetată de acte juridice, decît atunci cînd ea este abilitată printr-o normă de drept să o facă. Această abilitare privește, mai întîi de toate, competența autorității administrative de a emite actul. Cu alte cuvinte, autoritatea administrativă nu poate acționa decît dacă este competentă să o facă, iar acest lucru derivă din conținutul actelor normative cu putere de lege. Ele determină competența personală (*rationae personae*), actele și faptele pe care ea este abilitată să le îndeplinească care compun competența materială (*rationae materiae*) și competența privitoare la locul, respectiv momentul emiterii și al aplicării actului (*rationae loci, rationae temporis*);

- legalitatea este obligația administrației de a acționa în sensul efectiv al respectării legii. Este vorba de un aspect al principiului legalității care n-a fost pus în lumină decît de puțină vreme. Ea semnifică un element pozitiv în sensul că administrația nu este doar ținută să nu depășească limitele competenței, ci este obligată să acționeze pentru executarea legii și chiar pentru restabilirea legalității, atunci cînd și acolo unde ea este încălcată [15, p. 13].

Din exigențele expuse, pot fi desprinse o serie de **obligații ce**

revin administrației publice, precum:

1. Obligația administrației de a face cunoscută legalitatea, de a aduce la cunoștința tuturor normele juridice, prin publicare ori prin orice formă modernă de comunicare. De asemenea, se impune ca elaborarea normelor legale să se facă într-o manieră clară, evitîndu-se formulările nebuloase ce necesită eforturi de interpretare, imposibile pentru nespecialiști, abordînd un stil simplificat al textelor legislative și regulamentare. În plus, administrația trebuie să indice motivul, premisele care au determinat-o să procedeze la emiteria actelor administrative.

2. Administrația, atunci cînd ea însăși a adus atingere legalității, trebuie să pună capăt de îndată situației ilegale pe care a creat-o, fie prin abrogarea actului administrativ nelegal, fie prin retragerea acestuia. În caz contrar, justiția are dreptul de a sancționa refuzul administrației.

3. Administrația trebuie să vegheze ca administrații să nu intre în contradicție cu starea de legalitate. Aceasta înseamnă că administrația, dacă este competentă să o facă, trebuie să procedeze la efectuarea de controale prin care să verifice dacă administrații respectă regula de drept. Insuficiența unui asemenea control din partea administrației, dacă antrenează prin pasivitatea ei ori prin neglijența de care dă dovadă un prejudiciu, antrenează responsabilitatea ei. În acest sens, administrația trebuie să pună în aplicare diferite mijloace și sancțiuni de care dispune pentru

evitarea unei asemenea situații.

4. Administrația trebuie să ia măsurile necesare pentru asigurarea aplicării normelor de drept. Este vorba despre situația în care aplicarea normei juridice nu este posibilă fără intervenția administrației, respectiv prin organizarea executării sau prin asigurarea finanțării unor operațiuni, fără de care regula nu poate în mod efectiv să fie aplicată. Inacțiunea administrației ori întîrzierea implicării autorităților administrative prin furnizarea mijloacelor necesare, de asemenea, antrenează responsabilitatea acesteia.

O aplicație importantă a acestei obligații privește elaborarea unor regulamente de aplicare a unor legi, regulamente stipulate de textul legal și care sînt indispensabile pentru aplicarea conținutului acestuia. În absența acestor mențiuni din lege, administrația ar putea frîna aplicarea prevederilor sale, în primul rînd printr-o atitudine de nepăsare. Aceleași consecințe juridice ar putea să apară și în situațiile de întîrziere excesivă în raport cu termenele normale, în cadrul cărora se impune adoptarea regulamentelor de aplicare.

Consecințele principiului legalității. Obligația de a respecta legile comportă pentru administrație o dublă exigență, și anume: una negativă – de a nu lua nici o decizie care ar putea contraveni legilor, cealaltă pozitivă – de a aplica legile, adică de a lua toate măsurile reglementare sau individuale necesare pentru executarea efectivă a acestor legi [9, p. 363].

a) *Consecința negativă* a prin-

cipiului legalității privește obligația administrației de a se abține de la dispunerea unor măsuri administrative, fie pe cale normativă, fie de natură individuală, care să contravină normelor legale. În cazul în care administrația se abate de la o asemenea exigență esențială a principiului legalității, o atare conduită ilegală poate antrena diferite tipuri de „sanțiuni” [8, p. 36], precum: critica puterii politice, punerea în aplicare a responsabilităților disciplinare ale agenților care au comis ilegalitățile, exercitarea unui recurs pentru exces de putere în fața judecătorului administrativ, ridicarea excepției de ilegalitate în fața instanțelor judiciare în limita competențelor lor, antrenarea responsabilității administrației și, în cazul producerii unui prejudiciu, răspunderea civilă patrimonială.

b) *Consecința pozitivă* a principiului legalității rezidă în obligația administrației de a avea o conduită pozitivă, conformă dreptului, asigurând aplicarea eficientă a legilor și a regulamentelor, concordanța prevederilor actelor normative proprii cu prevederile legilor.

Deși administrația dispune de o largă marjă de apreciere, ea nu poate să nu intervină să edicteze actele necesare într-o situație periculoasă pentru ordinea publică, securitatea sau salubritatea publică, ea trebuind să dispună măsurile necesare pentru a face să înceteze starea de pericol. Ea este ținută să emită, într-un termen rezonabil, regulamentele necesare aplicării legii sau a regulamentelor superioare. În aceste situații, administrația va fi obligată la reperarea daunelor cauzate prin neemiterea

regulamentelor de aplicare, și nu la emiterea respectivelor regulamente.

Problema care se pune constă în identificarea modalităților concrete prin intermediul cărora administrația poate fi constrânsă să restabilească situația legală, aplicînd normele legale ce îi sînt opozabile.

Limitele principiului legalității. Administrația publică, atunci cînd acționează, cînd ia decizii trebuie să se conformeze prescripțiilor legii, să se încadreze în aceste limite. Totuși, aceste limite nu presupun o încorsetare rigidă a administrației, o lipsă totală de libertate de mișcare, în sensul de a nu avea independență să aprecieze în mod concret o situație dată sau de a nu avea inițiativă. Legea nu poate fi aplicată mecanic, după cum nici nu poate să prevadă în cuprinsul său toate situațiile care se pot ivi în viața societății și a cetățenilor. Astfel, legiuitorul poate să adopte norme juridice care să conțină dispoziții precise, pe care administrația publică trebuie să le execute întocmai, dar poate adopta și norme juridice care să descrie coordonate generale, urmînd ca administrația în executarea legii să decidă dacă un fapt concret se încadrează sau nu în acele coordonate. „Administrația publică trebuie să respecte legalitatea, dar, în același timp, ea are nevoie și de o anumită libertate de acțiune, ținînd seama de faptul că unele măsuri nu pot fi apreciate pe cale generală, ci doar în contact direct cu realitatea administrativă” [13, p. 125].

În felul acesta, administrației publice îi este lăsat chiar prin lege

un anumit grad de libertate de a alege între mai multe soluții posibile și care este cunoscut în doctrină ca fiind *puterea discreționară a administrației*. Această putere discreționară este necesară tocmai pentru ca administrația să își poată îndeplini menirea sa de a pune în aplicare legile și de a asigura satisfacerea cît mai bine a interesului public, național sau local, prin posibilitatea de a adopta cea mai bună soluție.

Puterea discreționară de care dispune administrația publică a mai fost denumită și drept / competență de apreciere, definind cazul în care norma de drept nu dictează administrației un anume comportament, în opoziție fiind pusă competența legală care îngădește total orice posibilitate de intervenție a administrației pentru a hotărî în ce sens trebuie aplicate prevederile legii [17, p. 146]. În acest ultim caz, administrația nu este decît un simplu instrument de executare a legii. Aceasta trebuie să fie însă mai mult decît atît, pentru că legea este destinată oamenilor, reglementează relații sociale, adică relații care apar între oameni, iar acestea nu pot fi încadrate în tipare fixe, pot varia. În consecință, este nevoie de un organism care să vină în contact direct cu această realitate și să aprecieze felul în care o normă trebuie aplicată, să determine concret voința legiuitorului ca acea normă să se aplice sau nu unei situații apărute în realitate. Prin aceasta administrația publică își justifică rolul său de a intermedia între decidentul politic și cetățeni și a asigura în modul acesta o coerență între ceea

ce preconizează legea și ceea ce este în practică [14].

Luînd în considerație cele expuse, vom nota că limitele principiului legalității privesc limitarea puterilor discreționare ale administrației, fără a se aduce atingere supleții sale ori spiritului său de inițiativă [7, p. 352].

În concluzie, vom nota că pentru a îmbunătăți, din punct de vedere conceptual, principiul legalității, ar trebui întreprinse demersurile teoretice necesare, dar și de ordin normativ, menite a asigura, pe de o parte, eficiența acțiunii administrative, printr-un raport echilibrat al prerogativelor de care dispune administrația publică (puterea legală – puterea discreționară), iar pe de altă parte, instituirea unor forme moderne și eficiente, prin intermediul cărora să se limiteze tendința de exces a puterii administrației, restrângînd-o astfel la sfera „legalității”.

Din acest punct de vedere, una dintre cele mai relevante probleme care merită, în opinia noastră, o deosebită atenție este cercetarea puterii discreționare a administrației, în direcția investigării căilor apte să contribuie la înfrînarea tendințelor de alunecare a administrației spre excesul de putere. În vederea prevenirii apariției arbitrariului în exercitarea competențelor administrației publice, adesea discreționare, credem că se impune analiza necesității introducerii în sistemul de drept, alături de principiul legalității, și a altor principii fundamentale, în special a principiului proporționalității, al cărui rol poate fi decisiv în ponderea puterii discreționare

a administrației, a cărei tendință spre exces de putere rămîne încă o problemă de actualitate. De asemenea, apreciem a fi necesară restrîngerea, pe cît posibil, a competențelor de tip discreționar ale administrației publice, determinîndu-se cu mai multă precizie, în cuprinsul textelor legale, conduita pe care administrația o are de urmat, evitîndu-se astfel apariția arbitrarului administrativ, coroborată cu o atenție sporită a administrației de a-și înfrîna tendința de a face abuz de putere, excedînd cadrul legalității.

Referințe bibliografice

1. Alexandru I. *Drept administrativ comparat*. București: Lumina Lex, 2000.
2. Andreescu M. *Proportionalitatea – principiu constituțional*. În: *Dreptul*, 2010, nr. 2.
3. Apostol D. T. *Drept administrativ*. vol. 1. București: Lumina Lex, 2003.
4. Auby J. M. *Droit public*. Tome I. Theorie generale de L'Etat et Droit Constitutionnel. Droit Administrative, 3-eme edition. Collection Collectivites Territoriales, Digne par Jacques Moreau. Paris: Economica, 1995.
5. Auby J.M., Drogo R. *Traité de contentieux administratif*. 3e ed., Paris, 1984.
6. Costachi Gh. *Prin știință spre un stat de drept*. Volum omagial. Chișinău: Institutul de Istorie, Stat și Drept al AȘM, 2011.
7. Dabbasch Ch. *Institutions et droit administratif: L'action et le controle de l'administration*. Paris: Presses Univ. de France, 1986.
8. Diti Tarangul E. *Principiul legalității în dreptul administrativ român și francez*. În: *Revista de drept public*, anul IV, 1929.
9. Douay Dominique, Monique

Jacob, Defrenne Jacques. *Comunitățile locale în sistemul administrativ francez*. Paris: Jean Jaures, 1994.

10. Iorgovan A., Moraru I., Mustrăța D. *Legalitatea actelor administrative*. București: Editura Politică, 1985.

11. Lazăr R. A. *Legalitatea actului administrativ*. București: Editura ALL BECK, 2004.

12. Manda C., Manda C. C. *Dreptul colectivităților locale*. București: Lumina Lex, 2002.

13. Manda C., Manda C. *Știința administrației*. Ediția a III-a. București: Universul Juridic, 2008.

14. Moraru M. *Legalitatea și oportunitatea actelor administrative. Relația dintre ele și controlul oportunității*. În: *Revista Științifică a Studenților în Drept*, 2011. http://www.drept.unibuc.ro/dyn_doc/publicatii/revista-stiintifica/Legalitatea-si-oportunitatea-actelor-administrative-2011-sec.pdf.

15. Neagu N. *Drept administrativ III. Controlul administrativ*. Note de curs. Constanța, 2007-2008. <http://www.scribd.com/doc/40764539/Drept-Administrativ-III-Controlul-Administrativ>.

16. Negoită Al. *Drept administrativ și știința administrației*. București: Atlas Lex, 1993.

17. Popescu-Slăniceanu I., Pușcă A., Enescu C. I., Petrovski D. M. *Drept administrativ*. Vol. II. Galați: Editura Universitară Danubius, 2009.

18. Trailescu A. A. *Predictibilitatea normelor și stabilitatea raporturilor juridice – componente ale legalității actelor administrative*. În: *Curentul juridic*, anul IX, nr. 1 (44), 2011.

19. *Tratatul de la Lisabona (de modificare a Tratatului privind Uniunea Europeană și a Tratatului de Instituire a Comunității Europene)*, semnat la 13 decembrie 2007.

RAPORTURILE JURIDICE ALE RĂSPUNDERII FINANCIARE

Augustin PROCOPOVICI,
doctorand

SUMMARY

Being governed by legal rules, legal relations are social relations. Some social relations can exist only in the form of legal relations. Financial liability is made exclusively in legal relations. Legal relations of financial responsibility may be regulatory and protection. In the legal regulatory relations of financial liability is achieved the positive aspect of financial liability. In the legal protection relations of financial liability is achieved the negative aspect of financial liability. The legal regulatory relations of financial liability may be general, specific and relatively determined. In the article we will discuss all these varieties. Also we will define the legal financial relations and points out their signs. We will also analyze the structure of legal relations of financial responsibility and the basis under which it arose – the financial breach.

REZUMAT

Fiind reglementate de norma juridică, relațiile sociale devin raporturi juridice. Unele relații sociale pot exista doar în forma raporturilor juridice. Răspunderea financiară se realizează exclusiv în raporturi juridice. Raporturile juridice ale răspunderii financiare pot fi de reglementare și de protecție. În raportul juridic de reglementare al răspunderii financiare se realizează aspectul pozitiv al răspunderii financiare, iar în cele de protecție – cel negativ. La rândul lor, raporturile juridice de reglementare pot fi generale, concrete și relativ determinate. În articolul ce urmează vom analiza toate aceste varietăți. Totodată vom defini raporturile juridice financiare și vom scoate în relief semnele lor. De asemenea vom analiza structura raportului juridic financiar și temeiul apariției sale – încălcarea financiară.

O dată reglementate de norma juridică, relațiile sociale capătă o formă juridică deosebită, devenind raporturi juridice. Unele relații sociale pot exista doar în forma raporturilor juridice. Răspunderea financiară se realizează exclusiv în raporturi juridice.

În literatura juridică există câteva opinii referitoare la conceptul *raport juridic* (acesta mai poate fi numit *raport de drept* sau *relație juridică*). Într-o primă accepțiune, raportul juridic este un raport social reglementat de o normă juridică [1, p. 171; 2, p. 179]. Într-o altă opinie, raportul juridic este o totalitate de drepturi subiective și obligații juridice, ce reprezintă modelele posibile și obligatorii de comportament al subiecților dreptului (relația juridică ca model de comportament) [3, p. 32]. Nicolae Popa definește raportul juridic drept legătură socială reglementată de norma juridică, conținând

un sistem de interacțiuni reciproce între participanți, individual determinate, legătură ce este susceptibilă a fi apărută pe calea coercițiunii statale [4, p. 277].

M. Karaseva scrie că raportul financiar este relația socială întemeiată pe norma juridică financiară, ce apare în sfera financiară de activitate a statului și formațiunilor municipale, ce au un caracter patrimonial-public și care manifestă interese publice [5, p. 112]. O. Gorbunova scrie că raporturile juridice financiare sînt una dintre formele relațiilor sociale care apar în sfera activității financiare a statului și sînt reglementate de normele juridice financiare [6, p. 42].

Raporturile juridice ale răspunderii financiare pot fi de reglementare și de protecție. În raportul juridic de reglementare al răspunderii financiare se realizează aspectul pozitiv al răspunderii financiare, iar în cele de protecție – cel nega-

tiv. Din aceste considerente, vom analiza și vom defini distinct cele două varietăți ale raportului juridic financiar.

Răspunderea financiară apare și se realizează în raporturi juridice de reglementare, atât generale, cât și concrete [7, p. 34]. Considerăm că este necesar să mai delimităm și raporturile financiare relativ determinate, și aceasta în cazul în care este individualizat un anumit grup al subiecților raporturilor financiare. De exemplu, obligația de a prezenta declarația privind impozitul pe venit aparține nu fiecăruia, legea individualizînd un anumit grup (art. 83 din Codul fiscal). Asemenea raporturi financiare sînt relativ determinate, întrucît este relativ determinat un cerc de subiecți. Răspunderea juridică pozitivă se realizează și în cadrul raporturilor financiare relativ determinate.

Baza normativă a raporturilor

juridice generale este consfințită în Constituția Republicii Moldova. Conform articolului 58 alin. (1) din Constituție, cetățenii au obligația să contribuie, prin impozite și prin taxe, la cheltuielile publice, iar potrivit articolului 15 cetățenii Republicii Moldova beneficiază de drepturile și de libertățile consacrate prin Constituție și prin alte legi și au obligațiile prevăzute de acestea. În aceste norme sînt consfințite temeiurile constituționale ale aspectului pozitiv al realizării răspunderii financiare. Constituția stabilește și obligațiile celeilalte părți a raportului juridic de reglementare general – statul și persoanele cu funcție de răspundere. Statul, persoanele cu funcții de răspundere sînt obligate să respecte și să apere drepturile și libertățile omului.

În Constituție sînt formulate obligațiile generale care formează temelia statutului constituțional al persoanei. În normele Constituției este consfințit modelul general al comportamentului licit și responsabil al cetățenilor, organizațiilor, persoanelor cu funcții de răspundere ale statului.

În literatura juridică este menționat faptul că temeiul apariției raporturilor juridice reglatorii și a răspunderii pozitive este actul juridic normativ sau norma juridică [8, p. 209]. În general, sîntem de acord cu această opinie, dar nu de fiece dată drept temei al aspectului pozitiv al răspunderii financiare servește norma juridică ce prevede răspunderea financiară. În multe situații, pentru apariția raportului financiar de reglemen-

tare este necesară survenirea faptei juridice, alta decît încălcarea financiară. Aceasta poate consta în obținerea unui anumit statut. De exemplu, pentru ca persoana fizică să fie obligată în a prezenta declarația privind impozitul pe venit, este necesar ca aceasta să întrunească condițiile prevăzute de art. 82 din Codul fiscal. Obligația privind plata unui impozit concret i se incumbă subiectului din momentul apariției circumstanțelor prevăzute de legislația ce prevede plata acestui impozit.

În teoria generală a dreptului faptele juridice sînt clasificate în funcție de criteriul volițional în *acțiuni* și *evenimente*. La rîndul lor, acțiunile sînt împărțite în acțiuni săvîrșite cu intenția de a produce efecte juridice și săvîrșite fără o asemenea intenție și în acțiuni licite și ilicite. Pentru apariția raporturilor financiare are importanță săvîrșirea acțiunilor juridice: înregistrarea în calitate de înregistrat individual, înregistrarea instituției financiare, obținerea licenței pentru efectuarea operațiilor valutare. Acțiunile licite dau naștere atît la raporturi financiare relativ determinate, cît și la cele concrete.

Pentru apariția raporturilor juridice financiare de reglementare, au importanță și evenimentele. Drept exemplu de asemenea evenimente pot servi decesul sau survenirea invalidității persoanei. Astfel, conform art. 284 din Codul fiscal, autoritățile deliberative și reprezentative ale administrației publice locale sînt în drept să acorde persoanelor fizice și juri-

dice scutiri sau amînări la plata impozitului pe bunurile imobiliare pe anul fiscal respectiv, în caz de boală îndelungată sau deces al proprietarului bunurilor imobiliare, confirmate prin certificat medical sau, respectiv, prin certificat de deces.

Raportul juridic are următoarele părți componente: conținut, obiect, subiect. Raporturile juridice financiare au un conținut juridic și unul faptic. Conținutul juridic îl constituie drepturile și obligațiile subiecților raportului juridic, prevăzute de normele juridice. L. Ternova consideră că conținutul de bază al raportului juridic financiar este obligația contribuabilului de a introduce în bugetul de nivel corespunzător o sumă în corespundere cu cotele stabilite și termenele prevăzute [9, p. 51-60]. Considerăm că raportul juridic nu poate fi caracterizat doar prin prisma obligației juridice. Oricărei obligații trebuie să-i corespundă un drept.

Numărul concret de obligații ale subiecților raporturilor juridice financiare depinde de statutul lor juridic și de forma raportului financiar de reglementare. Astfel, deosebim obligații fiscale, valutare, bugetare, bancar-publice. Chiar și în cadrul aceleiași forme a raportului financiar obligațiile nu sînt identice. De exemplu, băncile în cadrul raporturilor fiscale participă nu doar în calitate de contribuabili, ci și în calitate de organizații care duc evidența contribuabililor, care execută ordine de incaso trezoreriale privind stingerea obligației fiscale.

Potrivit unei opinii, interdicțiile de a săvârși anumite acțiuni se realizează în afara raporturilor juridice [10, p. 375], opinie cu care nu sîntem solidari. Obligațiile, parte componentă a raportului juridic, pot fi clasificate în obligații de a săvârși acțiunea indicată în dispozitivul normei juridice și obligații de a se abține de la săvârșirea acțiunilor indicate în dispozitivul normei juridice. În funcție de acest factor, M. Karaseva clasifică raporturile juridice financiare de reglementare în raporturi juridice *de tip activ* și *de tip pasiv* [11, p. 131]. Diferența raporturilor juridice de tip activ de cele de tip pasiv este legătura dintre drepturile și obligațiile subiecților, și anume: dreptului subiectului îndreptățit, realizarea căruia în majoritatea cazurilor este obligatorie (cu excepția drepturilor contribuabilului, și în cazuri distincte – ale organelor de stat), îi corespunde obligația subiectului de a nu împiedica realizarea acestui drept [11, p. 136]. Este necesar de a menționa faptul că raporturile juridice în cadrul cărora se realizează interdicțiile pot fi numite pasive doar condițional, or aceste raporturi juridice presupun și drepturile părții obligate, iar realizarea lor este legată întotdeauna de săvârșirea anumitor acțiuni. Trebuie să luăm în considerație și faptul că respectarea interdicțiilor poate fi legată de îndeplinirea altor obligații ce se realizează în raportul juridic.

Conținutul raporturilor juridice de reglementare se caracterizează nu doar prin obligații, ci și prin drepturile subiective ale partici-

panților la raporturile juridice. Conform art. 8 din Codul fiscal, contribuabilul are dreptul să obțină pe gratis de la Inspectoratul fiscal de stat teritorial și serviciul de colectare a impozitelor și taxelor locale informații despre impozitele și taxele în vigoare, precum și despre actele normative care reglementează modul și condițiile de achitare a acestora; să se bucure de o atitudine corectă din partea organelor cu atribuții de administrare fiscală și a persoanelor cu funcții de răspundere ale acestora etc.

Unele drepturi ale contribuabilului urmăresc asigurarea răspunderii lor pozitive. De exemplu, dreptul de a obține pe gratis de la inspectoratul fiscal de stat teritorial informație și explicații privind legislația în vigoare, contribuabilul avînd astfel posibilitate să cunoască și să înțeleagă mai bine prevederile legislației fiscale.

Dreptul subiectiv este partea opusă a obligației juridice și a răspunderii, fiind în același timp și o garanție, un mijloc de asigurare a unui comportament responsabil a subiecților raportului juridic [12, p. 172]. Continuînd cu același exemplu, dreptului contribuabilului de a obține gratis de la Inspectoratul fiscal de stat teritorial informație și explicații privind legislația în vigoare îi corespunde obligația Inspectoratului fiscal de stat teritorial de a elibera respectiva informație sau explicație.

Drepturile și obligațiile organelor financiare prezintă un anumit specific, în funcție de sfera de reglementare. Conform art. 44 din

Legea nr 548 din 21.07.1995 cu privire la Banca Națională, Banca Națională este unica instituție care efectuează licențierea, supravegherea și reglementarea activității instituțiilor financiare, iar conform art. 47, instituțiile financiare sînt obligate să furnizeze Băncii Naționale orice informații și date solicitate de aceasta, necesare pentru exercitarea atribuțiilor sale. Realizarea de către Banca Națională a drepturilor și obligațiilor ce-i sînt atribuite contribuie la îndeplinirea de către instituțiile financiare a prescripțiilor legislației financiare și la realizarea aspectului pozitiv al răspunderii financiare.

O altă trăsătură a raporturilor juridice financiare reglatorii este că realizarea lor are loc prin metoda impunerii. Convingerea și stimularea pentru raporturile juridice financiare sînt metode complementare.

Considerăm că raportul juridic de reglementare a răspunderii financiare este o relație socială ce apare în sfera activității financiare a statului, care este reglementată de norma răspunderii financiare și în care se realizează latura pozitivă a răspunderii financiare.

În mecanismul reglementării juridice financiare, răspunderea negativă este o continuare a raportului juridic financiar material, care se realizează în cadrul unei forme procedurale speciale. Statul impută subiecților dreptului financiar obligația de a se abține de la săvârșirea anumitor acțiuni, sau dimpotrivă – să săvârșească anumite acțiuni. Astfel, răspunderea financiară reglementează relații-

le sociale din sfera financiară pe calea introducerii prescripțiilor/interdicțiilor și stabilirii măsurilor de constrângere statală pentru nerespectarea lor. Pentru cei care nu au respectat prevederile normelor financiare, survin măsurile constrângerii statale. Dacă subiectul încalcă norma răspunderii financiare, apare un raport juridic concret de protecție. Acesta apare în momentul săvârșirii încălcării și încetează, de regulă, când pedeapsa stabilită faptuitorului este realizată. Raporturile juridice despre care vorbim sînt numite fie de răspundere, fie de protecție.

I. Krohina scrie că raportul juridic al răspunderii fiscale apare în momentul săvârșirii încălcării fiscale [13, p. 106]. Potrivit lui M. Karaseva, raportul juridic financiar de protecție apare în legătură cu încălcarea normei juridice financiare, avînd la bază realizarea sancțiunii normei juridice financiare [14, p. 254]. E. Efremova consideră că raporturile juridice fiscale de protecție sînt raporturi juridice publice, imperative, relative, ce apar în baza comportamentului ilicit al subiectului (contribuabil, agent fiscal sau altă persoană), în cadrul cărora se realizează răspunderea pentru săvîrșirea încălcărilor fiscale și măsurile de apărare [15, p. 62].

Opinia noastră este că raporturile juridice ale răspunderii financiare sînt o varietate a celor de protecție (apărare), deoarece această noțiune nu cuprinde toate măsurile de protecție (cum ar fi, de exemplu, unele măsuri de preîntîmpinare, raporturile financiare procesuale ce apar în legătură cu

cercetarea încălcării financiare). Măsurile de apărare și măsurile răspunderii financiare se realizează în raporturi juridice de sine stătătoare concrete și diferite. Principala diferență este faptul că în raportul juridic de apărare nu se realizează nemijlocit funcția punitivă. Legătura dintre ele se manifestă prin faptul că ambele urmăresc asigurarea respectării normelor juridice. O altă deosebire este că în raporturile juridice de apărare nu are loc condamnarea și recunoașterea oficială a subiectului drept delincent.

Conform art. 231 alin. (2) din Codul fiscal, temeiul tragerii la răspundere pentru încălcare fiscală este însăși încălcarea fiscală. Deși fapta ilicită stă la baza apariției atît a răspunderii juridice, cît și a raportului juridic de protecție, cele două noțiuni nu coincid.

Unii autori rețin drept temei al apariției raportului juridic de protecție temeiul procesual [16, p. 57; 17, p. 62]. Considerăm necesar de a delimita temeiurile raportului juridic de protecție și cele ale răspunderii juridice în general, de temeiurile realizării sancțiunii. Actele procesuale sînt obligatorii nu pentru apariția raportului juridic, ci pentru realizarea sancțiunii normei răspunderii financiare.

În evoluția sa, raportul juridic al răspunderii financiare parcurge cîteva etape, iar temeiul procesual este necesar pentru apariția uneia dintre ele. Astfel, I. Krohina menționează că etapa apariției răspunderii fiscale începe din momentul săvîrșirii încălcării legislației privind impozitele și taxele și continuă pînă

la depistarea sa de către organele controlului fiscal [13, p. 105].

Din momentul săvîrșirii încălcării financiare, faptuitorul devine obligat de a suporta consecințele nefavorabile ce decurg din încălcarea financiară, dispunînd totodată de drepturile pe care i le oferă legea în legătură cu noul său statut, iar statul (în persoana organelor competente) capătă dreptul și, în același timp, obligația de a supune faptuitorul consecințelor nefavorabile. Încălcarea financiară ocupă un loc de sine stătător în sistemul încălcărilor juridice (penale, administrative, disciplinare etc). Particularități prezintă obiectul, subiectul, latura subiectivă, latura obiectivă a încălcării financiare și sancțiunile pentru săvîrșirea ei. Literatura juridică reține încălcări fiscale, bugetare, bancare și valutare. Noțiunea de încălcare financiară este una generică. Unirea încălcărilor fiscale, bugetare, bancare și valutare într-un singur gen este posibilă datorită apartenenței lor ramurale, iar delimitarea lor este posibilă în baza obiectelor generice distincte.

Legislația națională operează cu noțiunile de *încălcare financiară* și *încălcare fiscală*, ultima fiind chiar definită de Codul fiscal. Noțiuni precum *încălcare bugetară*, *valutară* sau *bancară* legislația nu folosește, actele normative corespunzătoare utilizînd noțiunea de „încălcarea legii”.

Art. 129 p. 12) din Codul fiscal definește încălcarea fiscală drept acțiune sau inacțiune, exprimată prin neîndeplinire sau îndeplinire neadecvată a prevederilor le-

gislației fiscale, prin încălcarea drepturilor și intereselor legitime ale participanților la raporturile fiscale, pentru care este prevăzută răspundere în conformitate cu prezentul cod. Noțiunea dată de Codul fiscal nu reține semnul vinovăției. Opinia noastră este că încălcării financiare (fie ea fiscală, bugetară, valutară sau bancară) îi este caracteristic și semnul vinovăției, or răspunderea juridică nu poate surveni în cazul faptelor săvârșite fără vinovăție. Respectiv, considerăm că încălcarea financiară este fapta ilicită săvârșită cu vinovăție, săvârșirea căreia atrage răspunderea prevăzută de legislația financiară.

La raportul juridic format în legătură cu răspunderea financiară participă doi subiecți: statul, în persoana organului competent prevăzut de legislația financiară, și delincventul. Între subiecți se creează raporturi juridice financiare de protecție, în care statul participă în calitate de parte îndreptățită, iar delincventul – în calitate de parte obligată. Drepturile și obligațiile statului și delincventului sînt inseparabile, constituind conținutul raportului juridic al răspunderii financiare.

În sensul cel mai general, delincventul are dreptul de a solicita ca măsurile de constrîngere statală aplicate față de el să corespundă prevederilor legale. Drept exemple de drepturi particulare ne poate servi dreptul delincventului de a beneficia de o reducere cu 50% a amenzilor (art. 234 din Codul fiscal), dreptul la respectarea termenelor de prescripție (art. 264 din

Codul fiscal). Delincventul dispune și de un șir de drepturi procesuale. Astfel, art. 242 din Codul fiscal prevede că persoana trasă la răspundere pentru încălcarea fiscală are dreptul să ia cunoștință de dosarul său, să dea explicații, să prezinte probe, să formuleze cereri, să conteste decizia asupra cazului.

De partea cealaltă statul, în persoana organelor competente, are dreptul de a aplica față de delincvent măsurile răspunderii financiare. Dreptul menționat este unul specific, deoarece statul este în același timp obligat să aplice respectivele măsuri.

Unii autori consideră că persoana îndreptățită a raportului răspunderii financiare este statul [18, p. 63], alții consideră că statul, în persoana organelor competente [19, p. 61; 20, p. 83; 15, p. 61]. Considerăm că statul, și nu organele de stat sînt subiectul raportului răspunderii financiare, acestea din urmă fiind împrumutate de către stat să apere interesele lui. Organele care reprezintă statul în raporturile răspunderii fiscale sînt organele fiscale și organele Centrului pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției (art. 241 din Codul fiscal). În cazul raporturilor bugetare, competența aparține Serviciului Control Financiar și Revizie, din subordinea Ministerului Finanțelor, și altor organe abilitate cu dreptul de control financiar (art. 55 din Legea privind sistemul bugetar și procesul bugetar, nr. 847 din 24 mai 1996). În cazul raporturilor valutare, competența aparține Băncii Naționa-

le a Moldovei (art. 63 din Legea privind reglementarea valutară, nr. 62 din 21.03.2008). În cazul raporturilor bancare, competența aparține de asemenea Băncii Naționale a Moldovei (art. 38 din Legea instituțiilor financiare, nr. 550 din 21.07.1995; art. 75 din Legea cu privire la Banca Națională a Moldovei, nr. 548 din 21.07.1995).

Calitatea de delincvent o poate avea – în cazul raporturilor fiscale – contribuabilul persoană juridică, a cărei persoană cu funcție de răspundere a săvârșit o încălcare fiscală; contribuabilul persoană fizică, care nu practică activitate de întreprinzător, ce a săvârșit o încălcare fiscală; contribuabilul persoană fizică care practică activitate de întreprinzător, a cărei persoană cu funcție de răspundere a săvârșit o încălcare fiscală (art. 232 din Codul fiscal). În cazul raporturilor bugetare – persoanele fizice și juridice care au beneficiat, contrar prevederilor legale, de fonduri bugetare. În cazul raporturilor valutare calitatea de delincvent o pot avea unitățile de schimb valutar, iar în cazul raporturilor bancare – băncile și alte instituții financiare.

Obiectul raportului juridic al răspunderii financiare îl constituie statutul juridic al celui ce a încălcat legislația financiară. Din momentul săvârșirii încălcării financiare, subiectul capătă un nou statut juridic, iar stabilirea limitărilor suplimentare concretizate în măsura răspunderii financiare duce la modificarea statutului juridic al delincventului. Considerăm că făptuitorul și-a căpătat noul statut juridic din momentul săvârșirii

încălțării financiare, nu din momentul emiterii hotărîrii organului competent. Prin hotărîrea organului competent acest statut doar se confirmă.

Deci, raportul juridic de protecție al răspunderii financiare este raportul juridic ce apare între delincvent și stat în persoana organelor competente, ca urmare a comiterii încălțării financiare, în cadrul căruia delincventul capătă obligația de a suporta măsurile răspunderii financiare, iar organele competente – dreptul și obligația de a supune delincventul acestor măsuri.

Raporturile juridice de reglementare ale răspunderii financiare dispun de următoarele semne: apar în baza normelor juridice financiare materiale, în sfera activității financiare a statului; le este proprie metoda prescripțiilor publice, metoda convingerii și metoda stimulării fiind complementare; pot fi generale, relativ determinate și concrete; temeiul apariției raporturilor juridice de reglementare generale ale răspunderii financiare este norma juridică financiară, iar pentru apariția raporturilor juridice de reglementare ale răspunderii financiare concrete și relativ determinate este și fapta juridică.

Raporturile juridice de protecție ale răspunderii financiare dispun de următoarele semne: apar din momentul săvîrșirii încălțării financiare; sînt întotdeauna concrete; existența obligației suplimentare (acest semn permite delimitarea raportului de răspundere de alte raporturi juridice de protecție); temeiul procesual este ne-

cesar nu pentru apariția raportului juridic financiar, ci pentru realizarea sancțiunilor normei juridice financiare.

Recenzent:

Dumitru BALTAG,
doctor habilitat în drept,
profesor universitar

Referințe bibliografice

1. Ioan Ceterchi, Ion Demeter. *Introducere în studiul dreptului*. București: Știința, 1962.
2. В. В. Лазарев. *Общая теория государства и права*. Москва: Юрист, 1996.
3. Имре Сабо. *Основы теории права*. Москва: Прогресс, 1974.
4. Nicolae Popa. *Teoria generală a dreptului*. București: Actami, 1994.
5. М. В. Карасева. *Финансовое право*. Москва: Юрист, 2000.
6. О. Н. Горбунова. *Финансовое право*. Москва: Юрист, 1996.
7. А. В. Андреев. *Финансово-правовые санкции*. Дисс. д-ра юрид. наук, Москва, 1984.
8. Н. И. Матузов. *Правовая система и личность*. Саратов: Изд-во Саратов. Ун.-та, 1987.
9. Л. В. Тернова. *Стороны налогового правоотношения в свете проекта налогового кодекса РФ*. *Хозяйство и право*, № 12/1997.
10. М. Н. Марченко. *Теория государства и права: Курс лекций*. Москва: Зерцало, 1998.
11. М. В. Карасева. *Финансовое право*. Москва: Юрист, 2002.
12. Д. А. Липинский. *Принципы и правоотношения юридической ответственности*. Москва: Nota Bene, 2003.
13. Ю. А. Крохина. *Ответственность за нарушения налогового законодательства: понятие, стадии*

и механизм реализации. *Хозяйство и право*, № 5/2003.

14. М. В. Карасева. *Финансовое правоотношение*. Дисс. канд. юрид. наук, Воронеж, 1998.

15. Е. С. Ефремова. *Ответственность за совершение налоговых правонарушений: понятие, признаки, функции*. *Правоведение*, № 2/2002.

16. Н. А. Сатгарова. *Ответственность банков за нарушения обязанностей, предусмотренных законодательством о налогах и сборах*. Дисс. д-ра юрид. наук, Москва, 2001.

17. А. А. Гогин. *Теоретико-правовые вопросы налоговой ответственности*. Тольятти: Изд-во ВуиТ, 2003.

18. М. Д. Шиндяпина. *Стадии юридической ответственности*. Москва: Книжный мир, 1998.

19. Н. И. Химичева. *Финансовое право*. Москва: Юрист, 1999.

20. Б. Т. Базылев. *Юридическая ответственность (теоретические вопросы)*. Красноярск: Изд-во Красноярского ун-та, 1985.

REPUBLICA MOLDOVA VĂZUTĂ ÎN PERSPECTIVA DE ADERARE LA UNIUNEA EUROPEANĂ

Valentin ROTARU,
masterand

SUMMARY

The people tendency was always directed to a better and prosperous life. According to this, the mission of Moldovan Government is to give a positive response to the European Union request on the democratic reforms and acceleration of association and further economic integration between European Union and Republic of Moldova. There is no problem more important than implementation of development programs, including the preservation and promotion of the dignity and fundamental rights of individuals, or building a propitious environment for international peace.

Evenimentele petrecute în ultima perioadă în cadrul Uniunii Europene au condiționat apariția multiplelor suspiciuni în ceea ce privește avantajele așa-zisului *proces integraționist*. Pe lângă faptul că UE a fost cuprinsă de o criză economică care scade din imaginea acesteia în raport cu celelalte state membre ale UE, apare evident și riscul unei eventuale renunțări a înseși statelor care fac parte din Uniune și care ar putea promova politici diferite de a acesteia.

Eventual, UE era văzută ca un „colac de salvare” pentru statele în curs de dezvoltare, îndeosebi în condițiile în care statele-membre ale acesteia au atins progrese considerabile la capitolul „dezvoltare interstatală”, atât în plan economic, cât și în plan social, politic, educațional etc. Bazându-ne pe adevărul că nimic nu este veșnic și totul este schimbător, am putea presupune că și o asemenea uniune ca cea europeană ar trebui să

aibă un sfârșit odată și odată.

Republica Moldova a inițiat relații cu UE îndată după formarea sa ca stat independent. Totuși, pe parcursul a două decenii nu s-a simțit un progres în vederea europeanizării RM. Acest fapt s-a datorat atât poziției ambigue a autorităților moldovenești, cât și comportamentului prudent al UE față de procesul integraționist.

Lucrurile s-au schimbat însă începând cu a doua jumătate a anului 2009, când RM își aprofundează considerabil relațiile sale cu UE, astfel încât a devenit favorita acesteia la capitolul „integrare europeană”, fiind chiar cu câțiva pași înaintea Ucrainei și Georgiei. În acest sens, putem menționa tratativele purtate de către oficialii noștri cu cei europeni, numeroasele vizite efectuate în RM de oficialitățile Uniunii Europene, numeroasele granturi și ajutoare parvenite din UE în vederea susținerii și încurajării țării noastre în

procesul de integrare europeană. Întrucât situația din spațiul european, precum și politicile acesteia s-au schimbat, UE se vede nevoită să înainteze condiții foarte dure, pentru a face față noilor provocări parvenite din interiorul și din exteriorul Uniunii, în timp ce alții pun la îndoială viabilitatea acesteia. În această ordine de idei, apare întrebarea dacă Republica Moldova a luat o decizie justă atunci când și-a declarat poziția sa proeuropeană. Răspunsul îl vom căuta prin analiza relației RM – UE, ținând cont de următorii factori: **proces reformator; experiență economică, politică, socială; așezare geografică; deschidere de noi orizonturi; circulație liberă; securitate națională.**

Procesul reformator. Pentru un stat în curs de dezvoltare ca Republica Moldova poate că nu contează atât de mult partea tehnică a procesului de integrare, cât însuși procesul de pregătire pentru inte-

grare, care este unul deloc scurt și simplu. Ne referim aici la cele patru criterii de la Copenhaga: criteriul politic, criteriul economic, capacitatea de adoptare integrală a acquis-ului comunitar, existența unor structuri administrative și judiciare care vor permite adoptarea acquis-ului comunitar. Practic, implementarea acestor criterii de către un stat constituie avantajul principal în procesul de preaderare, deoarece include în sine aspectul reformativ al tuturor structurilor statale de mare importanță, ca ulterior să treacă la procesul de dezvoltare multilaterală. Pentru a ne asigura că RM merge în direcția cuvenită, este suficient să analizăm ultimele rapoarte întocmite de UE cu privire la progresele RM.

Astfel, la capitolul cooperare în cadrul Parteneriatului Estic, pe parcursul celor 8 runde de negocieri pe care le-a avut RM pe marginea Acordului de Asociere, s-au închis negocierile pe subiectele legate de Dialogul Politic și Reforme, Cooperare în Domeniul Politicii Externe și de Securitate. La fel, sînt aproape de sfîrșit negocierile din domeniile Justiției, Libertății și Securității, iar în domeniul cooperării economice și sectoriale s-au închis 21 din 25 de capitole [4].

În ceea ce privește dialogul UE – RM privind liberalizarea regimului de vize, conform celui de-al II-lea Raport de Progres privind implementarea de către RM a Pla-

nului de Acțiuni RM – UE în liberalizarea regimului de vize, statul moldovenesc a înregistrat un progres foarte bun. Raportul Comisiei Europene a adoptat cadrul legislativ necesar pentru Blocul I privind securitatea documentelor și Blocul II privind gestionarea frontierelor și migrației, inclusiv readmisia [3].

La fel, în Blocul III privind ordinea publică și securitatea se constată un nivel avansat al cadrului legislativ și de politici în vigoare în domeniul prevenirii și combaterii traficului de ființe umane, prevenirii și combaterii corupției, spălării banilor și finanțării acțiunilor de terorism. Comisia evaluează drept foarte bun progresul în domeniul consolidării cadrului legislativ și instituțional privind protecția datelor cu caracter personal, dar și ajustarea cadrului legislativ la standardele UE în domeniul drepturilor omului.

Nu putem trece cu vederea nici peste cele 70 de proiecte și inițiative realizate în cadrul Parteneriatului de Mobilitate RM – UE, în special în domeniul securității documentelor, a politicilor migraționale, combaterii migrației ilegale, sau negocierile pe marginea Planului privind zona de liber schimb aprofundat și cuprinzător, sau pe marginea Acordului privind spațiul aerian comun RM – UE, care va condiționa liberalizarea serviciilor aeriene cu Uniunea Europeană.

Experiența economică, politică, socială. De cele mai multe ori, reformarea unui stat nu este posibilă fără o susținere din exterior, venită din partea unui stat sau uniuni de state care, datorită evoluției sale complexe, și-ar putea împărtăși experiența de implementare a unui program asemănător ce a atins progrese considerabile. UE poate fi catalogată ca mentor al RM. Deși se află într-o situație nu tocmai ușoară, Europa este lider în consolidarea democrației unui stat, dar și în creșterea prosperității acestuia. Dovadă sînt numeroasele tratate semnate pe parcursul evoluției sale, ultimul fiind Tratatul de la Lisabona (intrat în vigoare la 1 decembrie 2009), care are scopul de a valorifica întregul potențial al UE, de a o moderniza și reforma în baza evoluției responsabilităților acesteia, pentru a face față noilor provocări [1].

Republica Moldova, deși are sprijinul financiar și politic necesar din partea partenerilor externi, totuși reformele propuse de guvern rămîn a fi întîrziate, cauza principală fiind criza politică cu care statul moldovenesc se confruntă încă din anul 2009. La moment se observă o ușoară tendință pozitivă în reformarea justiției, îmbunătățirea mediului de afaceri, atragerea investițiilor străine; a crescut interesul față de participarea la programele UE și Agențiile ei, sînt inițiate diverse programe pentru dezvoltarea agri-

culturii, precum și a infrastructurii în general. O parte dintre aceste programe sînt finanțate și dictate de către Uniunea Europeană, atît sub formă de granturi sau ajutoare materiale (programul TACIS), cît și sub formă de credite pe termen lung la o rată simbolică a dobînzii de 5–7%.

Poziția geografică. Este evident că un stat nu poate exista de sine stătător astăzi. Pentru a se putea menține într-un echilibru continuu, statele trebuie să se afle în interrelații permanente, ceea ce le face să depindă unele de altele.

Așezarea geografică a RM este una strategică. Aflîndu-se între două mari puteri – Uniunea Europeană și Federația Rusă –, R. Moldova este nevoită să adere la partea de la care are ce învăța cel mai mult și care inspiră cea mai mare încredere. Deoarece spațiul european cunoaște un nivel de viață cu mult mai ridicat decît cel al RM, precum și față de cel al Federației Ruse, autoritățile moldovenești și-au exprimat poziția fermă în sensul aderării la UE.

Deschiderea de noi orizonturi. Piața Uniunii Europene este una competitivă și atractivă pentru Republica Moldova. Dacă am face o analiză asupra exporturilor efectuate de RM, am observa cu ușurință că volumul majoritar al producției RM este orientat spre piețele europene, iar începînd cu 1 iulie 2011, RM efectuează exporturi în UE

cu scutiri de taxe și fără limitări, cu excepția a 12 produse agricole care pot fi exportate cu scutire de taxe doar într-o cantitate anume. Astfel, potrivit datelor prezentate de Ministerul Economiei, în ianuarie – noiembrie 2011 exporturile s-au majorat cu 47,1%, dintre care în UE au fost exportate 8,8 mii tone de orz moldovenesc din cota anulă de 35 mii tone, din cauza prețului redus la orz pe piețele UE, grîu – 29,9 mii tone din 40 mii tone, vin – circa 120,38 hectolitri din 150 hectolitri, articole manufacturate, produse lactate, ouă, carne etc. Republica Moldova va înregistra un rezultat și mai bun odată cu finalizarea negocierilor cu privire la crearea Zonei de Liber Schimb, a cărui scop constă în stimularea creșterii economice și a investițiilor în țările-partenere din Europa de Est. Practic, crearea unei asemenea zone va deschide Moldovei ușile spre o piață de circa 500 milioane de consumatori [6].

Circulația liberă. Obținerea statutului de țară-membră a UE ar însemna redobîndirea de jure a cetățeniei europene. Pentru cei 350-400 mii de cetățeni ai RM deja aflați în Vest, aceasta ar însemna o întoarcere nestingherită acasă, dar și plecarea înapoi la locul de muncă provizoriu în oricare țară UE, fără consecințe juridice și morale nedorite, fără costuri ilegale și excesive. Pentru cei din R. Moldova aceasta ar însemna libera

circulație în cadrul marelui spațiu european.

Securitatea națională. Politicile Uniunii Europene sînt îndreptate spre reducerea ratei criminalității, stimularea programelor de securitate interstatale în ceea ce privește combaterea terorismului, crimei organizate și a corupției, totodată o atenție sporită acordîndu-se gestionării frontierelor în scopul prevenirii trecerii ilegale de persoane și mărfuri.

În acest sens, urmează să fie întreprinse un șir de acțiuni, dintre care o bună parte vor fi finanțate de UE. Cu titlu de exemplu enumerăm: Reforma Ministerului Afacerilor Interne, Reforma Militară, Reforma Procuraturii, Reforma Centrului pentru Combaterea Crimelor Economice și a Corupției. Reforma Serviciului de Informații și Securitate, reluarea dezbaterilor pe marginea problemei transnistrene sub același format, începerea cooperării vamale dintre RM și UE etc.

Odată cu procesul de aderare la UE, RM se va bucura și de susținerea primului pilon al Uniunii Europene – Politica Externă și Securitate Comună (PESC), ale cărui obiective de bază sînt salvagardarea valorilor comune și a intereselor fundamentale, a independenței și integrității Uniunii; întărirea securității Uniunii și a statelor-membre sub toate aspectele; menținerea păcii și consoli-

darea securității internaționale în conformitate cu principiile ONU, ale Actului final de la Helsinki și Obiectivele Cartei de la Paris pentru o nouă Europă; promovarea cooperării internaționale; dezvoltarea și întărirea democrației și a statului de drept, respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului [2].

Procesul de integrare implică și anumite riscuri, cum ar fi, de exemplu, pierderea suveranității, identității naționale, costurile mari, migrația masivă în Occident sau chiar „fuga” unor întreprinderi autohtone în Europa Centrală și de Răsărit. Toate acestea nu sînt însă motive pentru a renunța la procesul de integrare.

Greutățile pe care Republica Moldova le-a suportat în timpul existenței și după destrămarea Uniunii Sovietice au fost resimțite prin creșterea nivelului criminalității, prezența șantajului poli-

tic, răspîndirea corupției, conflictul transnistrean, care le-au creat o imagine negativă partenerilor externi. Anume aceste fenomene au determinat oficialitățile moldovene să adopte o politică pro-europeană, aspirațiile statului fiind orientate spre o transformare radicală prin modernizarea țării sub aspectele politic, economic și social.

Referințe bibliografice

1. Tratatul de la Lisabona din 13 decembrie 2007, intrat în vigoare la 1 decembrie 2009.
2. Eduard Dragomir, Dan Nita. *Tratatul de la Lisabona*. București: Editura Nomina Lex, 2009.
3. Tratatul de la Maastricht din 7 februarie 1992, intrat în vigoare la 1 noiembrie 1993.
4. *Documente de bază ale Comu-*

nității și Uniunii Europene. Editura POLIROM, 1999, 533 p.

5. Cel de-al II Raport de Progres al Comisiei Europene privind implementarea de către Republica Moldova a Planului de Acțiuni RM – UE în liberalizarea regimului de vize.

6. <http://www.mfa.gov.md/>.

7. <http://www.justice.gov.md/>.

8. <http://www.mec.gov.md/>.